EMIL DUMEA

DOCTRINA SOCIALĂ CATOLICĂ ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ

Iaşi 2015

Prezentare generală

În acest început de nou mileniu și secol al istoriei, pentru Doctrina Socială a Bisericii Catolice (DS) a sosit deja timpul unui bilanț, ca încheiere a unei noi etape în istoria intervențiilor catolice în câmpul social al creștinismului catolic și chiar în afara lui. Ca doctrină socială catolică, aceasta își are începuturile la sfârșitul secolului al XIX-lea, odată cu publicarea în anul 1891 a primei enciclice sociale *Rerum novarum*, iar ca un punct terminus provizoriu, putem menționa *Compendiul de Doctrină socială a Bisericii*, publicat în anul 2004. Alături de enciclicile sociale, de discursurile papilor și acte ale sinoadelor episcopale de pretutindeni, ca texte de referință ale magisterului suprem catolic, sunt nenumărate alte lucrări pe această temă, prezente mai mult în spațiul european, dar și pe noile continente, mai ales cel american.

Urmând diferiți autori și specialiști în domeniul social, prezentând în același timp și texte fundamentale ale doctrinei sociale catolice, în paginile care urmează intenționez să prezint unele din marile probleme sociale ale lumii contemporane la care Biserica Catolică, în misiunea ei de promovare a binelui integral al persoanei umane, este angajată să se implice pentru a contribui la construirea unei lumi mai bune și mai drepte. Misiunea Bisericii este esențial una religioasă, spirituală, fundamentată teologic, ceea ce însă nu înseamnă că în acțiunile ei concrete nu se implică în mersul concret al istoriei omului, în domeniile largi ale ideologiilor, ale politicii și economiei. Creștinul sau orice ființă umană, ca și spațiul vital în care aceasta trăiește, toate acestea

sunt obiectul acțiunilor interesului și acțiunilor concrete ale Bisericii, adoratoare a lui Dumnezeu și slujitoare a omului.

Considerăm că astăzi omenirea, referindu-ne mai ales la Europa (cu influențele ei asupra întregii planete), a ajuns la un punct de răscruce al istoriei. După ce omul european s-a maturizat și în emanciparea lui s-a eliberat și de hainele prea strânse în care a considerat că-l ține încorsetat Biserica, după perioada nihilismului și a falimentului ideologiilor considerate puternice, astăzi ne aflăm într-o epocă a gândirii slabe și a sincretismului, iar la nivel personal se afirmă individualismul.

In acest context planetar care, favorizat de globalizare, devine din ce în ce mai evident și mai problematic în același timp, misiunea Bisericii este aceea de a găsi o nouă cheie de lectură a lumii, iar aceasta ar putea fi denumită *umanismul global*. Acesta este diferit de umanismul începutului Erei Moderne, dar și atunci ca și acum Biserica propune o fundamentare ontologică a lui, afirmând pe bazele credinței dar și ale rațiunii că împlinirea omului se realizează nu doar democratic, dar și în comuniunea acestuia cu Dumnezeu, creatorul său. Demnitatea omului înseamnă căutarea adevărului și a binelui său, iar în autonomia lui legitimă, de altfel, el trebuie să rămână unit cu Dumnezeu prin Isus Cristos, Răscumpărătorul lui.

Pornind de la această axă a gândirii catolice și nu numai catolice, acțiunea socială a Bisericii se intersectează cu acele curente ideologice și culturale care consideră religia doar ca pe o problemă privată a persoanei, a individului fără nicio relevanță publică, ceea ce conduce spre o etică a persoanei complet separată

de etica publică. Această separare totală a fost și rămâne încă una din cauzele multor conflicte și contradicții nu numai la nivel intelectiv, în conștiința individului, dar și la nivel public, social. De aici s-au născut orientări antropologice contradictorii, fără o viziune unitară asupra persoanei, deoarece ele nu se alimentează și din rădăcinile metafizice ale realității, ci mai mult își trag seva dintr-un raționalism pozitivist. Contradicțiile gândirii și acțiunilor concrete ale persoanei iau forme publice evidente. În libertatea lui absolută, omul acționează după principii utilitaristice sau ale unor contracte care se pot schimba oricând, întrucât nu mai este acceptată nicio normă etică stabilă. Din acest motiv, individul nu poate lucra responsabil cu ceilalți într-un proiect comun, având ca scop realizarea unui bine comun, întrucât în gândirea și acțiunea lui primatul îl au doar deciziile lui și dreptul de a le schimba oricând crede de cuviință. Procedând astfel, omul favorizează scepticismul privitor la posibilitatea realizării binelui comun și a necesității credinței ca inspiratoare a deciziilor publice.

In enciclicele lui sociale Redemptor hominis, Veritatis splendor, Centesimus annus și Fides et Ratio, sfântul Ioan Paul al II-lea, pornind de la misterul întrupării Fiului lui Dumnezeu în natura umană, scoate în evidență perfecționarea omului și ridicarea realiăților temporare într-o dimensiune care transcende materia. Antropologia teologică a acestui papă, ca și a antecesorilor și succesorilor lui, scoate în evidență capacitatea omului de a căuta și realiza binele prin legătura lui intrinsecă cu Dumnezeu. Aici se găsește cheia de boltă a întregului edificiu al culturii creștine contemporane. De aici se pleacă în noua evanghelizare a lumii, a construirii unei civilizații a iubirii și a unui nou umanism.

O bună parte a lumii dezvoltate trăiește astăzi în perioada post-modernă, iar în aceasta noul umanism recere o nouă structură a societății în care nu mai pot domina ideologiile totalitare, dar nici consumismul, individualismul sau pragmatismul absolut. Se recere o regândire a societății pornind de la axa Cristos-Biserica-lumea, în care creștinii și necreștinii să stea la o masă comună, contribuind împreună, fiecare cu specificul său o viață mai demnă de om, creatură a lui Dumnezeu și cetățean independent și liber al acestui pământ. In construirea unei astfel de societăți, oamenii trebuie să fie dispuși să caute și să asculte de adevărul referitor la Dumnezeu și la om. În noua orânduire a societății, identitatea și rolul laicității sunt garantate și tutelate, însă ea trebuie să fie deschisă spre acceptarea unei etici inspirată din transcendent.

Trăim din ce în ce mai mult într-o lume multiculturală, în care cultura creștină se confruntă și cu alte viziuni despre om și societate. A trecut timpul în care cultura creștină europeană plasma atitudini și comportamente, inspira legile și artiștii ca și comportamentul cotidian al oamenilor. Trăim într-o lume multiculturală și plurireligioasă, o lume secularizată și indiferentă față de orice formă religioasă, în care există zone mari civile sau culturale în care religia nu există și în care vocea evangheliei nu se aude, sau dacă se aude este înnăbușită de multe alte voci complet diferite sau chiar contrare mesajului lui Cristos.

In acest început de nou mileniu, Europa creștină este din ce în ce mai mult un vis care se destramă, iar identitatea ei culturală s-a schimbat și continuă să se schimbe profund, confruntându-se mereu mai mult cu cea musulmană. In acest cadru, noul umanism care se construiește conține în bună parte

aspecte multiculturale și interreligioase. Umanismul creștin pe care Biserica vrea să-l edifice este o realitate în devenire, ale cărei componente nu sunt clare, întrucât ele vor fi rezultatul unui raport teoretic și practic bilateral Evanghelie-culturi. Timpul și spațiul sunt determinante în realizarea noului umanism, și poate că nici nu se va realiza un singur umanism, ci mai multe, în funcție de componentele lui determinate de culturi și religii diferite.

In multiplicitatea mereu crescândă a lumii contemporane, Biserica se înculturează și propune mesajul ei primit de la Cristos, modelându-se mereu pe realități mai mult schimbătoare și nesigure, decât sigure și stabile. Având o îndelungată experiență interdisciplinară și multiculturală, ea încearcă să angajeze orice persoană și instituție într-un dialog fratern bazat pe căutarea sinceră a adevărului, având ca scop formarea unui nou umanism teandric sau a mai multor umanisme bune pentru o societate globalizată și multiculturală.

Biserica și problema socială

În rândurile care urmează intenționăm să prezentăm sintetic principalele dimensiuni ale doctrinei și acțiunii sociale a Bisericii, de la care și din care derivă apoi orice problematică care direct sau indirect are legătură cu ceea ce gândește și face Biserica în câmpul social. Aceste succinte și dense informații pot constitui o bază pentru înțelegerea carității creștine în dialogul ei cu societatea și culturile contemporane.

În baza identității, misiunii și experiențelor ei bimilenare, Biserica este maestră în umanitate. Ea cunoaște bine omul și societatea în care acesta trăiește și se angajează în promovarea

binelui lui integral. Privind cu atenție societatea contemporană, nu este greu de înțeles că o grea problemă cu care aceasta se confruntă o reprezintă raportul dintre *tehnică și etică*. Ceea ce omul a creat devine mereu mai mult nu doar un mijloc de existență și de afirmare umană, ci un fel de rival sau chiar dușman al omului. Opera mâinilor lui se transformă într-un fel de sfidare, de pericol chiar pentru existența umană pe pământ. Și un alt aspect: Acum, confruntat de tehnică sau dominat chiar de ea, în angrenajele existenței omul este în situații în care unii îl consideră un produs, iar alții nu. Aceste două orientări pot fi explicate printr-o dublă ipostază a activității omului. Unii cred că activitatea omului, libertatea lui în tot ceea ce face se fundamentează în demnitatea persoanei umane. Alții, în schimb, consideră că activitatea oamenilor și libertatea acțiunilor lor au o demnitate în ele însele şi activitatea în sine dă demnitate omului.

În fond, o tehnică ruptă de etică transformă omul într-un produs al istoriei, rupându-l de natura lui şi de creație, supunându-l condiționărilor timpurilor mereu schimbătoare. Omul nu mai este considerat un proiect în planul lui Dumnezeu şi în contextul creației, ci este proiectat mereu. El nu mai are datoria de a se încadra într-un plan, proiect universal al misiunii şi devenirii lui, dar are mai mult drepturi, iar de aici se naşte absolutismul care interzice orice interzicere. In baza acestei optici, chiar terorismul poate fi justificat ca o tehnică a politicii; laicitatea este înțeleasă ca un loc neutru în fața valorilor, democrația poate fi considerată ca o simplă procedură de funcționare a societății, economia poate fi finanțată independent de orice criteriu etic, culturile toate sunt relative, dreptul și drepturile umane reprezintă o simplă tehnică a justiției, toate aceste realități reprezintă absolutizări ale tehnicii

ruptă de etică. Iar pentru cei care gândesc viața omului separată complet de orice referință la divinitate, absolutizarea tehnicii înseamnă voința de a-l scoate pe Dumnezeu din inima omului. Aceasta este o mare problemă a lumii contemporane, iar problemele sociale pleacă de la modul cum este conceput, gândit omul în raportul său cu munca; problema socială este instrinsec legată de problema antropologică, de concepția despre om, despre identitatea și misiunea lui.

Nu sunt puține vocile care neagă legitimitatea intervenției sociale a Bisericii. Laicitatea prezentului afirmă că credința nu trebuie să intre în viața publică. Biserica intervine și precizează că ea nu se interesează de tehnică, de tehnicile prin care se rezolvă problemele sociale, dar de persoana umană în toate dimensiunile ei, persoană pe care Biserica o cunoaște bine, așa cum a fost creată de Dumnezeu. Ceea ce Biserica cunoaște despre om vine din Revelație și mai ales din încarnarea Fiului lui Dumnezeu în persoana lui Isus Cristos; de la El pleacă criteriul de evaluare a practicilor sociale și politice. De aici derivă convingerea Bisericii că bazându-se pe Revelație, ea cunoaște foarte bine adevărul despre om și ca atare, nimeni nu poate apăra mai bine omul decât o face ea, iar DS are exact acest scop, de afirmare și apărare a identității omului, a promovării și respectării acestei identități în contextul concret în care își duce existența.

Demnitatea persoanei umane fundamentată pe Revelație și științele referitoare la om reprezintă primul principiu de la care pornește DS a Bisericii. Promovând drepturile omului, se pleacă de la statutul ontologic al persoanei, de la ceea ce este ea în afara și independent de orice condiționare istorică. Alegerile sociale,

economice sau politice nu pot fi considerate doar în baza convenienţelor istorice, imediate, dar mai ales în baza respectului demnităţii şi libertăţii oricărei persoane umane. Asta înseamnă că valoarea etică a deciziilor publice nu poate fi stabilită de ethos-ul cultural, sau prin consens sau convenienţă, ci trebuie să fie măsurată în baza realităţii metafizice şi religioase a omului. Rădăcina tuturor drepturilor omului este în demnitatea care aparţine fiecărui om. Aceasta este egală în orice persoană şi poate fi înţeleasă de către raţiune. Baza naturală a drepturilor omului este luminată de Revelaţie. Dumnezeu este creatorul omului şi de aici derivă demnitatea lui, o demnitate însă rănită de păcat, dar vindecată de Isus Cristos. Derivă de aici faptul că izvorul drepturilor omului nu este în voinţa oamenilor, în deciziile Statului sau ale puterilor publice, ci în om însuşi şi în Dumnezeu, creatorul lui. Doar în înrădăcinarea metafizică şi religioasă a demnităţii omului, drepturile acestuia pot fi recunoscute universale, inviolabile şi inalienabile. De aici derivă importanţa rolului social al religiei şi misiunea Bisericii în domeniul social, un rol şi o misiune cu atât mai complicate şi mai dificile cu cât societatea actuală este în profund proces de laicizare.

În implicarea socială a Bisericii, o activitate principală a ei o reprezintă promovarea şi apărarea *vieţii*, de la conceperea ei până la moartea naturală. De la viaţa umană pleacă toate celelalte drepturi ale omului. Şi contrar logicii pragmatice, materialiste, cine în ochii altora este slab, inutil sau chiar dăunător societăţii, acela trebuie să fie primul destinatar al grijii Bisericii. Tocmai pentru importanţa fundamentală a dreptului la viaţă, derivă apoi toate celelalte componente ale acestui drept: în câmpul biologic şi medical, în cel al locuinţei, muncii, familiei etc. Fiind acest drept

cel mai important, el trebuie să stea la baza oricărei intervenții sociale și a oricărui proiect și model de societate. Dreptul la viață plasează societatea în fața unei dimensiuni a omului care nu depinde de politică, aceea a respectării omului ca om. Doar considerându-l în ceea ce el este cu adevărat, politica devine umană. În fața omului, politica are limitele ei pe care trebuie să le respecte, pentru a nu oprima omul.

O altă dimensiune principală a angajamentului social al Bisericii o reprezintă *etica* pe care ea vrea să o ofere economiei. Pe această temă de fond, doctrina Bisericii pornește de la afirmarea sensului și demnității muncii care trebuie pusă înaintea capitalului și a vieții economice. Dreptul la muncă derivă direct din recunoașterea importanței dată muncii ca activitate prin care persoana se realizează și îndeplinește o misiune primită de la Dumnezeu pentru a transforma și umaniza lumea. O societate care împiedică omul să muncească, îl privează de mijlocul principal prin care el se realizează; îl împiedică să-și dezvolte capacitățile lui creative; o astfel de privare înseamnă o nedreptate flagrantă făcută omului.

Economia trebuie să funcționeze în așa fel încât să favorizeze accesul tuturor la toate bunurile pământului. Iar dreptatea socială trebuie să aibă ca obiectiv o mai bună împărțire a bunurilor între toți oamenii. Ținând cont de faptul că toți oamenii sunt egali și toți au dreptul la toate bunurile pământului, Biserica vorbește despre principiul solidarității mondiale, ca o obligație a dreptății pentru toți. Și întrucât sunt mulți săraci sau nedreptățiți, ea se solidarizează în primul rând cu aceștia, căci ei suferă cel mai mult consecințele nedreptăților și inegalităților

sociale. Ajutată și de nota catolicității ei, Biserica dezvoltă o etică a dezvoltării pentru toate popoarele lumii și a unei solidarități universale în perspectiva creării unui umanism integral și solidar.

Persoana umană este în *centrul* comunității, al societății. Biserica promovează în conștiința comună a oamenilor sensul demnității transcendentale a persoanei umane. Evanghelia alimentează dorința inimii omului de a trăi în demnitate, iar aceasta se exprimă în iubirea dintre oameni. Un creștin este îndemnat să-i iubească pe toți ca pe sine însuși și să lupte contra oricărei forme de inegalitate între oameni și contra oricărui obstacol sau pericol asupra vieții acestora. Orice formă de discriminare trebuie combătută și înlăturată, pentru a se trece de la o etică individualistă la una a prieteniei civile, din care nimeni să nu fie exclus.

Trăim într-o lume care se proclamă democratică, iar Biserica afirmă că democrația reprezintă sistemul care mai mult decât altele favorizează participarea, solidaritatea și colaborarea tuturor la realizarea binelui comun în comunitatea politică. Democrația este un mijloc, un instrument și nu un scop. Dar chiar dacă este doar un instrument, nu trebuie redusă la o simplă procedură. Ea nu este doar rezultatul respectării regulelor, ci rodul acceptării din convingere a valorilor care inspiră procedurile democratice. Ea este un sistem politic care protejează dezvoltarea persoanei umane. Ea nu înseamnă doar libertate politică sau electorală, ci mai ales tutelare și dezvoltare necondiționată a persoanei umane. Viziunea creștină a persoanei umane este marcată de faptul că omul este văzut ca o imagine a lui Dumnezeu. El nu poate fi văzut altfel, nu poate fi considerat

mijloc, ci doar scop al oricărei acțiuni sociale. Omul trebuie considerat în dimensiunea lui orizontală, socială, dar și în cea verticală, de relație cu Dumnezeu pentru a trăi în adevăr și a realiza binele comun împreună cu toți semenii săi. O adevărată democrație are nevoie de această inimă umanistă și personalistă a societății.

Comuniunea, respectarea și protejarea *naturii* reprezintă o altă dimensiune a activității sociale a Bisericii. Problema ecologică este una etică, întrucât există o legătură continuă între om și natură. Natura nu trebuie nici idolatrizată și nici înțeleasă ca un loc în care tehnica să acționeze doar după propriile ei reguli. Ecologia este strâns legată de problema omului și astfel devine și o problemă antropologică. Modalitatea de raportare cu ceea ce există, cu ambientul vital al omului este determinată de felul cum omul se raportează la el însuși. Iar modul cum omul se concepe depinde de modul cum se raportează la Dumnezeu. Atunci când vrea să ia locul divinității, se înstrăinează de el însuși și uită sau neglijează responsabilitatea pe care o are asupra creației, a naturii, responsabilitate primită de la Dumnezeu.

Promovarea *păcii*. Mai mult decât absența războiului, a conflictului armat, pacea înseamnă o viață umană trăină în plinătatea ei. Aceasta cuprinde adevărul, libertatea, dreptatea, iar când este trăită în toate aceste dimensini, atunci ea se concretizează și prin absența războiului. Starea de pace în DS catolică cuprinde și solidaritatea umană, unitatea oamenilor, drepturile omului și datoriile lui, demnitatea și importanța persoanelor, a popoarelor și culturilor lor. Pacea este esențială pentru buna funcționare a oricărei societăți și este foarte

importantă astăzi, când asistăm la multe tensiuni, unele chiar de natură religioasă. Pacea înseamnă respectarea tradițiilor religioase și culturale ale oricărui popor; înseamnă cooperare națională și internațională, acceptarea celorlalți, în pofida multiplelor deosebiri care ne caracterizează. Înțeleasă și accepată în acest mod, pacea reprezintă climatul absolut necesar pentru o conviețuire bună a tuturor popoarelor. Bazați pe Principele Păcii, Cristos, creștinii trebuie să fie făuritori ai păcii, care izvorând din inimile și gândurile lor, să ajute noile generații în construirea unui autentic spirit de pace și a unei culturi a păcii.

DS este în centrul misiunii Bisercii, în ecleziologia ei. Activitatea ei de evanghelizare și mântuirea pe care o predică, mântuire al cărei autor este Dumnezeu, se realizează în viața de zi cu zi a oamenilor și în toate realitățile cu care ei se confruntă. DS nu este doar pentru o anumită categorie, elită a Bisericii; ea este o formă prin care Biserica înțelege comunitatea creștină și societatea și cum acționează în structurile ei, mereu în schimbare. Toți membrii bisercii, clerici și laici, conform propriilor carisme, misiuni și competențe sunt angajați în cunoașterea și aplicarea concretă a doctrinei sociale.

Intr-o lume laică și laicizantă, DS catolică este necesară pentru construirea, organizarea și funcționarea societății. Obligațiile politice, economice și administrative aparțin laicilor, în virtutea stării lor de viață și a vocației specifice. Având atari responsabilități, laicii își îndeplinesc misiunea lor în Biserică. Obligațiile profesionale trebuie însoțite și confirmate cu exemplul propriei vieți, pentru a forma un nou umanism care să pătrundă în toate structurile sociale. Cele două dimensiuni, cea socială și cea

personală, nu trebuie separate niciodată, căci ele formează un tot unic etic și social, public, în pofida tendințelor clare de a separa viața personală, individuală de realitățile publice, sociale. Acestea din urmă nu vor putea fi bune, utile, dacă persoanele care formează societatea nu sunt convinse și nu urmează principiile etice pe care le proclamă în cuvinte. Cuvintele fără fapte rămân simple sunete și nimic mai mult; ele zboară, dar exemplele atrag. Societatea are nevoie nu atât de cuvinte, spuse sau scrise, ci de persoane convinse de ceea ce afirmă, de martori credibili, iar mecanismele sociale injuste pot fi schimbate sau înlocuite cu mecanisme bune, utile dacă în ele există persoane convinse și făuritoare ale unei dreptăți sociale. În esența lui, creștinismul care este mai mult o trăire decât o simplă învățătură, este necesar societății pentru a edifica în ea o nouă civilizație marcată de un umanism integral și solidar.

DS reprezintă o mărturie concretă a lui Dumnezeu Iubire și este strâns unită cu caritatea creștină, ca virtute teologală, ca o formă de expresie a vieții dumnezeiești a Bisericii în serviciul oamenilor. Ea este și o formă de manifestare a omului virtuos, a virtuții în sine și a acelei prietenii sociale și civile care consolidează legăturile dintre oameni și-i fac mai puternici. Caritatea face parte din esența lui Dumnezeu, manifestată în formele concrete ale existenței umane și sociale și prin care Creatorul luminează și purifică viața creaturilor sale. Caritatea este o formă de dialog între divin și uman, iar DS reprezintă forma scrisă, științifică a acestui dialog. Dumnezeu iubire se oferă omului, se apleacă asupra lui și a nevoilor omenirii cu o iubire de Tată și frate în același timp. Din aceste motive, legătura dintre doctrină și caritate este foarte strânsă. Biserica este în serviciul

omului; aceasta este vocația ei, de a fi responsabilă față de creatura încredințată grijii ei de către Creator. Rămânând în serviciul omului, Biserica proclamă adevărul despre Dumnezeu, despre ea însăși și despre oameni. Dumnezeu are un plan de iubire cu umanitatea, iar acesta înseamnă construirea unei civilizații a iubirii.

Capitolul I

DOCTRINA SOCIALĂ A BISERICII ÎNTR-O LUME GLOBALIZATĂ

Globalizarea reprezintă un fenomen multiplu al lumii contemporane care recere o studiere atentă, folosindu-ne de o metodă adecvată, de criterii și mijloace încă în devenire, așa cum globalizarea însăși este într-un proces continuu de devenire. Este nevoie de o metodă care exclude folosirea ideilor preconcepute sau condamnări aprioric. Adesea globalizarea este înțeleasă și explicată doar în dimensiunile ei externe, tehnice și economice, ignorându-le pe cele antropologice și etice, ca și cele teologice.

În secolul XX, începând mai ales cu anii 1960, am asistat la o *internaționalizare economică,* adică la o liberalizare a schimburilor comerciale, iar de atunci încoace economia nu mai poate fi concepută doar pentru o anumită zonă geografică, ceea ce a atras după sine schimbări profunde politice și etice. În această internaționalizare, sectorul financiar a fost și este în continuă ascensiune. Economia nu se mai dezvoltă în fabrici și uzine, pe șantiere, în ateliere, ci mai ales la Bursă; aici se decide soarta a nenumărate instituții economice. Această separare între bunurile reale, economice și bunurile bancare, financiare ne ajută să înțelegem mai bine una din trăsăturile principale ale globalizării, care nu este o valoare absolută, cu atât mai mult cu cât se îndepărtează de realitatea tangibilă, materială a muncii și bunurilor concrete.

1. Cultura

Ce reprezintă *cultura* în lumea globalizată? "În sens larg, termenul de „cultură" desemnează toate mijlocele prin care omul îşi cizelează şi dezvoltă multiplele capacităţi spirituale şi fizice; se străduieşte să supună lumea prin cunoaştere şi muncă; umanizează viaţa socială, atât familială cât şi civică, prin progresul moravurilor şi al instituţiilor; în sfârşit, exprimă, comunică şi păstrează în operele sale, în decursul timpurilor, marile experienţe spirituale şi aspiraţiile sale majore pentru ca ele să slujească progresului multora şi chiar al întregului neam omenesc."[1] Deducem de aici că atunci când se vorbește despre cultură, se vorbește despre ceva care aparține esențial omului, căci nu există ființe umane fără cultură. Există diferite culturi, cu valori și erori în ele, dar toate sunt realizări ale oamenilor și expresii ale ambientului în care ei au trăit și continuă să trăiască.

Stadiul actual al globalizării este marcat mai ales de mijloacele și tehnicile de comunicare, de mass media, de mobilitatea persoanelor și de progresele științelor informaționale. Fără ajutorul tehnologiilor, globalizarea ar fi greu de înțeles, iar internetul a transformat planeta într-un sat global. Un sat în care toți pot comunica între ei în timp real, pot să-și schimbe

[1]CONCILIUL ECUMENIC VATICAN II, Constituția pastorală despre Biserică în lumea contemporană *Gaudium et Spes*, 53: http://www.magisteriu.ro/gaudium-et-spes-1965.

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_it.html.

informații multiple în foarte scurt timp. Acestor posibilități de comunicare multiplă și rapidă nu le corespunde însă și o calitate și profunzime a conținuturilor informațiilor, ceea ce duce la așa-zisa civilizație de carton a timpurilor actuale, superficială, fragilă și schimbătoare de la o zi la alta. Ținând cont de aceste aspecte, ne putem întreba ce fel de cultură se crează în acest context; o cultură marcată și ea de superficialitate, fragilă, schimbătoare și dominată de tehnică.

Trăind într-un sat global în care se întâlnesc oameni de etnii și religii diferite, putem vorbi și de culturi diferite, ba chiar de o pluralitate culturală. "În acest sens, se vorbește despre pluralitatea culturilor. Într-adevăr, din diversitatea modurilor de a folosi lucrurile, de a munci, de a se exprima, de a practica religia, de a constitui moravuri, de a legifera, de a crea instituții juridice, de a dezvolta științele și meșteșugurile și de a cultiva frumosul se naște o diversitate în stilurile de viață și în ierarhizarea valorilor. Astfel, din uzanțele și instituțiile moștenite se alcătuiește un patrimoniu propriu fiecărei comunități umane. Tot astfel se constituie și mediul definit și istoric în care este inserat orice om, din orice neam sau epocă, și din care își dobândește valorile ce îi permit să promoveze civilizația și cultura."[2] Iar noul Catehism al Bisericii Catolice adaugă pe această temă: "Sporirea simţului lui Dumnezeu şi cunoaşterea de sine se află la baza oricărei dezvoltări complete a societăţii umane. Aceasta

[2]CONCILIUL ECUMENIC VATICAN II, Constituția pastorală despre Biserică în lumea contemporană *Gaudium et Spes*, 53: http://www.magisteriu.ro/gaudium-et-spes-1965.

înmulţeşte bunurile materiale şi le pune în slujba persoanei şi a libertăţii ei. Diminuează mizeria şi exploatarea economică. Sporeşte respectul faţă de identităţile culturale şi deschiderea faţă de transcendenţă”[3].

Considerăm că orice cultură, pentru a fi adevărată și mai ales completă trebuie să aibă și o bază metafizică, întrucât este înrădăcinată în natura umană care este deschisă spre transcendent. In baza acestei identități comune tuturor, orice ființă umană este egală cu toate celelalte, fără diferență de etnie, culoare a pielii, religie, stare socială, sex, etc. Baza aceasta comună reprezintă fundamentul oricărei culturi și a culturilor în ansamblul lor. În ceea ce este comun și specific omului găsim setea de cunoaștere a adevărului, dorința de a-l exprima și trăi în faptele lui. Iar alături de această sete și dorință, sunt și altele tot la fel de importante, și anume dorința de a face binele și dreptatea, ca și cea de cunoaștere și admirare a ceea ce este frumos. Binele, adevărul și frumosul reprezintă trei componente de bază ale identității și aspirațiilor tuturor ființelor umane. Formele acestea de manifestare ale omului demonstrează dimensiunea lui metafizică și demnitatea inviolabilă a oricărei ființe umane. Iar fără recunoașterea metafizicului din om, cultura se poate transforma în modă culturală, iar moda este schimbătoare, în funcție de aspecte accidentale, secundare, superflui sau chiar contrare omului.

[3] http://www.catehism.ro/CBC_076.htm#V. CATEHISMUL BISERICII CATOLICE, Arhiepiscopia Romano-Catolic[de București, 1993, p 505.

Identitatea culturală

În acest angrenaj global marcat de tehnică și dominat de puterile financiare, mai rămâne suficient spațiu pentru identități culturale religioase, etnice, naționale?

Ce reprezintă o *identitate culturală*? Identitatea caracterizează o persoană sau grupuri mai mari sau mai mici de persoane în raport cu alta sau cu alte persoane. Identitatea culturală înseamnă a fi ceea ce ești, diferit de ceilalți. Omul își poate dezvolta propria cultură, iar pentru aceasta are nevoie de libertatea de conștiință, de gândire și de exprimare în exterior a propriilor sentimente, gânduri și dorințe. Cine vrea să cunoască omul și societatea în care el trăiește, trebuie să aibă și curajul de a gândi liber, de a se întreba în deplină libertate asupra originii și destinului omului, asupra lumii și a tot ceea ce ea conține. Libertatea sub multiplele ei forme este absolut necesară în orice demers cultural, întrucât cu ajutorul ei omul își poate manifesta cele mai profunde convingeri și aspirații ale sale, ca și motivele pentru care gândește și acționează într-un anume fel și nu în altul. Aceasta nu înseamnă că orice formă de exprimare liberă a omului este și adevărată și bună, dar aceasta nu înseamnă că libertatea lui trebuie limitată sau obstaculată, căci doar fiind liber, omul poate ajunge la cunoașterea adevărului despre el, despre lume și despre Creatorul său, Dumnezeul întrupat în Isus Cristos, răscumpărătorul său din păcat. Libertatea poate fi folosită greșit, ceea ce, conform Bibliei, vedem deja la primii oameni. Dar chiar dacă omul de la începutul istoriei lui s-a folosit și greșit de libertatea primită de la Creator, nicio persoană sau instituție nu au dreptul să limiteze sau să îngrădească libertatea oamenilor, căci ea

este o notă constitutivă a identității umane, identitate care se exprimă și în culturi diferite; ca atare, și culturile trebuie tratate cu aceeași considerație cu care sunt tratate persoanele, căci în cultură omul se exprimă, se revelează pe el însuși în toată profunzimea și măreția lui.

Fiindcă locuim în Europa, putem vorbi despre o *identitate culturală europeană*? Depinde din ce unghi privim lucrurile. Dincolo de componenta politică sau monetară, credem că Europa are o cultură specifică în multiplicitatea culturilor naționale. Iar această cultură proprie continentului marchează evoluția sau involuția lui politică, socială și economică. Unitatea căpătată de continent după schimbările din anul 1989 se remarcă prin schimburile comerciale din ce în ce mai intense, prin turism și mobilitatea crescândă a persoanelor, prin extinderea comerțului internațional, prin răspândirea unor noi mentalități și modele de viață, prin laicizare, prin creșterea bunăstării materiale a multora, dar și prin sărăcirea crescândă a unei bune părți a populației, prin rata șomajului, încă în creștere în rândul ultimei generații, etc.

Întrucât ideile sunt mai puternice decât armele, iar cultura mai bună decât bogăția materială, considerăm că în actualul context european în care prezența masivă de persoane străine cultural de Europa crează deja probleme privind stabilitatea și siguranța persoanelor și instituțiilor, europenii trebuie să-și regândească propria identitate pentru a deveni mai puternici în fața noilor provocări, așa cum s-au regrupat după al Doilea Război Mondial și au mers multe decenii pe o cale economică și civilizatoare ascendentă. În unitatea continentului nostru, membrii lui trebuie să-și păstreze autoconștiința lor națională, tradițiile și

identitatea lor, iar tendința actuală de a seculariza complet unele state, fără nicio referire la religie, constituie un regres și o negare a moștenirii lor spirituale. Iar rolul creștinilor mai ales într-un astfel de context este și acela de a păstra inviolabile rădăcinile și sufletul creștin al Europei. A ignora, nega sau combate propriile rădăcini reprezintă un atentat la viața însăși a copacului numit Europa. În om și în cultura lui, importante sunt rădăcinile, originile, iar originile Europei sunt cultural-religioase. Ceea ce nu înseamnă că religia creștină o va exclude pe cea islamică, sau îi va combate pe atei. Creștinismul, prin natura lui, este deschis spre dialogul cu toți și spre acceptarea în sânul lui a oricărei valori din afara lui, pentru că în orice valoare culturală se exprimă omul a cărui demnitate sacră derivă de la același unic Creator. Europa înseamnă deschidere. Cu secole în urmă s-a răspândit peste mări și oceane. Acum populații de pe tot globul bat la porțile ei, iar ea îi primește, rămâne deschisă față de alte culturi și civilizații, față de alte religii ca și față de cei care nu au niciun crez religios. În contextul actual al globalizării, continentul nostru dezvoltă noi forme de cooperare nu doar economică, dar și socială și culturală cu toți cei prezenți aici.

Pluralism cultural european. Considerăm că schimbările profunde intervenite la sfârșitul secolului trecut în Europa de Est au avut loc tocmai din cauză că popoarele din respectivele state se simțeau tot mai încorsetate și amenințate în identitatea lor cultural-religioasă. Nu au mai putut suporta o ideologie care le nega exprimarea religioasă liberă, ca și libertatea de gândire și acțiune. Ideologii și sisteme totalitare care au falimentat în fața dorințelor oamenilor de a gândi și trăi liber. În Europa actuală există o mulțime de culturi și religii, de mentalități și practici, de

opinii și convingeri care fac dificilă o conviețuire armonioasă în care drepturile fiecăruia la propria identitate culturală să fie tutelate, respectate, evitând conflictele și violențele. Fiecare individ, grupare de persoane, etnie sau popor are dreptul la propria cultură, fără teama de a fi lovit sau distrus cultural de o altă cultură. Începând numeric cu Germania, în toate statele UE există minorități culturale și religioase formate din emigranți care își păstrează cu fidelitate propria moștenire culturală și sunt puțin dispuse sau pregătite să se integreze în această Uniune, iar acest fapt are și aspecte îngrijorătoare. Prin dragostea și deschiderea lor, creștinii sunt chemați să contribuie la globalizarea fraternității în Cristos, cu dorința de a promova adevăratele valori umane și creștine în relațiile lor cu toți ceilalți, chiar și atunci când interlocutorii lor par mai puțin dispuși sau deschiși spre dialog și colaborare sinceră pentru un bine comun. În relațiile interumane, creștinii și necreștinii trebuie să nu uite că orice om este social și religios în același timp, iar pentru promovarea unei culturi a dialogului și diversității culturale este nevoie ca dimensiunea verticală, transcendentă, metafizică a omului să fie respectată și promovată, într-un spirit de toleranță și fraternitate cu toți.

Cultura reprezintă elementul esențial prin care se manifestă identitatea persoanei și a unei comunități; cultura reprezintă o valoare și un drept de bază al omului. Conciliul Ecumenic Vatican II acordă o atenție specială culturii, dedicându-i un text destul de consistent pe care considerăm că este bine să-l prezentăm aici:

Promovarea culturii

Este propriu persoanei umane să nu-și poată atinge adevărata și deplina realizare ca om decât prin cultură, adică prin cultivarea bunurilor și valorilor naturii. Așadar, ori de câte ori este vorba despre viața umană, natura și cultura sunt cât se poate de strâns legate.

În sens larg, termenul de „cultură" desemnează toate mijlocele prin care omul își cizelează și își dezvoltă multiplele daruri spirituale și fizice; se străduiește să supună lumea prin cunoaștere și muncă; umanizează viața socială, atât familială cât și civică, prin progresul moravurilor și al instituțiilor; în sfârșit, exprimă, comunică și păstrează în operele sale, în decursul timpurilor, marile experiențe spirituale și aspirațiile sale majore pentru ca ele să slujească progresului multora și chiar al întregului neam omenesc.

Cultura prezintă în mod necesar un aspect istoric și social și că termenul „cultură" primește adeseori un sens sociologic și chiar etnologic. În acest sens, se vorbește despre pluralitatea culturilor. Într-adevăr, din diversitatea modurilor de a folosi lucrurile, de a munci, de a se exprima, de a practica religia, de a constitui moravuri, de a legifera, de a crea instituții juridice, de a dezvolta științele și meșteșugurile și de a cultiva frumosul se naște o diversitate în stilurile de viață și în ierarhizarea valorilor. Astfel, din uzanțele și instituțiile moștenite se alcătuiește un patrimoniu propriu fiecărei comunități umane. Tot astfel se constituie și mediul definit și istoric în care este inserat orice om, din orice neam sau epocă, și din care își dobândește valorile ce îi permit să promoveze civilizația și cultura.

Situația culturii în lumea actuală. Noile stiluri de viață

Condițiile de viață ale omului modern sunt profund modificate, sub aspect social și cultural, astfel încât se poate vorbi de o nouă epocă a istoriei umane. De aici se deschid noi căi pentru perfecționarea și răspândirea mai largă a culturii. Aceste căi au fost pregătite de uriașa dezvoltare a științelor naturale și umane, chiar și sociale, de perfecționarea tehnicilor, de progresul și mai buna organizare a mijloacelor de comunicare socială. De aceea, cultura modernă este caracterizată prin anumite note distinctive: științele numite „exacte" dezvoltă la maximum simțul critic; recentele cercetări de psihologie explică mai profund activitatea umană; disciplinele istorice contribuie mult la abordarea lucrurilor sub aspectul lor schimbător și evolutiv; modurile de viață și obiceiurile devin tot mai uniforme; industrializarea, urbanizarea și alte cauze care favorizează viața comunitară creează noi forme de cultură (cultura de masă), din care se nasc noi moduri de a simți, de a acționa și de a-și folosi timpul liber; în același timp, sporirea raporturilor dintre diferitele națiuni și grupuri sociale deschide mai larg pentru toți și pentru fiecare comorile diverselor forme de cultură și astfel se pregătește treptat o formă mai universală de cultură umană care promovează și exprimă cu atât mai mult unitatea neamului omenesc cu cât respectă mai bine particularitățile diferitelor culturi.

Omul, autorul culturii

Crește din zi în zi numărul bărbaților și femeilor din orice grup sau națiune care dobândesc conștiința că sunt făuritorii și autorii culturii propriei comunități. În lumea întreagă crește din ce în ce mai mult simțul autonomiei și al responsabilității, lucru de cea mai mare importanță pentru maturitatea spirituală și morală a

neamului omenesc. Acest lucru apare mai limpede dacă avem prezente în fața ochilor unificarea lumii și sarcina ce ni se impune de a construi o lume mai bună în adevăr și dreptate. Astfel, asistăm la nașterea unui nou umanism în care omul se definește, în primul rând, prin responsabilitatea față de frații săi și față de istorie.

Dificultăți și sarcini

În astfel de condiții, nu este de mirare că omul, simțindu-și răspunderea față de progresul culturii, nutrește o speranță mai mare, dar în același timp privește cu anxietate nenumăratele antinomii existente, pe care trebuie să le rezolve.

Ce trebuie făcut ca înmulțirea schimburilor culturale, care ar trebui să ducă la un dialog autentic și rodnic între diferitele grupuri și națiuni, să nu tulbure viața comunităților, nici să nu înlăture înțelepciunea strămoșilor sau să pună în primejdie specificul fiecărui popor?

În ce fel poate fi încurajat dinamismul și expansiunea noii culturi, fără ca prin aceasta să dispară fidelitatea vie față de patrimoniul tradițiilor? Această problemă este deosebit de presantă acolo unde cultura născută din uriașul progres științific și tehnic trebuie armonizată cu acea cultură spirituală care este hrănită, după diferitele tradiții, de studiile clasice.

În ce fel pulverizarea atât de rapidă și crescândă a disciplinelor particulare poate fi împăcată cu necesitatea de a face sinteza lor și de a ocroti în omenire capacitatea de contemplare și de admirație care duc la înțelepciune?

Ce trebuie făcut pentru ca toți oamenii din lume să poată beneficia de bunurile culturale, în vreme ce cultura elitelor de specialiști devine tot mai înaltă și mai complexă?

În sfârșit, cum se poate recunoaște legitima autonomie pe care cultura și-o revendică, fără a se cădea într-un umanism pur pământesc și chiar ostil religiei?

În mijlocul acestor antinomii, astăzi cultura trebuie să se dezvolte astfel încât să cultive persoana umană în mod integral și armonios și să-i ajute pe oameni în îndeplinirea îndatoririlor la care sunt chemați cu toții, dar mai ales creștinii, uniți frățește într-o singură familie umană.

Câteva principii privind promovarea culturii. Credință și cultură

Creștinii, peregrinând spre cetatea cerească, trebuie să caute și să guste cele de sus. Prin aceasta, însă, nu numai că nu scade, ci mai degrabă crește importanța îndatoririi lor de a lucra împreună cu toți oamenii la edificarea unei lumi mai umane. Și într-adevăr, misterul credinței creștine le oferă stimulente și ajutoare de neprețuit pentru a-și îndeplini cu mai mult elan această sarcină și mai ales pentru a descoperi sensul deplin al acestei opere prin care cultura își dobândește locul ei privilegiat în vocația integrală a omului.

Într-adevăr, când omul cultivă pământul cu lucrarea mâinilor sale sau cu ajutorul tehnicii, pentru ca acesta să aducă rod și să devină locuință vrednică a întregii familii umane, și când își asumă în mod conștient rolul în viața grupurilor sociale, el împlinește planul lui Dumnezeu, dezvăluit de la începutul

veacurilor, de a supune pământul și de a desăvârși creația și se cultivă pe sine însuși; în același timp, împlinește marea poruncă a lui Cristos de a se dedica slujirii fraților săi.

Pe de altă parte, când se ocupă cu diferite discipline ca: filozofia, istoria, matematica, științele naturale, sau cultivă artele, omul poate contribui foarte mult ca familia umană să fie ridicată la cele mai nobile valori ale adevărului, binelui și frumosului și la o judecată cu valoare universală: aceasta primește astfel lumini noi de la minunata Înțelepciune care era din veșnicie cu Dumnezeu, orânduind toate împreună cu el, desfătându-se pe fața pământului și bucurându-se să fie cu fiii oamenilor.

Prin însuși acest fapt, spiritul uman, mai liber de sclavia lucrurilor, se poate ridica mai ușor la adorarea și comtemplarea Creatorului. Mai mult, sub impulsul harului, este dispus să recunoască pe Cuvântul lui Dumnezeu care, înainte de a se face trup pentru a mântui și a aduna laolaltă toate în sine, se afla deja în lume ca „lumina adevărată ce luminează pe tot omul" (*In* 1,9).

Desigur, progresul actual al științelor și al tehnicii care, în virtutea metodei lor, nu pot pătrunde până în miezul intim al realității, poate favoriza un anume fenomenalism și agnosticism, atunci când metodele de cercetare pe care le folosesc aceste discipline sunt în mod greșit socotite drept normă supremă de căutare a adevărului. Mai mult, există primejdia ca omul, bazându-se prea mult pe descoperirile de astăzi, să considere că își este suficient sieși și să nu mai caute lucruri mai înalte.

Totuși aceste consecințe deplorabile nu decurg în mod necesar din cultura modernă și nici nu trebuie să ne ducă în ispita de a nu-i recunoaște valorile pozitive. Printre acestea se numără: preocuparea pentru științe și fidelitatea neclintită față de adevăr în

cercetările științifice, necesitatea de a colabora cu alții în echipe tehnice specializate, simțul solidarității internaționale, conștiința tot mai clară a responsabilității experților în ajutarea și chiar în ocrotirea oamenilor, voința de a oferi tuturor condiții de viață mai favorabile, mai ales acelora care sunt privați de responsabilitate personală, sau care suferă de înapoiere culturală. Toate acestea pot constitui, într-un fel, o pregătire pentru primirea mesajului evangheliei, pregătire ce poate fi însuflețită de iubirea divină a aceluia care a venit să mântuiască lumea.

Multiplele raporturi între Evanghelia lui Cristos și cultură

Între mesajul mântuirii și cultura umană există legături multiple. Căci Dumnezeu, revelându-se poporului său până la deplina manifestare de sine în Fiul întrupat, a vorbit conform culturii proprii diverselor epoci.

De asemenea, Biserica, trăind în decursul timpurilor în condiții variate, s-a folosit de resursele diferitelor culturi pentru a răspândi și a explica mesajul lui Cristos în propovăduirea ei la toate neamurile, pentru a-l cerceta și a-l aprofunda, pentru a-l exprima mai bine în celebrarea liturgică și în viața multiformă a comunităților de credincioși.

Însă, în același timp, Biserica, trimisă fiind la toate popoarele din toate timpurile și locurile, nu este legată în mod exclusiv și indisolubil de nici o rasă și de nici un neam, de nici un fel anume de viață, de nici un obicei vechi sau nou. Mereu fidelă propriei tradiții și, în același timp, conștientă de misiunea sa universală, ea poate intra în comuniune cu diferitele forme de cultură, ceea ce le îmbogățește atât pe acestea cât și pe ea însăși.

Vestea cea bună a lui Cristos reînnoiește necontenit viața și cultura omului căzut; combate și îndepărtează erorile și relele izvorâte din mereu amenințătoarea seducție a păcatului. Ea purifică și înalță fără încetare moravurile popoarelor. Prin bogățiile de sus, ea dă rodnicie din interior calităților spirituale și înzestrărilor fiecărui popor și fiecărei epoci, le întărește, le completează și le reface în Cristos. Astfel, Biserica, împlinindu-și propria misiune, prin însuși acest fapt contribuie la cultură și civilizație și le stimulează, și prin acțiunea ei, chiar și liturgică, îl educă pe om la libertatea interioară.

Armonizarea diferitelor aspecte ale culturii

Din motivele amintite mai sus, Biserica reamintește tuturor că cultura trebuie să fie subordonată perfecționării integrale a persoanei umane, binelui comunității și al întregii societăți omenești. De aceea, spiritul trebuie cultivat astfel încât să se dezvolte capacitatea de a admira, de a intui, de a contempla, de a-și forma o judecată personală și de a-și înălța simțul religios, moral și social.

Într-adevăr, cultura, decurgând nemijlocit din natura rațională și socială a omului, are o necontenită nevoie de dreapta libertate pentru a se dezvolta și de o legitimă autonomie de acțiune, în conformitate cu principiile proprii. Așadar, ea are dreptul la respect și se bucură de o anumită inviolabilitate, rămânând neatinse drepturile persoanei și ale comunității, fie particulare, fie universale, între limitele binelui comun. Sfântul Conciliu, reamintind învățătura Conciliului Vatican I, declară că există „două ordine de cunoaștere” distincte, și anume, al credinței și al rațiunii, și că Biserica nu este împotrivă „ca artele și

științele umane să se folosească de principiile proprii și de metoda proprie fiecăreia în domeniul ce îi aparține”; de aceea, „recunoscând această dreaptă libertate”, ea afirmă legitima autonomie a culturii și mai ales a științelor.

Toate acestea pretind ca și omul, respectând ordinea morală și interesul comun, să poată cerceta liber adevărul, să-și poată afirma și răspândi părerile și să poată cultiva artele pe care le dorește. Aceasta impune, în sfârșit, ca el să fie informat asupra evenimentelor vieții publice în mod conform adevărului.

Este datoria autorității publice nu să determine caracterul propriu al formelor de cultură, ci să asigure condițiile și mijloacele pentru favorizarea vieții culturale în folosul tuturor, chiar și în cadrul minorităților naționale. De aceea, trebuie evitate cu orice preț deturnarea culturii de la scopul ei propriu și aservirea ei față de puterea politică și economică.

Câteva îndatoriri mai urgente ale creștinilor în privința culturii

De vreme ce acum există posibilitatea de a elibera pe majoritatea oamenilor de plaga ignoranței, este o îndatorire foarte adecvată timpului nostru, mai ales pentru creștini, de a lucra neobosit ca, și în sfera economică și în cea politică, atât pe plan național cât și internațional, să se ia hotărâri fundamentale prin care să se recunoască pretutindeni și pentru toți dreptul la cultură și civilizație în armonie cu demnitatea persoanei, fără discriminare de rasă, de sex, de națiune, de religie sau de condiție socială și să se asigure exercitarea lui. Așadar, trebuie să se ofere tuturor o abundență de bunuri culturale, mai ales dintre acelea care constituie așa-numita cultură de bază, pentru ca nu cumva

prea mulți oameni să fie împiedicați, datorită analfabetismului și lipsei de activitate responsabilă, de la o colaborare cu adevărat omenească la binele comun.

Prin urmare, trebuie făcute toate eforturile pentru ca aceia care sunt capabili să poată urma studii superioare, și anume astfel încât, în măsura posibilului, ei să aibă acces în societate la funcții, îndatoriri și servicii corespunzătoare atât cu aptitudinile cât și cu competența dobândită. Astfel, orice om și grup social din orice popor vor putea ajunge la o dezvoltare plenară a vieții lor culturale, conform cu înzestrările și tradițiile lor. În afară de aceasta, trebuie făcut totul ca fiecare să devină conștient atât de dreptul la cultură cât și de datoria pe care o are de a se cultiva și de a ajuta pe ceilalți să o facă. Fiindcă există în unele locuri condiții de viață și de muncă ce împiedică efortul spre cultură al oamenilor și distrug în ei interesul pentru aceasta. Lucrul este în mod deosebit valabil pentru țărani și pentru muncitori, cărora trebuie să li se asigure condiții de muncă de natură să nu le împiedice, ci să le favorizeze viața culturală. Femeile lucrează actualmente în aproape toate sectoarele de activitate; se cuvine însă ca ele să-și poată asuma pe deplin rolul ce le revine după înzestrarea lor proprie. Este datoria tuturor să recunoască și să promoveze participarea specifică și necesară a femeilor la viața culturală.

Educarea omului în vederea unei culturi integrale

În zilele noastre, mai mult decât în trecut, este dificil să se opereze o sinteză între diferitele științe și arte. În vreme ce volumul și diversitatea elementelor ce constituie cultura sporesc, în același timp se micșorează capacitatea fiecărui om de a le

percepe și de a le armoniza organic, astfel încât imaginea „omului universal” devine tot mai evanescentă. Cu toate acestea, însă, rămâne o îndatorire pentru fiecare om să apere integralitatea persoanei umane, în care strălucesc valorile de inteligență, voință, conștiință și fraternitate, valori care își au toate temeiul în Dumnezeu Creatorul și care au fost însănătoșite și înălțate în chip minunat în Cristos.
În primul rând, familia este, într-un fel, mama care hrănește cu această educație: în ea, copiii, înconjurați cu dragoste, descoperă mai ușor ierarhia valorilor, în timp ce formele unei culturi acceptate de cei din jur se imprimă aproape de la sine în mintea adolescenților, pe măsură ce ei cresc.

În societățile de azi există condiții corespunzătoare pentru această educație, mai ales datorită difuzării crescânde a cărților și datorită noilor mijloace de comunicare socială și culturală, care pot favoriza universalitatea culturii. O dată cu diminuarea, mai mult sau mai puțin generalizată, a timpului de lucru, se înmulțesc pentru majoritatea oamenilor ocaziile de a se cultiva. Timpul liber să fie, deci, bine folosit pentru relaxarea spiritului și pentru întărirea sănătății minții și a trupului, prin activități și studii liber alese, prin călătorii spre alte meleaguri (turism), prin care spiritul se cizelează, iar oamenii se îmbogățesc prin cunoaștere reciprocă; chiar și prin exerciții și manifestări sportive care ajută la menținerea echilibrului psihic, individual și colectiv, și la stabilirea unor relații frățești între oamenii de toate condițiile, din națiuni și rase diferite. De aceea, creștinii să colaboreze la manifestările și acțiunile culturale colective proprii epocii noastre pentru a le umaniza și a le impregna de spirit creștin.

Însă toate aceste facilități nu sunt în stare să realizeze educația culturală integrală a omului dacă, în același timp, omul neglijează să se întrebe asupra semnificației profunde a culturii și științei pentru persoana umană.

Armonia dintre cultură și creștinism

Deși Biserica a contribuit mult la progresul culturii, experiența arată totuși că, din motive istoric determinate, armonizarea dintre cultură și formația creștină nu se realizează întotdeauna fără dificultăți.

Aceste dificultăți nu dăunează neapărat vieții de credință, ba chiar pot stimula o înțelegere mai exactă și mai profundă a acesteia. Într-adevăr, cele mai recente cercetări și descoperiri ale științelor, ale istoriei și filozofiei suscită noi întrebări care comportă consecințe pentru viața însăși și pretind de la teologi cercetări noi. De aceea, respectând metodele și exigențele proprii științelor teologice, ei sunt invitați să caute mereu modul cel mai adecvat de a transmite doctrina creștină oamenilor din vremea lor, pentru că una este tezaurul însuși sau adevărurile credinței, și altceva este modul în care sunt exprimate, păstrându-se sensul și conținutul lor. În cadrul pastoralei să se cunoască bine și să se folosească nu numai principiile teologice, ci și descoperirile științelor profane, mai ales ale psihologiei și ales sociologiei, astfel încât și credincioșii să fie călăuziți la o viață de credință mai pură și mai matură.

Literatura și arta își au și ele importanța specifică pentru viața Bisericii. Într-adevăr, ele caută să exploreze natura omului, problemele și experiența lui în efortul de a se cunoaște și de a se perfecționa pe sine și lumea; se străduiesc să-i descopere locul în istorie și în univers, să pună în lumină necazurile și bucuriile,

nevoile și energiile oamenilor și să schițeze pentru ei o soartă mai bună. Astfel, ele pot înălța viața umană, pe care o exprimă în forme multiple, după timpuri și locuri.

Trebuie, așadar, făcut în așa fel încât cei care se dedică acestor arte să se simtă respectați de Biserică în activitatea lor și, bucurându-se de o dreaptă libertate, să stabilească mai ușor relații cu comunitatea creștină. Să fie recunoscute și noile forme de artă care sunt pe gustul contemporanilor noștri, după firea diferitelor popoare și regiuni. Să fie primite în sanctuar atunci când, prin exprimare adecvată și conformă exigențelor liturgice, înalță mintea la Dumnezeu.

Astfel, cunoașterea lui Dumnezeu se vădește mai bine, iar propovăduirea evangheliei devine mai accesibilă intelectului oamenilor, apărând conaturală condițiilor lor de viață.

Credincioșii să trăiască, așadar, în strânsă unire cu contemporanii lor și să se străduiască să le pătrundă în mod desăvârșit felul de a gândi și de a simți, exprimat în cultură. Să armonizeze cunoașterea științelor și teoriilor noi precum și a descoperirilor celor mai recente cu morala și formația intelectuală creștină, pentru ca la ei simțul religios și corectitudinea morală să meargă în pas cu cunoașterea științifică și cu progresul continuu al tehnicii, și astfel ei să poată aprecia și interpreta toate lucrurile cu un simț creștin autentic.

Cei care se dedică disciplinelor teologice în seminarii și universități să caute să colaboreze cu specialiștii în celelalte științe, punându-și în comun energiile și opiniile. Cercetarea teologică, aprofundând cunoașterea adevărului revelat, să nu

piardă totodată contactul cu vremea sa, așa încât să-i poată ajuta pe oamenii competenți în diferite ramuri ale științei să cunoască mai bine credința. Acest efort comun va fi de mare folos pentru formația slujitorilor sacri, care vor putea prezenta mai adecvat contemporanilor lor învățătura Bisericii despre Dumnezeu, despre om și despre lume, așa încât cuvântul acesta să fie mai bine primit. Mai mult, e de dorit ca numeroși laici să primească o formație corespunzătoare în științele sacre și ca mulți dintre ei să întreprindă și să aprofundeze aceste studii ca profesioniști. Însă pentru ca ei să-și poată îndeplini bine rolul, să li se recunoască tuturor credincioșilor – clerici și laici – o dreaptă libertate de cercetare, de gândire și exprimare smerită și curajoasă a opiniei în domeniul în care sunt competenți".[4]

Fiecare popor are dreptul la propria limbă și cultură prin care el își exprimă și promovează suveranitatea lui spirituală, iar Biserica atunci când afirmă și susține drepturile fundamentale ale persoanei umane, afirmă și susține dreptul de a păstra și apăra propria cultură în dialog constructiv cu alte comunități, fără a permite cuiva să o atace sau să o omologheze. A pierde propria cultură, pentru un om sau pentru o comunitate înseamnă a pierde propria identitate, propriul suflet și propria inimă. În satul global în care sunt încorporate actualele generații, mulți se simt fără țară. În mod aparent oamenii sunt acasă peste tot, dar în realitate sunt oameni fără țară, fără o casă și o cultură proprie, fără o identitate clară atât la nivel individual cât și comunitar, social și adesea și

[4]CONCILIUL ECUMENIC VATICAN II, Constituția pastorală despre Biserică în lumea contemporană *Gaudium et Spes*, 53-62: http://www.magisteriu.ro/gaudium-et-spes-1965.

religios. Din acest motiv, se impune un spirit critic, capabil să discearnă în complexitatea globalizării pentru a promova identitatea culturală a persoanelor și grupurilor etnice, religioase, sociale și de altă natură. Piața economică și a muncii care a acaparat planeta, dacă este organizată bine, în afară de binele material, de bunăstare, poate contribui și la dezvoltarea culturii. Din nefericire însă asistăm și la o piață economică sălbatică care tinde să omologheze culturi și tradiții vii ale popoarelor, să dezrădăcineze valori etice și culturi fundamentale comune. Dacă globalizarea reprezintă un vehicol pentru valori pozitive, în același timp mijloacele de comunicare în masă impun noi scări ale valorilor, adesea arbitrare și materialiste, în fața cărora este greu să păstrezi și să aderi la valorile Evangheliei. Globalizarea culturală atrage societatea într-o cultură consumistă, secularizată și materialistă.

În enciclicele *Deus caritas est*[5] și *Caritas in veritate*[6], papa Benedict al XVI-lea remarcă cum globalizarea apropie cu rapiditate oameni și culturi diferite prin mijloacele de comunicare și favorizează o cunoaștere rapidă a necesităților oamenilor, devenind astfel un apel la solidaritate la scară planetară. "Dacă acest "a trăi împreună" provoacă uneori neînțelegeri și tensiuni, totuși faptul de a cunoaște acum într-un mod mult mai nemijlocit nevoile oamenilor reprezintă mai cu seamă un apel de a lua parte la situația și la dificultățile lor. În fiecare zi, devenim conștienți de cât de mult se suferă în lume, din cauza unei mizerii pluriforme,

[5]http://www.magisteriu.ro/deus-caritas-est-2005/

[6]http://www.magisteriu.ro/caritas-in-veritate-2009/

atât materiale cât și spirituale, în ciuda marilor progrese ale științei și tehnicii. Epoca noastră cere, așadar, o nouă disponibilitate pentru a sprijini aproapele care are nevoie de ajutor. Deja Conciliul Vatican II a subliniat acest fapt într-un mod foarte clar: "În zilele noastre (…) din cauza facilităților mai mari oferite de către mijloacele de comunicare, distanța dintre oameni într-un anumit fel a fost învinsă (…), acțiunea caritativă poate și trebuie astăzi să aibă în vedere absolut pe toți oamenii și toate necesitățile".

Pe de altă parte – și acest aspect al procesului de mondializare este provocator și totodată încurajator -, timpul prezent pune la dispoziția noastră nenumărate instrumente pentru a oferi ajutor umanitar fraților noștri care sunt în nevoi și într-un chip cu totul deosebit sistemele moderne pentru distribuirea hranei și hainelor, la fel ca și cele pentru oferta de locuință și de găzduire temporară. Trecând dincolo de granițele comunității naționale, grija față de aproapele nostru tinde astfel să-și lărgească orizonturile, cuprinzând lumea întreagă. Conciliul Vatican II a observat acest lucru pe bună dreptate: "Printre semnele timpului nostru, merită să fie subliniat în mod special simțul crescând și implacabil al solidarității tuturor popoarelor". Organismele de stat și asociațiile umanitare favorizează inițiative în vederea atingerii acestui scop, prin ajutoare sau scutiri fiscale pentru unii, punând la dispoziție resurse considerabile pentru alții. Astfel solidaritatea exprimată de societatea civilă întrece cu mult pe aceea a indivizilor.

În această situație, prin intermediul instanțelor de stat și ecleziale, s-au născut și s-au dezvoltat numeroase forme de colaborare, care s-au dovedit rodnice. Instituțiile ecleziale,

datorită transparenței mijloacelor lor de acțiune și fidelității față de datoria lor de a mărturisi iubirea, vor putea să însuflețească creștinește și instituțiile civile, favorizând coordonarea reciprocă, de care va beneficia eficacitatea slujirii caritative. În acest context, s-au format numeroase organizații cu scop caritativ sau filantropic care, în fața problemelor sociale și politice existente, se angajează pentru a ajunge la soluții satisfăcătoare în domeniul umanitar. Un fenomen important al timpului nostru este apariția și răspândirea diferitelor forme de voluntariat, care preiau multe servicii sociale. Aș vrea aici să adresez un cuvânt de recunoștință și de mulțumire tuturor acelora care participă, într-un fel sau altul, la aceste activități. Dezvoltarea unei asemenea angajări reprezintă pentru tineri o școală de viață care educă în spiritul solidarității, disponibilității, în vederea dăruirii nu doar a ceva, ci a dăruirii de sine însuși. La anticultura morții, care se exprimă de exemplu prin drog, se opune în felul acesta iubirea care nu se caută pe sine însăși, ci care, întrucât e disponibilă să "se piardă" în favoarea altuia (cf. *Lc* 17,33 ș.u.), se revelează drept cultură a vieții.

La fel, în Biserica Catolică și în alte Biserici și comunități ecleziale au apărut forme noi de activitate caritativă, iar dintre cele mai vechi unele au reapărut cu un elan reînnoit. Acestea sunt forme în care se reușește deseori a se constitui o legătură fericită între evanghelizare și operele de caritate. Doresc să confirm explicit aici ceea ce marele meu predecesor Ioan Paul al II-lea a scris în enciclica sa *Sollicitudo rei socialis,* când a afirmat disponibilitatea Bisericii Catolice de a colabora cu organizațiile caritative ale acestor Biserici și comunități, pentru că toți suntem însuflețiți de aceeași motivație fundamentală și pentru că avem în fața noastră același scop: un umanism autentic, care recunoaște în

om chipul lui Dumnezeu și care vrea să-l ajute să ducă o viață conformă cu această demnitate. În vederea unei dezvoltări armonioase a lumii, enciclica *Ut unum sint* a subliniat din nou faptul că era necesar pentru creștini să-și unească glasul și angajarea lor "pentru respectarea drepturilor și nevoilor tuturor, în special a celor săraci, umiliți și a acelora lipsiți de apărare". Aș vrea să exprim aici bucuria mea, pentru că această dorință a avut în toată lumea un ecou larg prin intermediul a numeroase inițiative."[7]

Depășind granițele națiunilor, oamenii au un orizont planetar asupra a ceea ce se întâmplă în bine și în rău în orice popor. O atare conjunctură permite o mai bună colaborare între instituții statale și asociații umanitare sau organizații cu scopuri caritative. Acestea împreună cu multele activități de voluntariat formează în generațiile tinere mai ales o cultură a vieții și le educă pentru solidaritate și disponibilitate personală pentru a interveni activ și eficace în nenumărate situații de emergență sau în altele mai puțin grave.

În activitățile educative, relațiilor dintre globalizare și cultură li se acordă o atenție deosebită. Globalizarea a făcut să crească interdependența dintre popoare, cu tradițiile lor diferite, cu religiile și sistemele lor de educație. Aceasta înseamnă că popoarele, în baza diferențelor dintre ele, învață mereu unele de la altele, realizând astfel între ele o legătură mereu mai mare și mai rodnică. Însă este tot mai presant dialogul care poate ajuta persoanele să-și înțeleagă propriile tradiții în momentul în care

[7] *Deus caritas est*, 30: http://www.magisteriu.ro/deus-caritas-est-2005.

intră în contact cu alte persoane sau instituții, iar aceasta dezvoltă o conștiință mai bună asupra propriei identități. Așa se promovează cunoașterea și acceptarea adevăratelor valori într-o perspectivă interculturală. Pentru a se ajunge aici este nevoie de o egalitate de posibilități și șanse, mai ales în domeniul educației și al transmiterii cunoașterii. Din păcate, însă, educația la nivelul elementar este total insuficientă în multe părți ale lumii.

Favorizând interesele marii familii umane, globalizarea reprezintă și calea pentru promovarea păcii între oameni. În edificarea acesteia, este necesară o cât mai justă distribuire a bogățiilor și o mai mare solidaritate între țările bogate și cele sărace. O pace adevărată există atunci când oamenii nu se simt amenințați și loviți de nedreptăți sociale și economice și de violări ale drepturilor lor. Globalizarea reprezintă o bună ocazie pentru angajamentul oamenilor în eradicarea sărăciei și a nedreptăților; doar așa se poate concepe o pace durabilă și benefică pentru toți.

În cadrul culturilor diferitelor popoare, religiile au un rol important. Alături de cultul adus divinității, omul credincios este unul care-și iubește semenii, construind astfel o cultură impregnată de iubire, respect, iertare, spirit de fraternitate și solidaritate cu toți oamenii, conform cu voința lui Dumnezeu.

În dezvoltarea materială și spirituală, culturală a popoarelor, *științele* sunt la bază, iar legătura lor cu acțiunile sociale și cu tot angajamentul Bisericii pentru promovarea binelui integral al omului este profundă, esențială chiar. "Pe această linie, tema dezvoltării umane integrale capătă o însemnătate și mai complexă: corelația între multiplele sale elemente cere să ne angajăm pentru *a face să interacționeze diferitele niveluri ale științei umane* în vederea promovării unei adevărate dezvoltări a

popoarelor. Adesea se consideră că dezvoltarea sau măsurile socio-economice respective cer numai să fie realizate doar ca rod al unei acțiuni comune. Însă această acțiune comună are nevoie să fie orientată, pentru că "orice acțiune socială implică o doctrină". Luată în considerare complexitatea problemelor, este clar că diferitele discipline trebuie să colaboreze printr-o interdisciplinaritate ordonată. Caritatea nu exclude știința, ba chiar o recere, o promovează și o însuflețește din interior. Știința nu este niciodată numai lucrarea inteligenței. Desigur că poate fi redusă la calcul și la experiment, dar dacă vrea să fie înțelepciune capabilă să-l orienteze pe om în lumina primelor principii și a scopurilor sale ultime, trebuie să fie "condimentată" cu "sarea" carității. Faptul de a face este orb fără faptul de a ști și faptul de a ști este steril fără iubire. De fapt, "cel care este animat de o adevărată caritate este ingenios în descoperirea cauzelor lipsurilor, în găsirea mijloacelor pentru a le combate, în învingerea lor decisivă". Față de fenomenele pe care le avem în fața noastră, caritatea în adevăr cere, înainte de toate, să cunoaștem și să înțelegem, având conștiința și respectul competenței specifice fiecărui nivel al științei. Caritatea nu este o adăugire posterioară, aproape un apendice la munca de acum încheiată a diferitelor discipline, ci dialoghează cu ele încă de la început. Exigențele iubirii nu contrazic exigențele rațiunii. Știința umană este insuficientă și concluziile științelor nu vor putea indica singure calea spre dezvoltarea integrală a omului. Este mereu nevoie să se meargă mai departe: aceasta o cere caritatea în adevăr. Însă a merge mai departe nu înseamnă niciodată a face abstracție de concluziile rațiunii, nici de a contrazice rezultatele

sale. Nu există inteligența și apoi iubirea: există *iubirea bogată în inteligență și inteligența plină de iubire*.

Aceasta înseamnă că evaluările morale și cercetarea științifică trebuie să crească împreună și că trebuie să le animeze caritatea într-un tot armonios interdisciplinar, format din unitate și din distincție. DS a Bisericii, care are "*o importantă dimensiune interdisciplinară*", poate să desfășoare, în această perspectivă, o funcție de eficacitate extraordinară. Ea permite credinței, teologiei, metafizicii și științelor să își găsească locul într-o colaborare în slujba omului. Mai ales aici, DS a Bisericii realizează dimensiunea sa sapiențială. Paul al VI-lea a văzut cu claritate că printre cauzele subdezvoltării este o lipsă de înțelepciune, de reflecție, de gândire în măsură să realizeze o sinteză orientativă, pentru care se cere "o viziune clară a tuturor aspectelor economice, sociale, culturale și spirituale". Divizarea excesivă a științei, închiderea științelor umane în fața metafizicii, dificultățile dialogului dintre științe și teologie sunt dăunătoare nu numai dezvoltării științei, ci și dezvoltării popoarelor, pentru că, atunci când se întâmplă acest lucru, este împiedicată viziunea întregului bine al omului în diferitele dimensiuni care îl caracterizează. "Lărgirea conceptului nostru de rațiune și de folosire a ei" este indispensabilă pentru a reuși să cântărim în mod adecvat toți termenii problemei dezvoltării și soluției problemelor socio-economice.

Marile noutăți, pe care cadrul dezvoltării popoarelor le prezintă astăzi, cer în multe cazuri *soluții noi*. Ele trebuie căutate împreună în respectarea legilor proprii ale fiecărei realități și în lumina unei viziuni integrale despre om, care să oglindească diferitele aspecte ale persoanei umane, contemplată cu privirea

purificată de caritate. Atunci se vor descoperi convergențe unice și posibilități concrete de soluționare, fără a renunța la vreo componentă fundamentală a vieții umane.

Demnitatea persoanei și exigențele dreptății cer ca, mai ales astăzi, alegerile economice să nu mărească în mod excesiv și inacceptabil din punct de vedere moral diferențele de bogăție și să se aibă în continuare ca *prioritate obiectivul accesului la muncă* sau al menținerii sale pentru toți. Dacă ne uităm bine, acest lucru este cerut și de "rațiunea economică". Creșterea sistematică a inegalităților dintre grupuri sociale în cadrul uneia și aceleiași țări și dintre populațiile din diferite țări, adică creșterea masivă a sărăciei în sens relativ, nu numai că tinde să deterioreze coeziunea socială, și pe această cale pune în pericol democrația, dar are și un impact negativ asupra planului economic, prin erodarea progresivă a "capitalului social", adică a acelui ansamblu de relații de încredere, de credibilitate, de respectare a regulilor, indispensabile pentru orice conviețuire civilă.

Tot știința economică ne spune că o situație structurală de nesiguranță generează atitudini antiproductive și de irosire a resurselor umane, deoarece muncitorul tinde să se adapteze în mod pasiv la mecanismele automate, în loc să apeleze la creativitate. Și asupra acestui punct există o convergență între știința economică și evaluarea morală. *Costurile umane sunt întotdeauna și costuri economice* și disfuncțiile economice comportă mereu și costuri umane.

Apoi trebuie amintit că aplatizarea culturilor după dimensiunea tehnologică, dacă pe termen scurt poate favoriza obținerea de profituri, pe termen lung împiedică îmbogățirea reciprocă și dinamismele colaboratoare. Este important să se

deosebească între considerațiile economice sau sociologice pe termen scurt și pe termen lung. Scăderea nivelului de protecție a drepturilor muncitorilor sau renunțarea la mecanismele de redistribuire a profitului pentru a face ca țara să obțină competitivitate internațională mai mare împiedică afirmarea unei dezvoltări de lungă durată. Așadar, trebuie evaluate cu atenție consecințele asupra persoanelor ale tendințelor actuale spre o economie pe termen scurt, uneori pe termen foarte scurt. Acest lucru cere *o reflecție nouă și aprofundată asupra sensului economiei și al scopurilor sale*, precum și o revizuire profundă și clarvăzătoare a modelului de dezvoltare, pentru a-i corecta disfuncțiile și deformările. În realitate, acest lucru îl cere starea de sănătate ecologică a planetei; mai ales o cere criza culturală și morală a omului, ale cărei simptome sunt evidente de mult timp în orice parte a lumii.

La peste patruzeci de ani după *Populorum progressio*, tema sa de fond, progresul, *rămâne încă o problemă deschisă*, făcută și mai acută și imperioasă de criza economico-financiară aflată în desfășurare. Dacă unele arii ale planetei, deja o vreme apăsate de sărăcie, au cunoscut schimbări însemnate în termeni de creștere economică și de participare la producția mondială, alte zone trăiesc încă o situație de mizerie comparabilă cu aceea existentă în timpurile lui Paul al VI-lea, ba chiar în unele cazuri se poate vorbi chiar de o înrăutățire. Este semnificativ că unele cauze ale acestei situații au fost deja găsite în *Populorum progressio*, ca, de exemplu, taxele vamale ridicate puse de țările dezvoltate din punct de vedere economic și care încă împiedică produsele care provin din țări sărace să ajungă pe piețele din țările bogate. În schimb, alte cauze, pe care enciclica doar le schițase, au apărut

ulterior cu claritate mai mare. Acesta este cazul evaluării procesului de decolonizare, pe atunci în plină desfășurare. Paul al VI-lea dorea un parcurs autonom care trebuia făcut în libertate și în pace. După peste patruzeci de ani, trebuie să recunoaștem cât de dificil a fost acest parcurs, fie din cauza noilor forme de colonialism și de dependență de țări hegemone vechi și noi, fie din cauza gravelor iresponsabilități interne din țările înseși devenite independente.

Noutatea principală a fost *explozia interdependenței planetare*, cunoscută de acum în mod obișnuit ca globalizare. Paul al VI-lea o prevăzuse parțial, însă termenii și impetuozitatea cu care ea a evoluat sunt surprinzătoare. Născut în țările dezvoltate din punct de vedere economic, acest proces a produs prin natura sa o implicare a tuturor economiilor. El a fost motorul principal pentru ieșirea din subdezvoltare a unor întregi regiuni și reprezintă în sine o mare oportunitate. Totuși, fără călăuzirea carității în adevăr, acest stimulent planetar poate să contribuie la crearea unor riscuri de daune necunoscute până acum și a unor noi dezbinări în familia umană. Pentru aceasta, caritatea și adevărul ne pun în fața unei angajări inedite și creative, desigur foarte vaste și complexe. E vorba de *a extinde rațiunea și de a o face capabilă să cunoască și să orienteze aceste noi dinamici impunătoare*, însuflețindu-le în perspectiva acelei "civilizații a iubirii", a cărei sămânță Dumnezeu a pus-o în orice popor, în orice cultură."[8]

"Uneori faţă de *globalizare* se observă atitudini fataliste, ca şi cum dinamicile aflate în desfăşurare ar fi produse de forţe impersonale anonime şi de structuri independente de voinţa

[88]*Caritas in veritate*, 30-33: http://www.magisteriu.ro/caritas-in-veritate.

umană. Este bine de amintit în această privinţă că globalizarea trebuie desigur înţeleasă ca un proces socio-economic însă aceasta nu este unica ei dimensiune. Dincolo de procesul mai vizibil există realitatea unei umanităţi care devine tot mai interconectată; ea este constituită din persoane şi din popoare cărora acel proces trebuie să le fie de utilitate şi de dezvoltare, graţie asumării atât din partea fiecăruia cât şi din partea colectivităţii a responsabilităţilor respective. Depăşirea graniţelor nu este numai un fapt material, ci şi cultural în cauzele şi în efectele sale. Dacă se citeşte în mod determinist globalizarea, se pierd criteriile pentru a o evalua şi a o orienta. Ea este o realitate umană şi poate să aibă drept explicaţie diferite orientări culturale faţă de care trebuie procedat cu discernământ. Adevărul globalizării ca proces şi criteriul său etic fundamental sunt date de unitatea familiei umane şi de dezvoltarea sa în bine. Deci trebuie să ne angajăm neîncetat pentru *a favoriza o orientare culturală personalistă şi comunitară a procesului de integrare planetară, deschisă spre transcendenţă*.

În pofida câtorva dimensiuni structurale ale sale care nu trebuie negate dar nici absolutizate, "globalizarea, a priori, nu este nici bună, nici rea. Va fi ceea ce persoanele vor face cu ea". Nu trebuie să-i fim victime, ci protagonişti, înaintând cu raţionalitate, conduşi de caritate şi de adevăr. A ne opune ei orbeşte ar fi o atitudine greşită, preconceptă, care ar ajunge să ignore un proces marcat şi de aspecte pozitive, cu riscul de a pierde o mare ocazie de a ne insera în multiplele oportunităţi de dezvoltare oferite de el. Procesele de globalizare, concepute şi gestionate în mod adecvat, oferă posibilitatea unei mari redistribuiri a bogăţiei la nivel planetar aşa cum nu s-a mai întâmplat niciodată până acum;

dacă sunt rău gestionate, pot, în schimb, să mărească sărăcia şi inegalitatea, precum şi să contagieze cu o criză întreaga lume. Trebuie *corectate disfuncţiile ei,* chiar grave, care introduc noi dezbinări între popoare şi în cadrul popoarelor şi să se facă în aşa fel încât redistribuirea bogăţiei să nu aibă loc cu o redistribuire a sărăciei sau chiar cu o accentuare a ei, aşa cum o rea gestionare a situaţiei actuale ar putea să ne facă se ne temem. Mult timp s-a crezut că popoarele sărace ar trebui să rămână ancorate într-un stadiu prefixat de dezvoltare şi ar trebui să se mulţumească cu filantropia popoarelor dezvoltate. Împotriva acestei mentalităţi a luat poziţie Paul al VI-lea în *Populorum progressio*. Astăzi forţele materiale utilizabile pentru a scoate acele popoare din mizerie sunt potenţial mai mari decât odinioară, dar de ele au ajuns să se folosească în mod preponderent aceleaşi popoare din ţările dezvoltate, care au putut exploata mai bine procesul de liberalizare a mişcărilor de capitaluri şi de muncă. Răspândirea sferelor de bunăstare la nivel mondial nu trebuie deci frânată cu proiecte egoiste, protecţioniste sau dictate de interese particulare. De fapt, implicarea ţărilor care se afirmă sau în curs de dezvoltare, permite astăzi să se gestioneze mai bine criza. Tranziţia implicită în procesul de globalizare prezintă mari dificultăţi şi pericole, care vor putea fi depăşite numai dacă se va şti să se conştientizeze acel spirit antropologic şi etic, care din adânc stimulează globalizarea însăşi spre ţinte de umanizare solidară. Din păcate acest spirit este adesea supus şi comprimat de perspective etico-culturale de factură individualistă şi utilitaristă. Globalizarea este fenomen multidimensional şi polivalent, care cere să fie înţeles în diversitatea şi în unitatea tuturor dimensiunilor sale, inclusiv cea teologică. Acest lucru va permite

ca *globalizarea omenirii să se trăiască şi să se orienteze în termeni de relaţionare, de comuniune şi de împărtăşire*.”[9]

2. Tehnica

“Tema dezvoltării popoarelor este strâns legată de aceea a dezvoltării fiecărui om în parte. Persoana umană prin natura sa este în mod dinamic îndreptată spre propria dezvoltare. Nu e vorba de o dezvoltare garantată de mecanisme naturale, pentru că fiecare dintre noi ştie că este în măsură să facă alegeri libere şi responsabile. Nu e vorba nici de o dezvoltare aflată în voia capriciului nostru, deoarece cu toţii ştim că suntem dar şi nu rezultat al autogenerării. În noi libertatea este în mod originar caracterizată de fiinţa noastră şi de limitele sale. Nimeni nu plăsmuieşte propria conştiinţă în mod arbitrar, ci toţi construiesc propriul "eu" pe baza unui "sine" care ne-a fost dat. Nu numai celelalte persoane sunt indisponibile, ci şi noi suntem indisponibili pentru noi înşine. *Dezvoltarea persoanei se degradează, dacă ea pretinde că este unica producătoare de sine înseşi*. În mod analog, dezvoltarea popoarelor degenerează dacă omenirea consideră că se poate recrea folosindu-se de "minunile" tehnologiei. Aşa cum dezvoltarea economică se dovedeşte fictivă şi dăunătoare dacă are încredere în "minunile" finanţelor pentru a susţine creşteri nenaturale şi consumiste. În faţa acestei pretenţii prometeice trebuie să întărim iubirea faţă de o libertate nearbitrară, dar făcută cu adevărat umană de recunoaşterea binelui care o precedă. În acest scop este necesar ca omul să intre din nou

[9] *Caritas in veritate*, 42: http://www.magisteriu.ro/caritas-in-veritate.

în el însuşi, pentru a recunoaşte normele fundamentale ale legii morale naturale pe care Dumnezeu a înscris-o în inima lui.

Problema dezvoltării este astăzi strâns unită cu *progresul tehnologic*, cu aplicaţiile sale uluitoare în domeniul biologic. Tehnica – e bine de subliniat – este un fapt profund uman, legat de autonomia şi de libertatea omului. În tehnică se exprimă şi se confirmă domnia spiritului asupra materiei. Spiritul, "făcut astfel "mai puţin sclav al lucrurilor, poate cu uşurinţă să se înalţe la adorarea şi la contemplarea Creatorului"". Tehnica permite să se domine materia, să se reducă riscurile, să se economisească trudă, să se amelioreze condiţiile de viaţă. Ea răspunde la însăşi vocaţia muncii umane: în tehnică, văzută ca operă a propriului geniu, omul se recunoaşte pe el însuşi şi realizează propria umanitate. Tehnica este aspectul obiectiv al acţiunii umane, a cărei origine şi motivaţie de a fi se află în elementul subiectiv: omul care acţionează. Pentru aceasta tehnica nu este niciodată numai tehnică. Ea îl arată pe om şi aspiraţiile sale la dezvoltare, exprimă năzuinţa sufletului uman spre depăşirea treptată a anumitor condiţionări materiale. De aceea, tehnica se inserează în porunca de "a cultiva şi a stăpâni pământul" (cf. Gen 2,15), pe care Domnul a încredinţat-o omului şi trebuie orientată spre întărirea acelei alianţe dintre fiinţa umană şi mediul înconjurător care trebuie să fie oglindă a iubirii creatoare a lui Dumnezeu.

Dezvoltarea tehnologică poate trezi ideea autosuficienţei tehnicii însăşi atunci când omul, întrebându-se numai despre *cum*, nu ia în considerarea acei mulţi *pentru că* de care este stimulat să acţioneze. Pentru aceasta, tehnica asumă un chip ambiguu. Născută din creativitatea umană ca instrument al libertăţii persoanei, ea poate să fie înţeleasă ca element de libertate

absolută, acea libertate care vrea să facă abstracţie de limitele pe care lucrurile le au în sine. Procesul de globalizare ar putea să înlocuiască ideologiile cu tehnica, devenită ea însăşi o putere ideologică, ce ar expune omenirea riscului de a fi închisă într-un a priori din care nu ar putea ieşi pentru a întâlni fiinţa şi adevărul. În acest caz, noi toţi am cunoaşte, am evalua şi am decide situaţiile vieţii noastre din interiorul unui orizont cultural tehnocratic, la care am aparţine în mod structural, fără a putea găsi niciodată un sens care să nu fie produs de noi. Această viziune face astăzi aşa de puternică mentalitatea tehnicistă, încât face să coincidă adevărul cu lucrul care se poate face. Însă atunci când unicul criteriu al adevărului este eficienţa şi utilitatea, dezvoltarea este în mod automat negată. De fapt, adevărata dezvoltare nu constă, în primul rând, în faptul de a face. Cheia dezvoltării este o inteligenţă în măsură să gândească tehnica şi să înţeleagă sensul deplin uman al acţiunii omului, în perspectiva persoanei luată în globalitatea sa. Chiar şi atunci când acţionează prin intermediul unui satelit sau al unui impuls electronic la distanţă, acţiunea lui rămâne tot umană, expresie de libertate responsabilă. Tehnica îl atrage puternic pe om, pentru că-l fereşte de limitările fizice şi-i lărgeşte orizontul. *Însă libertatea umană este propriu-zis ea însăşi numai atunci când răspunde la fascinaţia tehnicii cu decizii care să fie rod al responsabilităţii morale.* De aici urgenţa unei formări la responsabilitatea etică în folosirea tehnicii. Pornind de la fascinaţia pe care tehnica o exercită asupra fiinţei umane, trebuie să se recupereze adevăratul sens al libertăţii, care nu constă în iluzia unei autonomii totale, ci în răspunsul dat la apelul fiinţei, începând de la fiinţa care suntem noi înşine.

Această posibilă deviere a mentalităţii tehnice de la matca sa umanistă originară este astăzi evidentă în fenomenele de tehnicizare atât a dezvoltării, cât şi a păcii. Adesea dezvoltarea popoarelor este considerată o problemă de inginerie financiară, de deschidere a pieţelor, de eliminare a taxelor vamale, de investiţii productive, de reforme instituţionale, în definitiv o problemă doar tehnică. Toate aceste domenii sunt deosebit de importante, dar trebuie să ne întrebăm pentru ce alegerile de tip tehnic au funcţionat până acum numai în mod relativ. Motivul trebuie căutat mai în profunzime. Dezvoltarea nu va fi niciodată garantată pe deplin de forţe într-o oarecare măsură automatice şi impersonale, fie ele cele ale pieţei sau cele ale politicii internaţionale. *Dezvoltarea este imposibilă fără oameni corecţi, fără lucrători economici şi oameni politici care să trăiască puternic în conştiinţele lor apelul binelui comun*. Sunt necesare fie pregătirea profesională, fie coerenţa morală. Atunci când prevalează absolutizarea tehnicii se realizează o confuzie între scopuri şi mijloace, întreprinzătorul va considera ca unic criteriu de acţiune profitul maxim al producţiei; politicianul, consolidarea puterii; omul de ştiinţă, rezultatul descoperirilor sale. Astfel se întâmplă că, adesea, sub reţeaua raporturilor economice, financiare sau politice, rămân neînţelegeri, tulburări şi nedreptăţi; fluxurile cunoştinţelor tehnice se înmulţesc, dar în folosul proprietarilor lor, în timp ce situaţia reală a populaţiilor care trăiesc sub aceste fluxuri şi le cunosc prea puţin, rămâne neschimbată, fără posibilităţi reale de emancipare.

Şi pacea riscă uneori să fie considerată ca un produs tehnic, rod numai al acordurilor dintre guverne sau al iniţiativelor menite să asigure ajutoare economice eficiente. Este adevărat că

edificarea păcii cere ţesătura constantă de contacte diplomatice, de schimburi economice şi tehnologice, de întâlniri culturale, de acorduri cu privire la proiecte comune, precum şi asumarea de angajamente împărtăşite pentru a stăvili ameninţările de tip războinic şi a elimina din rădăcină tentaţiile teroriste care apar des. Totuşi, pentru ca aceste eforturi să poată produce efecte durabile, este necesar să se sprijine pe valori înrădăcinate în adevărul vieţii. Adică trebuie să se audă glasul şi să se privească la situaţia populaţiilor interesate pentru a interpreta în mod adecvat aşteptările lor. Ca să spunem aşa, trebuie să fie în continuitate cu efortul anonim al atâtor persoane puternic angajate în promovarea întâlnirii dintre popoare şi în favorizarea dezvoltării pornind de la iubire şi de la înţelegerea reciprocă. Între aceste persoane există şi credincioşi creştini, implicaţi în marea misiune de a da dezvoltării şi păcii un sens pe deplin uman.

Legată de dezvoltarea tehnologică este răspândirea crescândă a *mijloacelor de comunicare socială*. Este de acum aproape imposibil de imaginat existenţa familiei umane fără ele. În bine şi în rău, sunt aşa de înrădăcinate în viaţa lumii, încât pare cu adevărat absurdă poziţia celor care susţin neutralitatea lor, revendicându-le, prin urmare, autonomia faţă de morala care atinge persoanele. Adesea, perspective asemănătoare, care pronunţă cu emfază natura strict tehnică a *mass-media*, favorizează de fapt subordonarea lor faţă de calculul economic, faţă de propunerea de a domina pieţele şi, nu în ultimul rând, faţă de dorinţa de a impune parametri culturali funcţionali proiectelor de putere ideologică şi politică. Dată fiind importanţa lor fundamentală în determinarea schimbărilor în modul de a percepe şi de a cunoaşte realitatea şi însăşi persoana umană, devine

necesară o reflecţie atentă cu privire la influenţa lor în special faţă de dimensiunea etico-culturală a globalizării şi a dezvoltării solidare a popoarelor. La fel cum este cerut de o gestionare corectă a globalizării şi a dezvoltării, *sensul şi finalizarea mass-media trebuie căutate în fundamentul antropologic* nu numai atunci când, graţie dezvoltării tehnologice, oferă posibilităţi mai mari de comunicare şi de informare, dar mai ales atunci când sunt organizate şi orientate în lumina unei imagini a persoanei şi a binelui comun care să-i oglindească valenţele universale. Mijloacele de comunicare socială nu favorizează libertatea, nici nu globalizează dezvoltarea şi democraţia pentru toţi, pur şi simplu pentru că înmulţesc posibilităţile de interconexiune şi de circulaţie a ideilor. Pentru a ajunge la asemenea obiective este necesar ca ele să fie centrate pe promovarea demnităţii persoanelor şi a popoarelor, să fie în mod expres însufleţite de caritate şi să fie puse în slujba adevărului, a binelui şi a fraternităţii naturale şi supranaturale. *Mass-media* poate să constituie un ajutor valoros pentru a creşte comuniunea familiei umane şi *ethos*-ul societăţilor, atunci când devin instrumente de promovare a participării universale în căutarea comună a ceea ce este drept.

Domeniul primar şi crucial al luptei culturale dintre absolutismul tehnicităţii şi responsabilitatea morală a omului este astăzi cel al bioeticii, în care este în joc în mod radical posibilitatea însăşi a unei dezvoltări umane integrale. E vorba de un domeniu foarte delicat şi decisiv, în care iese în evidenţă cu forţă dramatică problema fundamentală: dacă omul s-a produs de la sine însuşi sau dacă el depinde de Dumnezeu. Descoperirile ştiinţifice în acest domeniu şi posibilităţile de intervenţie tehnică

par aşa de avansate, încât impun alegerea între două raţionalităţi: cea a raţiunii deschise la transcendenţă sau cea a raţiunii închise în imanenţă. Suntem în faţa unui aut aut decisiv. Raţionalitatea acţiunii tehnice centrată pe ea însăşi se dovedeşte însă iraţională, deoarece comportă o refuzare hotărâtă a sensului şi a valorii. Nu întâmplător închiderea în faţa transcendenţei se ciocneşte cu dificultatea de a gândi cum din nimic a apărut fiinţa şi cum din întâmplare s-a născut inteligenţa. În faţa acestor probleme dramatice, raţiunea şi credinţa se ajută reciproc. Numai împreună îl vor salva pe om. Atrasă de simpla acţiune tehnică, raţiunea fără credinţă este destinată să se piardă în iluzia propriei atotputernicii. Credinţa fără raţiune riscă înstrăinarea de viaţa concretă a persoanelor.

Deja Paul al VI-lea recunoscuse şi indicase orizontul mondial al problemei sociale. Urmându-l pe acest drum, astăzi trebuie afirmat că problema socială a devenit în mod radical problemă antropologică, în sensul că ea implică însuşi modul nu numai de a concepe, ci şi de a manipula viaţa, tot mai mult pusă de biotehnologii în mâinile omului. Fecundarea in vitro, cercetarea pe embrioni, posibilitatea clonării şi hibridizării umane se nasc şi sunt promovate în cultura actuală a scepticismului total, care crede că a dezvăluit orice mister, pentru că s-a ajuns de acum la rădăcina vieţii. Aici absolutismul tehnicii are exprimarea sa maximă. În acest tip de cultură conştiinţa este chemată numai să ia act de o simplă posibilitate tehnică. Totuşi nu se pot minimaliza scenariile neliniştitoare pentru viitorul omului şi noile instrumente puternice pe care "cultura morţii" le are la dispoziţie. La tragica plagă răspândită a avortului s-ar putea adăuga în viitor, dar este deja în mod fraudulos in nuce, o planificare eugenetică

sistematică a naşterilor. Pe versantul opus, îşi croieşte drum o mens eutanasica, manifestare nu mai puţin abuzivă de dominare asupra vieţii, care în anumite condiţii nu mai este considerată vrednică de a fi trăită. În spatele acestor scenarii sunt poziţii culturale care neagă demnitatea umană. Aceste practici, la rândul lor, sunt destinate să alimenteze o concepţie materială şi mecanicistă a vieţii umane. Cine va putea măsura efectele negative ale unei asemenea mentalităţi asupra dezvoltării? Cum ne vom putea uimi de indiferenţa faţă de situaţiile umane de degradare, dacă indiferenţa caracterizează chiar atitudinea noastră faţă de ceea ce este uman şi ceea ce nu este uman? Ne uimeşte selectivitatea arbitrară a ceea ce este propus astăzi ca vrednic de respect. Gata să se scandalizeze pentru lucruri mărunte, mulţi par să tolereze nedreptăţi nemaiauzite. În timp ce săracii lumii bat încă la uşile opulenţei, lumea bogată riscă să nu mai audă acele bătăi la uşa sa, din cauza unei conştiinţe deja incapabile să recunoască umanul. Dumnezeu îl dezvăluie omului pe om; raţiunea şi credinţa colaborează în a-i arăta binele, numai dacă el vrea să-l vadă; legea naturală, în care străluceşte raţiunea creatoare, arată măreţia omului, dar şi mizeria lui, atunci când el nu recunoaşte chemarea adevărului moral.

Unul dintre aspectele spiritului tehnicist modern se poate întâlni în tendinţa de a considera problemele şi mişcările legate de viaţa interioară numai dintr-un punct de vedere psihologic, până la reducţionismul neurologic. Astfel interioritatea este golită şi conştiinţa consistenţei ontologice a sufletului uman, cu profunzimile pe care sfinţii au ştiut să le sondeze, se pierde progresiv. *Problema dezvoltării este strâns legată şi de concepţia noastră despre sufletul omului*, din moment ce eul nostru este

adesea redus la psihic şi sănătatea sufletului este confundată cu bunăstarea emotivă. Aceste reducţii au la baza lor o profundă neînţelegere a vieţii spirituale şi duc la nerecunoaşterea că dezvoltarea omului şi a popoarelor depinde, în schimb, şi de soluţia problemelor cu caracter spiritual. *Dezvoltarea trebuie să cuprindă, pe lângă o creştere materială, şi o creştere spirituală*, pentru că persoana umană este o "unitate de suflet şi trup, născută din iubirea creatoare a lui Dumnezeu şi destinată să trăiască veşnic. Fiinţa umană se dezvoltă atunci când creşte în spirit, atunci când sufletul său se cunoaşte pe sine însuşi şi cunoaşte adevărurile pe care Dumnezeu le-a imprimat acolo în mod germinal, atunci când dialoghează cu sine însuşi şi cu Creatorul său. Departe de Dumnezeu, omul este neliniştit şi bolnav. Alienarea socială şi psihologică şi multele nevroze care caracterizează societăţile opulente trimit şi la cauze de ordin spiritual. O societate a bunăstării, dezvoltată din punct de vedere material, dar asupritoare pentru suflet, nu este în sine orientată spre dezvoltarea autentică. Noile forme de sclavie a drogurilor şi disperarea în care cad atâtea persoane găsesc o explicaţie nu numai sociologică şi psihologică, ci în mod esenţial spirituală. Golul în care sufletul se simte abandonat, chiar şi în prezenţa atâtor terapii pentru trup şi pentru psihic, produce suferinţă. *Nu există dezvoltare plenară şi bine comun universal fără binele spiritual şi moral al persoanelor*, considerate în întregimea lor de trup şi suflet.

Absolutismul tehnicii tinde să producă o incapacitate de a percepe ceea ce nu se explică prin simpla materie. Şi totuşi toţi oamenii experimentează multele aspecte imateriale şi spirituale ale vieţii lor. A cunoaşte nu este numai un act material, deoarece

cunoscutul ascunde mereu ceva care este dincolo de realitatea empirică. Fiecare cunoştinţă a noastră, chiar şi cea mai simplă, este mereu o mică minune, deoarece nu se explică niciodată complet cu instrumentele materiale de care ne folosim. În fiecare adevăr există mai mult decât noi înşine ne-am fi aşteptat, în iubirea pe care o primim există mereu ceva care ne surprinde. Nu ar trebui niciodată să încetăm a ne uimi în faţa acestor minuni. În fiecare cunoştinţă şi în fiecare act de iubire sufletul omului experimentează un "mai mult" care se aseamănă mult cu un dar primit, cu o înălţime la care ne simţim ridicaţi. Şi dezvoltarea omului şi a popoarelor se plasează la o asemenea înălţime, dacă luăm în considerare *dimensiunea spirituală* care trebuie să caracterizeze în mod necesar această dezvoltare ca să poată fi autentică. Ea cere ochi noi şi o inimă nouă, în măsură să *depăşească viziunea materialistă a evenimentelor umane* şi să întrevadă în dezvoltare un "dincolo" pe care tehnica nu-l poate da. Pe această cale va fi posibil să se urmărească acea dezvoltare umană integrală care îşi are criteriul de orientare în forţa propulsivă a caritătii în adevăr."[10]

Referitor la tehnică și **paradigma tehnocratică** actuală, ultima enciclică a actualului papă, *Laudato si*, exprimă realități care trebuie să dea de gândit nu numai creștinilor și Bisericii, dar tuturor oamenilor care doresc să-și aducă aportul pentru a avea o casă comună cât mai adecvată cerințelor și demnității omului.

[10]*Caritas in veritate*, 68-77: http://www.magisteriu.ro/caritas-in-veritate.

“**Globalizarea paradigmei tehnocratice**

Problema fundamentală este alta, și mai profundă: modul în care, de fapt, omenirea a asumat tehnologia și dezvoltarea sa *împreună cu o paradigmă omogenă și unidimensională*. În această paradigmă se evidențiază o concepție despre subiect care progresiv, în procesul logico-rațional, care înțelege și în acest mod posedă obiectul care se află în exterior. Acest subiect se explică în stabilirea metodei științifice cu experimentarea sa, care este deja în mod explicit o tehnică de posesie, dominare și transformare. Este ca și cum subiectul s-ar afla în fața realității lipsite de formă total disponibile pentru manipularea sa. Intervenția ființei umane asupra naturii a existat mereu, dar mult timp a avut caracteristica de a însoți, de a secunda posibilitățile oferite de lucrurile înseși. Era vorba de a primi ceea ce realitatea naturală permite de la sine, ca și cum ar întinde mâna. Viceversa, acum ceea ce interesează este să se extragă tot ceea ce este posibil din lucruri prin impunerea mâinii umane, care tinde să ignore sau să uite realitatea însăși a ceea ce are în fața sa. Pentru aceasta ființa umană și lucrurile au încetat să-și dea mâna prietenește, devenind în schimb doi combatanți. De aici se trece cu ușurință la ideea unei creșteri infinite sau nelimitate, care a entuziasmat așa de mult economiștii, teoreticienii finanțelor și ai tehnologiei. Asta presupune minciuna cu privire la disponibilitatea infinită a bunurilor planetei, care conduce la „stoarcerea ei” până la limită și dincolo de limită. Este vorba de presupunerea falsă că „există o cantitate nelimitată de energie și de mijloace utilizabile, că regenerarea lor imediată este posibilă și că efectele negative ale manipulărilor naturii pot să fie absorbite cu ușurință”.

De aceea putem afirma că la originea multor dificultăți din lumea actuală este înainte de toate tendința, nu întotdeauna conștientă, de a baza metodologia și obiectivele tehnoștiinței după o paradigmă de înțelegere care condiționează viața persoanelor și funcționarea societății. Efectele aplicării acestui model la toată realitatea umană și socială se constată în degradarea mediului, însă acesta este numai un semn al reducționismului care lovește viața umană și societatea în toate dimensiunile lor. Trebuie recunoscut că produsele tehnicii nu sunt neutre, deoarece creează un scenariu care ajunge să condiționeze stilurile de viață și orientează posibilitățile sociale în direcția intereselor anumitor grupuri de putere. Anumite alegeri care par pur instrumentale, în realitate sunt alegeri care țin de tipul de viață socială care se intenționează să se dezvolte.

Nu se poate gândi să se susțină o altă paradigmă culturală și să se folosească de tehnică precum de un simplu instrument, pentru că astăzi paradigma tehnocratică a devenit așa de dominantă încât este foarte dificil a face abstracție de resursele sale, chiar și mai dificil este a folosi resursele sale fără a fi dominați de logica sa. A devenit contra-cultural a alege un stil de viață cu obiective care măcar în parte pot să fie independente de tehnică, de costurile sale și de puterea sa globalizantă și care anulează personalitatea indivizilor transformându-i în masă. De fapt, tehnica are o tendință de a face în așa fel încât nimic să nu rămână în afara logicii sale de fier și „omul care îi este protagonist știe că, în ultimă analiză, nu este vorba nici de utilitate, nici de bunăstare, ci de dominare; dominare în sensul extrem al cuvântului”. Pentru aceasta „încearcă să cuprindă elementele naturii și împreună pe cele ale existenței umane”. Se

reduc astfel capacitatea de decizie, libertatea cea mai autentică și spațiul pentru creativitatea alternativă a indivizilor.

Paradigma tehnocratică tinde să exercite propria dominare și asupra economiei și asupra politicii. Economia asumă fiecare dezvoltare tehnologică în funcție de profit, fără a acorda atenție eventualelor consecințe negative pentru ființa umană. Finanțele sufocă economia reală. Nu s-a învățat lecția crizei financiare mondiale și cu multă încetineală se învață criza deteriorării ambientale. În unele cercuri se susține că economia actuală și tehnologia vor rezolva toate problemele mediului, în același mod în care se afirmă, cu un limbaj neacademic, că problemele foametei și mizeriei din lume se vor rezolva pur și simplu cu creșterea pieței. Nu este o chestiune de teorii economice, pe care probabil nimeni nu îndrăznește să le apere astăzi, ci de intrarea lor în dezvoltarea reală a economiei. Cei care nu afirmă asta prin cuvinte o susțin cu faptele, când nu par să se preocupe pentru un nivel just al producției, o distribuire mai bună a bogăției, o îngrijire responsabilă a mediului sau drepturile generațiilor viitoare. Cu comportamentul lor afirmă că obiectivul maximizării profiturilor este suficient. Piața singură însă nu garantează dezvoltarea umană integrală și incluziunea socială. Între timp, avem un „fel de superdezvoltare disipatoare și consumistă care contrastează în mod inacceptabil cu situații persistente de mizerie dezumanizantă”, în timp ce nu se pun la punct cu suficientă celeritate instituții economice și programe sociale care să le permită celor mai săraci să aibă acces în mod obișnuit la resursele de bază. Nu-și dau seama suficient care sunt rădăcinile cele mai profunde ale dezechilibrelor actuale, care au de-a face cu

orientarea, scopurile, sensul și contextul social al creșterii tehnologice și economice.

Specializarea proprie a tehnologiei implică o dificultate însemnată de a avea o privire de ansamblu. Fragmentarea științei își împlinește propria funcție în momentul în care obține aplicații concrete, dar adesea conduce la pierderea sensului totalității, al relațiilor care există între lucruri, al orizontului amplu, sens care devine irelevant. Tot acest fapt împiedică să fie găsite căi adecvate pentru a rezolva problemele cele mai complexe din lumea actuală, mai ales cele ale mediului și ale săracilor, care nu se pot înfrunta pornind de la un singur punct de vedere sau de la un singur tip de interese. O știință care pretinde că oferă soluții la marile chestiuni ar trebui în mod necesar să țină cont de tot ceea ce cunoașterea a produs în alte zone ale științei, inclusiv filozofia și etica socială. Însă acesta este un mod de a acționa dificil de dobândit în zilele noastre. De aceea nu se pot nici măcar recunoaște adevărate orizonturi etice de referință. Viața devine o abandonare în circumstanțele condiționate de tehnică, înțeleasă ca resursa principală pentru a interpreta existența. În realitatea concretă care ne interpelează apar diferite simptome care arată eroarea, cum sunt degradarea mediului, neliniștea, pierderea sensului vieții și al trăirii împreună. Se demonstrează astfel încă o dată că „realitatea este superioară ideii”.

Cultura ecologică nu se poate reduce la o serie de răspunsuri urgente și parțiale la problemele care se prezintă cu privire la degradarea mediului, la epuizarea rezervelor naturale și la poluare. Ar trebui să fie o privire diferită, o gândire, o politică, un program educativ, un stil de viață și o spiritualitate care să dea formă unei rezistențe în fața înaintării paradigmei tehnocratice.

Altminteri, chiar și cele mai bune inițiative ecologiste pot ajunge să fie închise în aceeași logică globalizată. A căuta numai un remediu tehnic pentru fiecare problemă ambientală care se prezintă înseamnă a izola lucruri care în realitate sunt unite și a ascunde problemele adevărate și mai profunde ale sistemului mondial.

Totuși este posibil să se lărgească din nou privirea și libertatea umană este capabilă să limiteze tehnica, s-o orienteze și s-o pună în slujba unui alt tip de progres, mai sănătos, mai social și mai integral. Eliberarea de paradigma tehnocratică dominatoare are loc, de fapt, în unele ocazii. De exemplu, când comunitatea de mici producători optează pentru sisteme de producție mai puțin poluante, susținând un model de viață, de fericire și de comuniune nonconsumistă. Sau când tehnica se orientează în mod prioritar să rezolve problemele concrete ale celorlalți, cu angajarea de a-i ajuta să trăiască cu mai multă demnitate și mai puține suferințe. De asemenea, când căutarea creatoare a frumosului și contemplarea sa reușesc să depășească puterea concretă într-un fel de mântuire care se realizează în frumos și în persoana care îl contemplă. Umanitatea autentică, ce invită la o nouă sinteză, pare să locuiască în mijlocul civilizației tehnologice, aproape în mod imperceptibil, ca negura care se strecoară sub o ușă închisă. Va fi aceasta o promisiune de durată, în pofida a toate, cu tot ceea ce este autentic ridicându-se cu o rezistență încăpățânată?

Pe de altă parte, oamenii nu par de acum să mai creadă într-un viitor fericit, nu se încred orbește într-o zi de mâine mai bună pornind de la condițiile actuale ale lumii și de la capacitățile tehnice. Conștientizează că progresul științei și al tehnicii nu echivalează cu progresul omenirii și al istoriei și întrevăd că sunt

alte drumuri fundamentale pentru un viitor fericit. Cu toate acestea, nici măcar nu-și imaginează să renunțe la posibilitățile pe care le oferă tehnologia. Omenirea s-a modificat profund și acumularea de noutăți continue consacră o efemeritate care ne trage la suprafață într-o unică direcție. Devine dificil să ne oprim pentru a recupera profunzimea vieții. Dacă arhitectura reflectă spiritul unei epoci, megastructurile și casele în serie exprimă spiritul tehnicii globalizate, în care noutatea permanentă a produselor se unește cu o plictiseală apăsătoare. Să nu ne resemnăm cu asta și să nu renunțăm să ne punem întrebări cu privire la scopurile și la sensul fiecărui lucru. Altfel, vom legitima numai starea de fapt și vom avea nevoie de mai multe surogate pentru a suporta golul.

Ceea ce se întâmplă ne pune în fața urgenței de a înainta într-o revoluție culturală curajoasă. Știința și tehnologia nu sunt neutre, dar pot implica de la începutul până la sfârșitul unui proces diferite intenții și posibilități și pot să se configureze în diferite moduri. Nimeni nu vrea să se întoarcă la epoca peșterilor, însă este indispensabil să se încetinească marșul pentru a privi realitatea într-un alt mod, să se adune dezvoltările pozitive și sustenabile și în același timp să se recupereze valorile și marile scopuri distruse de o neînfrânare megalomană.”[11]

Globalizarea trebuie abordată în toată complexitatea ei, căci doar astfel ea poate deveni ambientul care să favorizeze dezvoltarea individului și a comunităților printr-o rețea de conexiuni și mijloace de comunicare și toate împreună să contribuie la edificarea noului umanism deschis spre

[11]*Laudato si*, 114: http://www.magisteriu.ro/laudato-si.

transcendență. Înțeleasă astfel, DS a Bisericii, în contextul globalizării, va ajuta la globalizarea eticii și a drepturilor persoanei umane. DS trebuie considerată ca un drept și o datorie în același timp ale comunităților ecleziale și ale diferitelor lor componente, ca un element principal al noii evanghelizări, al eliberării integrale a omului. In fond, DS trebuie globalizată atât în interiorul Bisericii, cât și în afara ei. In cele ce urmează, ne vom referi la DS doar în interiorul Bisericii, fără a neglija faptul că Biserica acționează în societate ca un ferment vital.

Este cunoscut tuturor faptul că actualul ambient cultural și etic este marcat de neoliberalism, de utilitarism și materialism, iar globalizarea este plină de riscuri din cauza aspectelor îngrijorătoare, unele alarmante, ale culturii și eticii. In această rețea mondială de conexiuni și comunicări, favorizată de o tehnologie mereu în creștere și perfecționare, sunt avantajate mai ales națiunile dezvoltate economic, financiar, pe când popoarele sărace au acces cu greu sau doar parțial la resursele economice și culturale și din aceste motive sunt împinse la periferia dezvoltării și progresului social. In lumea globalizată nu sunt doar oportunități la care toți au acces, ci sunt și elemente etico-culturale și viziuni incorecte asupra oamenilor care instrumentalizează persoane și chiar națiuni întregi, subordonându-le unor interese și bunuri materiale, astfel încât se inversează scara valorilor, oamenii ajungând în serviciul bunurilor și nu invers, cum este normal să fie. In actualul context globalizat lipsește o scară clară a valorilor, o etică și un umanism care să respecte și să promoveze esența persoanei umane și a popoarelor, care sunt subiectul, fundamentul și scopul însuși al globalizării. Aceasta trebuie să contribuie la formarea unei umanități virtuoase

și a unui profesionalism competent, iar cunoașterea, tehnica, științele și descoperirile științifice, instituțiile democratice, comerțul liber sunt în serviciul omului și nu invers. Acest om nu trebuie închis într-un umanism imanentist, materialist și colectivist, deoarece astfel el ar rămâne cu limitele lui, fără posibilitate de depășire a propriilor bariere. Omul trebuie să intre într-un umanism deschis spre transcendență, spre comuniunea cu Dumnezeu, astfel încât el să se recunoască nu un simplu om, ci fiu al lui Dumnezeu, și să trăiască conform acestei mari demnități.

De acest umanism plenar, teocentric vorbește DS și de acesta are nevoie globalizarea pentru a promova un umanism care a fost sădit în inima omului la creație, iar după păcatul primilor oameni a fost însănătoșit prin întruparea în natura umană a Fiului lui Dumnezeu, Isus Cristos, și prin răscumpărarea omului săvârșită de El. Cristos devine astfel începutul și sfârșitul istoriei umane, iar în cadrul acesteia globalizarea însăși primește o dimensiune antropologică și ontologică înrădăcinată adânc în Dumnezeu. În noua dimensiune a existenței umane, culturile lumii, relațiile dintre oameni, folosirea bunurilor, totul trebuie să se raporteze la egalitatea și fraternitatea pe care toți oamenii o au în baza naturii lor comune, ca și în baza identității lor de fii ai lui Dumnezeu și frați în Cristos. Omenirea ca și creație a lui Dumnezeu, răscumpărată de Cristos este deja globalizată în dimeniunea ei spirituală; asistăm deja la o nouă umanitate care însă trebuie să se concretizeze în culturile și în modul de viață al creștinilor și, în general, al tuturor oamenilor.

În lumea globalizată și răscumpărată din păcat de Cristos, Biserica este mijlocul și locul de realizare a noii umanități al cărei

prototip este Isus Cristos. Ea anunță misterul răscumpărării omului și cheamă toate popoarele pentru a participa, pentru a se integra în acest mister al plinătății vieții, al harului care îi cheamă pe toți să devină un singur popor, în baza identității tuturor de fii ai lui Dumnezeu, având cu toții aceeași demnitate, intangibilă, întrucât vine și se îndreaptă spre același izvor, Dumnezeu întrupat în persoana lui Isus Cristos. DS nu este altceva decât o actualizare a acestui mister al omului decăzut dar răscumpărat, actualizare care ia forme concrete în relațiile sociale, în organizarea societății, cu o atenție specială asupra categoriilor de populație aflate în diferite dificultăți sau lipsuri.

DS este un angajament concret. Ținând cont de natura și misiunea spirituală, pastorală a Bisericii, unii ar putea crede că pentru creștini DS este mai mult un anunț teoretic, o predică și mai puțin o practică. A o considera astfel constituie o eroare, întrucât se ignoră faptul că misiunea Bisericii este îndreptată spre om în totalitatea lui, trup și suflet, iar în totalitatea vieții lui omul se confruntă mereu cu probleme materiale; pe acestea, DS trebuie să le cunoască, să le analizeze și să le găsească soluții de rezolvare. DS reprezintă un angajament și o datorie a tuturor creștinilor; dar, și un drept în același timp, pe care societatea civilă nu i-l poate contesta, combate sau nega.

Globalizarea doctrinei sociale a Bisericii

Ca o enunțare de principiu pe care încercăm să o dezvoltăm, afirmăm de la început că șansele globalizării DS depind de cât de strâns sunt uniți creștinii între ei pentru a o promova și mai ales cât de uniți sunt cu Dumnezeu printr-o

credință matură care apoi să ia aspecte concrete, practice. Toți cei care fac parte din Biserică, clerici, călugări, laici colaborează cu competențele și atribuțiile specifice la actualizarea DS, pentru a încultura Evanghelia, pentru a umaniza instituțiile, pentru a-l face prezent pe Cristos în cât mai multe locuri și persoane, deoarece El dă sens și valoare vieții oamenilor. Succesul globalizării DS depinde de sfințenia vieții creștinilor, de participarea la viața religioasă a comunităților lor, de locul pe care îl acordă harului lui Dumnezeu, de angajamentul în noua evanghelizare, de înculturarea Evangheliei în solul popoarelor și de o spiritualitate a comuniunii care să-i atragă pe cât mai mulți.

Globalizarea DS depinde de cât de puternică este între creștini *spiritualitatea de comuniune* ca principiu care indică direcția lor de mers, comuniune care-i include pe păstorii sufletești, persoanele consacrate, familiile și orice formă de asociere a persoanelor. Această spiritualitate este un reflex al comuniunii dintre Persoanele Sfintei Treimi care locuiește în noi și care ne deschide inima și mintea pentru a-i primi pe toți ceilalți în baza iubirii care ne animă și ne orientează gândirea și acțiunile concrete cotidiene. Ea este în același timp rezultatul credinței că prin Botez facem parte din același Trup mistic al lui Cristos, iar fiecare botezat reprezintă un organ al trupului care împarte cu noi toată viața acestui trup cu tot ceea ce conține și implică ea. Ea înseamnă solidaritate la bine și la greu și descoperirea în semenii noștri a tot ceea ce este pozitiv pentru a fi valorizat în vederea dezvoltării personale și a edificării comune. Ea înseamnă opusul egoismului și al tentațiilor de concurență neloială, de avariție, carierism, neîncredere, gelozie, etc. Fără această spiritualitate,

instrumentele exterioare ale comuniunii ar rămâne lipsite de substanță, de spirit, de sevă și ar deveni sterile, inutile.

DS se încadrează într-un angrenaj al științelor teoretice teologice și sociale și al aplicărilor lor concrete în realitățile sociale pentru a promova binele integral al omului, construind o societate mai dreaptă și mai adaptată cerințelor lui legitime și demnității pe care o are. Cu specificul ei biblic și teologic, eclezial, DS primește tot ceea ce este util pentru om în disciplinele sociale (sociologice, statistice, economice, juridice, filosofice și psihologice) și le ajută să-și deschiză orizontul spre adevărurile revelate despre om și despre viață, pentru a deveni astfel mai adaptate vocației omului de cetățean al acestui pământ și fiu al lui Dumnezeu. DS, colaborând cu multe alte discipline, se inserează în concretul proiectelor sociale, făcând parte din programele politice și de dezvoltare generală a societății, o societate din ce în ce mai globală.

Capitolul II

DOCTRINA SOCIALĂ CATOLICĂ:

PRINCIPII FUNDAMENTALE

Pentru o înțelegere de ansamblu a DS în contextul lumii actuale, considerăm că este necesară o cunoaștere mai amplă a principiilor pe care se bazează. Cunoașterea acestora îi ajută pe toți, creștini angajați în promovarea ei sau persoane străine de Biserică și activitățile ei, să aibă un limbaj comun și o bază comună de înțelegere a realităților sociale și de soluționare a problemelor cu care aceasta se confruntă. Aceste principii au fost gândite și elaborate de Biserică ținând cont de demnitatea persoanei umane și de dezvoltarea societății. Sunt principii care derivă din natura ontologică și etică a oamenilor și a comunităților pe care aceștia le formează în determinate contexte istorice. Principii elaborate în lumina rațiunii și a credinței care exprimă un adevăr global despre om, cetățean al pământului și creatură a lui Dumnezeu, răscumpărată de Isus Cristos și destinată unei împărății care nu este din această lume.

Incercând să ierarhizăm importanța principiilor DS, considerăm că primul este ***demnitatea persoanei umane***, ca și creatură a lui Dumnezeu răscumpărată de Isus Cristos. Deci, antropologia trebuie să fie neapărat teologică. Omul este creat, așa cum afirmă cartea biblică a Genezei, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (*Gen* 1, 26-27). Omul nu este o simplă ființă egală cu celelalte ființe. El este așezat de Dumnezeu în centrul a tot

ceea ce a creat și fiind creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu[12], el este persoană înzestrată cu inteligență și voință liberă. El este bărbat și femeie, egali în demnitate în diversitatea lor care redă dinamismul reciprocității dintre Persoanele Sfintei Treimi, formând astfel un cuplu, imagine a dumnezeirii transmisă celorlalți prin darul vieții.

Omul: ***ființă și persoană***. Articolul 1 al Declarației universale a drepturilor omului[13] vorbește despre ființele[14] umane, iar următorul articol despre persoanele[15] umane. Noțiunea de ființă umană poate fi definită cu ajutorul filosofiei și rațiunii, pe când cea de persoană umană poate fi definită cu ajutorul revelației biblice și religiei creștine, adică omul este o persoană întrucât este creat de Dumnezeu și participă la natura sa cu inteligență, voință și suflet nemuritor.

---

[12]Vezi LOSSKY, V., *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, Humanitas, București 2006.

[13]http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf

[14]Toate ființele umane se nasc libere şi egale în demnitate şi în drepturi. Ele sunt înzestrate cu raţiune şi conştiinţă şi trebuie să se comporte unele faţă de altele în spiritul fraternităţii.

[15]Fiecare om se poate prevala de toate drepturile şi libertăţile proclamate în prezenta Declaraţie fără nici un fel de deosebire ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine naţională sau socială, avere, naştere sau orice alte împrejurări.

Conform DEX, termenul de persoană desemnează individul speciei umane, om considerat prin totalitatea însușirilor sale fizice și psihice; ființă omenească[16].

Din punct de vedere juridic, constituțional, ființa umană, omul este considerat astfel: Ființa umană este nominalizată de Constituția României din anul 2003[17] în mod explicit prin două din cele patru componente imanente ale sale. Astfel, aceasta vorbește despre "om" – v. art. 20 al Constituției – și, respectiv, despre "persoană" – v., de exemplu, art. 23 alin. (1), art. 35 alin. (1) etc., idem. La aceste două componente se adaugă "Eul" și corpul fizic. Constituția mai vorbește și despre "personalitatea umană" (v. art. 1 alin. (3).

"Omul" este partea imanentă a ființei umane caracterizată de gândire, conștiință, rațiune, morală, discernământ și credință. "Persoana" este partea imanentă a ființei umane caracterizată de voință și, respectiv, acțiune – sau chiar inacțiune -, la care se pot adăuga interesele. "Eul" este partea imanentă a ființei umane caracterizată de suflet, de dorințe, trăiri, sentimente, emoții, aspirații, porniri și alte asemenea. În sfârșit, ființa umană este caracterizată de corp, alcătuit din totalitatea componentelor anatomice. Ființa umană este caracterizată și de viață, de energie internă, de calități și defecte, de forță fizică, psihică și intelectuală, de memorie, precum și de o serie de însușiri – ori chiar calități.

[16]https://dexonline.ro/definitie/persoan%C4%83

[17]http://www.ucv.ro/pdf/site/constitutia_romaniei.pdf

În ceea ce privește "viața", Constituția vorbește în art. 26 alin. (1) despre viață intimă, familială și privată, la care se poate adăuga viața publică. Cât privește "persoana", Constituția vorbește în art. 26 alin. (2) despre "persoană fizică".

Omul este moral și dispune de conștiință, rațiune și gândire, iar aceste elemente ale omului conferă ființei umane demnitate. Oamenii sunt egali între ei din punctul de vedere al conștiintei, gândirii și rațiunii. Omul se prezintă în felul acesta drept categorie a naturii – ori chiar a Universului -, categorie multiplicată în ființele umane care există pe Pământ. Această categorie este caracterizată de o serie de principii naturale, formând morala omului. Principiile formând morala sunt imperative ale conștiinței, rațiunii și gândirii. Ele se concretizează prin manifestarea ființei umane. În lipsa acestor imperative nu se poate vorbi despre om, după cum nu se poate vorbi despre acesta în lipsa rațiunii, gândirii sau conștiinței.

Principiile care caracterizează omul sunt de două feluri: cele care aparțin moralei și, respectiv, cele care aparțin credinței. Prin extensie se poate vorbi și despre morala, dar și despre credința unui grup de oameni, considerațiile anterioare adaptându-se în mod corespunzător, cu precizarea că în ceea ce privește conținutul substanțial atât morala, cât și credința grupului pot să fie – și, de regulă, sunt – diferite de morala, respectiv de credința fiecărui component al său.

"Persoana" este componenta imanentă a ființei umane care, caracterizată de voință, acțiune – ori chiar inacțiune – și interese, asigură legătura acesteia cu celelalte ființe umane, cu

grupul din care ființa umană respectivă face parte, precum și cu natura, cu componentele acesteia. “Persoana” are rolul de a produce pentru ființa umană a cărei componentă imanentă este mijloacele necesare liberei dezvoltări a propriei personalități. Acțiunile – și inacțiunile – persoanei trebuie să fie conforme principiilor moralei, regulilor rațiunii și gândirii. “Eul” este componenta ființei umane care dă sens existenței acesteia, care definește trăsăturile personalității, care determină nașterea voinței “persoanei”. Tot “persoană” este componenta care conferă identitate ființei umane – identitate națională, identitate civilă etc. Așa se face că apartenența unei ființe umane la un grup, care este, în fond, o legătură, se face prin intermediul “persoanei”. Reluând o constatare anterioară, în cadrul grupului nu există deosebiri între oameni din punctul de vedere al conștiintei, gândirii și rațiunii, ci doar între persoane, sub aspectul voinței, acțiunii și calităților. Între oameni pot să existe însă deosebiri în ceea ce privește credința, respectiv existența discernământului.

Orice asociere cuprinde la origine oameni. Mai clar spus, chemat să se asocieze cu alți oameni este “omul”. La temelia unei asocieri între oameni nu pot sta decât principiile moralei și credinței. În particular, asocierea trebuie să se bazeze pe încredere. Orice asociere care nu se bazează pe încredere contravine moralei, respectiv este nelegitimă. După cum s-a arătat mai sus, în cadrul asocierii nu se poate vorbi decât despre persoane, care capătă în cadrul ei funcții.

Titular de drepturi și libertăți este doar “persoana”. Vorbind totuși despre “drepturile și libertățile (fundamentale ale)

omului" trebuie precizat că acestea privesc în sens restrâns doar facultățile, precum și credința. Acestea nu sunt propriu-zis posibilități de acțiune – sau chiar inacțiune -, ci moduri naturale de a fi. Așa se face că libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase sunt moduri naturale de a fi, specifice "omului". La fel, dreptul la manifestare legitimă. Drepturile și libertățile (fundamentale ale) omului nu pot fi nici acordate, nici restrânse, ci doar recunoscute sau negate.

În sens larg, prin drepturi și libertăți ale omului trebuie înțelese posibilitățile de acțiune – și inacțiune – care, prin exercitare, permit ființei umane să existe în stare naturală. Printre acestea se numără: libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public; dreptul la legitima apărare; dreptul la viață; dreptul la integritate fizică și psihică; dreptul la demnitate; dreptul la propria imagine; dreptul la identitate națională și civilă; dreptul la ocrotirea sănătății; dreptul de întemeiere a unei familii; dreptul la propria personalitate. Îngrădirea ori suprimarea acestor drepturi și libertăți sunt nelegitime.

În ceea ce privește "persoana", aceasta este – ori trebuie să fie – înzestrată cu o serie de drepturi și libertăți în lipsa cărora nu este posibilă libera dezvoltare a personalității umane. Dintre acestea, unele, formând categoria drepturilor și libertăților inviolabile, trebuie să caracterizeze ființa umană în chip organic, fiind, de fapt, asimilate bunurilor – ori chiar valorilor. Ele asigură ființei umane un cadru vital necesar existenței în stare naturală. Din acest motiv ele trebuie considerate drepturi și libertăți ale

omului. Printre acestea se numără, în afară de drepturile și libertățile enumerate mai sus: dreptul la inviolabilitatea domiciliului și a reședinței; secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare; dreptul la muncă. Drepturile și libertățile inviolabile ale persoanei sunt așadar drepturi și libertăți ale omului în sens larg.

Persoana ca realitate metafizică și teologică. Pornind mai ales de la Descartes, în gândirea despre persoana umană s-a alunecat într-o direcție periculoasă, identificându-se raționalitatea persoanei cu creierul, aceasta fiind redusă la o serie de procese fizico-chimice, iar stările de conștiință ale persoanei să fie considerate doar simple metafore. Persoana apare și crește în interiorul unei relații cu o altă persoană, iar omul devine persoană în măsura în care participă la persoana dumnezeiască. Identitatea personală este marca umanului, iar în Isus Cristos întrupat în natura umană, omul se realizează în cel mai înalt grad, întrucât se recunoaște în Fiul lui Dumnezeu, Cristos. Caracteristic pentru om, așadar, este faptul că devine persoană prin asemănarea, comuniunea cu modelul său divin. Întrucât este creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și răscumpărat în Isus Cristos, omul rămâne și un mister, așa cum planează misterul lui Dumnezeu în fața forțelor limitate ale rațiunii umane.

In urma acestor considerații despre om și persoana umană, încercăm să schițăm un conținut al *respectului pentru* ***viața*** omului. Viața este un drept fundamental al tuturor oamenilor, baza și izvorul tuturor bunurilor și condiția activităților și

convieţirii umane. Conform învăţăturii biblice[18], viaţa este un dar al iubirii lui Dumnezeu pe care oamenii trebuie să-l protejeze şi să-l facă rodnic. Viaţa este un drept care conferă omului demnitate, o demnitate egală pentru toţi, fără nicio discriminare şi nicio reducere. Toţi oamenii sunt egali în demnitate şi de aici rezultă clar că nimeni nu poate avea drept de viaţă şi de moarte asupra semenilor lui. Respectul absolut pentru viaţa umană din primul moment al conceperii ei până la moartea naturală reprezintă baza tuturor principiilor sociale.

Omuciderea involuntară nu este imputabilă din punct de vedere moral. Dar nu este lipsit de vinovăţie gravă cel care fără motive proporţionate a acţionat astfel încât a cauzat moartea, chiar fără intenţia de a o produce. Legitima apărare este înfăptuită în numele unui principiu universal valabil al moralităţii şi anume iubirea de sine, respectul şi protejarea propriei vieţi. Cine îşi apără viaţa de un agresor, iar pentru a şi-o apăra nu poate proceda altfel decât omorându-l, nu se face vinovat de omucidere.

Viaţa este inviolabilă, intangibilă în faţa oricărei legi, divine sau omeneşti. In articolul 3, Declaraţia universală a drepturilor omului specifică: “Orice fiinţă umană are dreptul la viaţă, la libertate şi la securitatea persoanei sale”, iar Noul Cod Civil menţionează în articolul 58 faptul că orice persoană are dreptul la viaţă, la sănătate, la integritate fizică şi psihică, la

[18]Porunca lui Dumnezeu: Să nu ucizi! (Ex 20, 13).

onoare și reputație, la respectarea vieții private, precum și alte asemenea drepturi recunoscute de lege[19].

Din natura lui, omul își iubește viața și este mulțumit că trăiește chiar și atunci când condițiile vieții devin grele, dificile. În raport cu propria viață sau cu ceilalți, viața reprezintă o continuă angajare pentru persoana proprie și în relație cu semenii pentru a o menține la standarde cât mai bune. Viața este unul din cele mai mari daruri făcute de Dumnezeu Creatorul creaturii sale, omul. Viața nu este o proprietate absolută a persoanei cu care aceasta poate face ceea ce crede și ce dorește. Ea este mai presus de toate un dar al cerului pe care omul trebuie să-l protejeze și să-l facă rodnic și benefic sieși și celorlalți. Protejarea și folosirea bună a darului vieții înseamnă și iubire și respect față de sine însuși. Cine se iubește și se respectă învață și iubirea și respectul pentru semenii săi.

Învățătura biblică, mai ales cea a Noului Testament dă un plus de lumină și valoare vieții. Întrupându-se în natura umană, Isus Cristos dă acesteia o noblețe și o valoare supranaturală, iar prin lucrarea sa de mântuire ridică omul la demnitatea de fiu al lui Dumnezeu, frate cu El și moștenitor al unei vieți veșnice fericite. Dumnezeu iubește omul și viața acestuia cu o iubire fără margini și vrea ca acesta să trăiască o viață fericită. Pentru El, suferința și mai ales moartea sunt cei mai mari dușmani ai omului, iar prin moartea lui pe cruce și mai ales prin înviere, moartea este învinsă. Între oameni există eroi care mărturisesc valorile evanghelice sau

[19]http://www.pontes.ro/ro/legislatie/noul-cod-civil.pdf

apără demnitatea umană a semenilor lor cu prețul propriei vieți. Ei sunt un exemplu de admirat și imitat și un model de om valabil pentru toți. Isus Cristos, prin tot ce a făcut este, să-l numim așa, capul tuturor eroilor și modelul prin excelență al unei umanități care trăiește viața la cotele cele mai înalte.

Afirmând inviolabilitatea vieții umane, contra ei este *avortul,* acesta fiind un păcat grav împotriva lui Dumnezeu, dătătorul vieții, împotriva omului însuși și împotriva societății. Adesea decizia de a întrerupe sarcina este luată în pripă, într-o manieră iresponsabilă și superficială. Aprobarea și legalizarea avortului sunt făcute în numele libertății și drepturilor omului, și majoritatea statelor lumii au promulgat această lege. Ființa umană este în germen în trupul mamei din primul moment al conceperii ei și are aceleași drepturi ca și ființa născută; ca atare, nici chiar mama nu are drept de viață și de moarte asupra fătului. Sunt cazuri în care menținerea fătului pune în pericol grav viața mamei și în această situație problemele se complică. Într-o asemenea situație, atât părinții copilului nenăscut, cât și medicii și alte categorii de persoane specializate în spiritualitate sau psihologie, trebuie să ajungă la un acord cum este mai bine de procedat; toți însă trebuie să aibă în vedere protejarea cu orice preț a vieții.

Atunci când în menținerea sau nu a unei sarcini intervin rațiuni de natură economică sau socială, viața fătului are prioritate exclusivă, iar atât părinții copilului cât și alte persoane sau instituții trebuie să-și aducă aportul pentru a sprijini mama și cuplul pentru ca sarcina să fie dusă la bun sfârșit iar apoi nou-născutul și părinții lui să fie sprijiniți pentru a trăi în condiții

demne. Prevenirea unor sarcini nedorite și în general pregătirea cuplului pentru a avea sau a nu avea un copil reprezintă alte probleme importante care recer multă responsabilitate și maturitate, iar o sarcină reprezintă rodul și rezultatul unor decizii îndelung gândite ale tatălui și mamei, decizii care trebuie să pornească din inimi generoase, dispuse să ofere tot ce au mai bun pentru noua viață, rod al iubirii lor și dar al lui Dumnezeu.

Problema vieții este în centrul DS, pentru că de felul cum este prezentată și înțeleasă viața umană depind toate celelalte probleme sociale. Pe ce s-ar putea construi viața comunitară în cazul în care conștiința noastră este "de acum incapabilă să cunoască umanul" și dacă noi cedăm în fața absolutismului tehnicii? (Caritas in veritate, nr. 75). La 16 aprilie 2008, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a aprobat o rezoluție prin care invită cele 47 state membre să-și orienteze legislația, acolo unde este necesar, în așa fel încât să garanteze efectiv femeilor "dreptul efectiv de acces la avort sigur și legal"[20]. În prezent, atitudinea țărilor europene față de avort este împărțită în două categorii: În Malta este interzis în orice circumstanță. În celelalte state, avortul este legalizat până în a 24-a săptămână de viață a fătului. Se poate efectua și după această limită dacă este vorba de un făt bolnav.

O altă formă de violare și negare a vieții o reprezintă *pedeapsa cu moartea*. Ea este invocată atunci când statul sau societatea vor să se autoprotejeze în fața exacerbărilor și violențelor. Dar pentru a se autoproteja se găsesc soluții și

[20]Vezi *Osservatore Romano*, 27 aprilie 2008.

metode, iar viața trebuie considerată inviolabilă în orice stat sau societate și în orice circumstanță. Această pedeapsă este inumană și anticreștină și îl privează pe om de unul din drepturile lui fundamentale. În optica creștină, pentru orice om, chiar și cel mai mare răufăcător, există posibilitatea pocăinței și a convertirii. Privat însă de viață, este privat de această posibilitate, făcându-i-se astfel o mare nedreptate. Nimeni nu poate ști cu certitudine evoluția chiar și a celui mai mare criminal și dispoziția lui de convertire și ca atare trebuie să i se ofere posibilitatea întoarcerii lui pe un drum bun, pozitiv.

În ceea ce privește Statul, acesta nu este deasupra omului și nu are putere de a suprima viața cetățenilor săi. Rolul lui este de a favoriza binele cetățenilor și în acest caz de a găsi căile și posibilitățile de combatere a crimelor, ca și a tuturor relelor care afectează binele oamenilor. Prevenirea răului este mult mai importantă decât combaterea lui. Desființarea pedepsei cu moartea reprezintă un pas înainte în progresul omenirii, iar Biserica sprijină dorințele legitime ale oamenilor de pe tot pământul pentru suprimarea completă a acestei pedepse. Viața omului, chiar și a celui mai mare răufăcător, este sacră și nimeni nu are dreptul să o scurteze sau să o distrugă.

Eutanasia. Etimologic, cuvântul înseamnă o moarte dulce, fără suferințe. În practică, înseamnă o acțiune sau o omisiune care prin natura sa sau prin intenție provoacă moartea cu scopul de a înlătura orice durere a celui suferind. Este o ucidere din milă a celui suferind. Mulți o consideră ca un drept al omului la o moarte demnă. Acesta este însă un paradox, întrucât omorându-l, îi iai

omului unul din cele mai mari drepturi. Demnitatea persoanei umane rămne și în cel mai suferind trup, așa cum demnitatea vieții rămâne și în cel mai decăzut om. Omul nu este judecătorul semenului său și cel care decide asupra vieții lui. Oamenii ca și creaturi ale lui Dumnezeu, îl au pe El ca dătător al vieții și suprem legiuitor. Chiar dacă statele trăiesc în sisteme democratice, puterea omului este limitată sau încetează acolo unde intră legea naturală și legea divină, sau așa ar trebui să fie pentru o ordine justă, conformă cu voința Creatorului a toate.

Acceptarea și legalizarea eutanasiei înseamnă acceptarea unei viziuni, a unui mod de a înțelege demnitatea vieții umane ca depinzând de calitatea vieții. Iar lovind în acest principiu în numele autonomiei persoanei, se lovește în însăși temelia societății. Din acest motiv, eutanasia nu poate fi considerată ca o simplă decizie personală care îl privește doar pe bolnavul în cauză. În momentul în care se renunță la respectul pentru valoarea intangibilă a vieții umane, se deschid porțile pentru alte abuzuri, așa cum s-a verificat deja în Belgia și Olanda, unde a intrat în legalitate începînd cu anul 2002. Trebuie menţionat că eutanasia şi sinuciderea asistată medical sunt legalizate în mai multe ţări: Elveţia, Italia, Luxemburg, Albania, Uruguay, Japonia şi Australia. În două state americane, Oregon şi Washington, legea nu permite eutanasia (injecţia letală administrată de un doctor), dar, în baza ei, unii pacienţi pot cere medicamente de la doctor pentru a-şi lua viaţa.

Biserica Catolică se declară categoric contra acestei practici: ”Nicio persoană nu poate dărui moartea unei ființe

umane inocente, fetus sau embrion, copil sau adult, bătrân, bolnav incurabil sau pe moarte. Nimeni nu poate cere acest gest de omucidere pentru sine sau pentru altul încredințat în grija sa, nici chiar să consimtă, în mod explicit sau nu. Este o violare a unei legi divine, o ofensă adusă demnității persoanei umane, o crimă împotriva vieții, un atentat împotriva umanității"[21]

Cu toată compasiunea pe care trebuie să o avem pentru bolnavi, demnitatea vieții nu trebuie violată în niciun caz. De ceea ce este nevoie cu siguranță este o mai mare solidaritate cu cei bolnavi, și de multe ori ceea ce le lipsește bolnavilor nu este îngrijirea medicală, ci afecțiunea și dragostea semenilor lor.

Manipularea genetică. Aceasta este o formă a ingineriei genetice care cuprinde tehnicile ce își propun să modifice genomul sau patrimoniul genetic al unei celule sau al unui individ pentru a crea specii noi de plante sau animale sau pentru îmbunătățirea celor existente. În ceea ce-l privește pe om, el este o persoană și în individualitatea lui intangibilă este interzisă orice practică care ar modifica persoana sau ar conduce la o selecție a persoanelor. Biserica nu intervine în domeniul propriu al științelor medicale, dar le amintește tuturor faptul că munca lor are și o componentă etică legată intrinsec de demnitatea și drepturile omului. Științele și activitățile biomedicale trebuie să respecte demnitatea omului în toate momentele existenței lui și să protejeze specificul actelor prin care se transmite viața umană.

[21]http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19800505_eutanasia_fr.html

Noul Cod civil al țării noastre este atent față de această problemă a științelor și practicilor genetice. ”Art. 63 Intervențiile asupra caracterelor genetice (1) Sunt interzise orice intervenții medicale asupra caracterelor genetice având drept scop modificarea descendenței persoanei, cu excepția celor care privesc prevenirea și tratamentul maladiilor genetice. (2) Este interzisă orice interventie având drept scop crearea unei ființe umane genetic identice unei alte ființe umane vii sau moarte, precum și crearea de embrioni umani în scopuri de cercetare. (3) Utilizarea tehnicilor de reproducere umană asistată medical nu este admisă pentru alegerea sexului viitorului copil decât în scopul evitării unei boli ereditare grave legate de sexul acestuia.

Art. 64 Inviolabilitatea corpului uman (1) Corpul uman este inviolabil. (2) Orice persoană are dreptul la integritatea sa fizică si psihică. Nu se poate aduce atingere integrității ființei umane decât în cazurile și în condițiile expres și limitativ prevăzute de lege.

Art. 65 Examenul caracteristicilor genetice (1) Examenul caracteristicilor genetice ale unei persoane nu poate fi întreprins decât în scopuri medicale sau de cercetare științifică, efectuate în condițiile legii. (2) Identificarea unei persoane pe baza amprentelor sale genetice nu poate fi efectuată decât în cadrul unei proceduri judiciare civile sau penale, după caz, sau în scopuri medicale ori de cercetare științifică, efectuate în condițiile legii. Art. 67 Intervențiile medicale asupra unei persoane. Nicio persoană nu poate fi supusă experiențelor, testelor, prelevărilor, tratamentelor sau altor intervenții în scop terapeutic ori în scop de

cercetare științifică decât în cazurile și în condițiile expres și limitativ prevăzute de lege.

Art. 68 Prelevarea și transplantul de la persoanele în viață (1) Prelevarea și transplantul de organe, țesuturi și celule de origine umană de la donatori în viață se fac exclusiv în cazurile și condițiile prevăzute de lege, cu acordul scris, liber, prealabil și expres al acestora și numai după ce au fost informați, în prealabil, asupra riscurilor intervenției. În toate cazurile, donatorul poate reveni asupra consimțământului dat, până în momentul prelevării. (2) Se interzice prelevarea de organe, țesuturi și celule de origine umană de la minori, precum și de la persoanele aflate în viață, lipsite de discernământ din cauza unui handicap mintal, unei tulburări mintale grave sau dintr-un alt motiv similar, în afara cazurilor expres prevăzute de lege”[22].

In prezent, societatea se confruntă cu grave probleme privind alimentația și sănătatea, iar oamenii de știință și în special biotehnicienii sunt chemați să-și aducă aportul la găsirea unor soluții cât mai bune pentru a combate relele și pentru a îndepărta pericolele care amenință viața și sănătatea oamenilor. Ei trebuie să protejeze materia și viața în toată complexitatea ei, cu o grijă deosebită pentru viața umană, căci totul reprezintă un patrimoniu

[22]Ibidem.

al umanității destinat și generațiilor viitoare, iar pentru credincioși este vorba despre un dar primit de la Creator[23].

Integritatea persoanei. Viața omului este darul lui Dumnezeu și în ființa lui Creatorul și-a pus amprenta; mai mult, prezența Sa. Ca atare, trebuie considerată sacră și tratată cu tot respectul, atenția și grija de care omul este capabil. Viața are nevoie de igienă, odihnă, hrană și când este nevoie, de îngrijiri medicale. Orice abuz de mâncare sau băutură trebuie evitat și trebuie exclusă cu desăvârșire orice folosire a drogurilor. A fi sănătoși și a ne îngriji de sănătatea noastră reprezintă o datorie față de noi înșine și față de cei din jurul nostru, iar toate acestea pentru creștin sunt forma iubirii de sine și a iubirii de aproapele. Integritatea fizică și psihică sunt tutelate și ocrotite și de lege, așa cum am menționat mai înainte.

Poluarea, lipsa de ponderație în mâncare și băutură, voluptatea și hedonismul sunt rele provocate și promovate de oameni și care se întorc contra lor. Integritatea persoanei este amenințată sau lovită de tot ceea ce înseamnă armament și orice formă de violență asupra persoanelor. Apărarea trupului omului nu înseamnă o formă de idolatrie în care omul ia locul lui divinității; nu este un cult al trupului, ci o protejare a celei mai importante creaturi a lui Dumnezeu. Integritatea omului înseamnă și interzicerea oricărui transplant de organe, dacă donatorul sau cei îndreptățiți nu și-au dat acordul explicit în această privință.

[23]CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de Doctrină Socială a Bisericii*, Ed. Sapientia, Iași 2007, p 317.

Sunt interzise apoi răpirea și luarea de ostateci, tortura și terorismul, sterilizarea și altele[24].

După aceste considerații fundamentale asupra vieții omului, credem că este important a preciza mai bine ce înseamnă *libertatea* lui. Aceasta înseamnă capacitatea de a acționa conform propriei voințe în funcție de resursele disponibile, fără a fi împiedicată în vreun fel de puterea altora. Înseamnă capacitatea de a face alegeri și este percepută diferit în funcție de psihologia subiectului: negativă, adică lipsa sclaviei sau privarea de libertate; pozitivă, adică autonomia și spontaneitatea, comportamentul voluntar. Trebuie avut însă în vedere și respectat dreptul celorlalți la libertate, căci libertatea unora încetează acolo unde începe libertatea celorlalți.

De libertate se leagă strâns responsabilitatea, căci a fi liber înseamnă a fi în același timp responsabil pentru propria persoană și pentru binele tuturor. Fără libertate nu există responsabilitate, iar fără responsabilitate, libertatea riscă să se transforme în anarhie. Libertatea izvorăște din iubire, însă paradoxul este că atunci când acționezi din iubire, nu mai faci ceea ce vrei, sau după bunul plac, ci faci ceea ce trebuie. Aceasta reprezintă un fel de parafrazare a unor cuvinte ale lui Isus Cristos: "Cel ce are poruncile mele și le păzește, acela este care mă iubește" (In 14, 21).

[24]CATEHISMUL BISERICII CATOLICE, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993, p 480.

În gândirea creștină, libertatea și responsabilitatea sunt două realități de fond ale vieții. Fără ele nu poate fi înțeleasă problema răului, nici cea a mântuirii omului și nici vocația lui de a transfigura chipul acestei lumi, contribuind astfel la planul și lucrarea lui Dumnezeu. Pentru un creștin, izvorul libertății și responsabilității nu se află în voința lui naturală, pentru că el nu este o ființă absolută. Dacă Dumnezeu, creatorul omului, nu ar exista, acesta nu ar fi decât o parte a societății și a universului, supus determinărilor acestuia și în final morții. Îndepărtându-se de Dumnezeu, omul pierde cele două însușiri ale libertății, adică direcția către Dumnezeu și prezența lui în El. Libertatea care-l orientează pe om spre Dumnezeu ține de structura lui ontologică, de chipul divinității sădit în ființa lui. În tradiția creștină, uneori s-a pus accentul mai mult pe libertatea care ne-o dă cunoașterea și trăirea în adevăr, un exponent al acestei orientări fiind sfântul Augustin.

Libertatea de alegere nu garantează alegerea binelui de către om, căci el chiar dacă știe ce este bun și drept, poate alege calea răului, caz în care omul nu va mai ajunge la libertate, ci la dependența de slăbiciunile lui. Iar Dumnezeu nu constrânge pe nimeni să urmeze adevărul și nici să rămână alături de El. În iubirea Lui pentru om, îi respectă acestuia libertatea chiar și atunci când acesta greșește. Aceasta este o constatare care face parte din misterul relației Dumnezeu-om. La nivel legislativ internațional, dreptul la libertate și siguranță, ca și la libera

exprimare și informare este garantat de numeroase legi și declarații[25].

[25]Vezi *Declarația universală a drepturilor omului*: "ART. 18 Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conştiinţa şi religie; acest drept include libertatea de a-şi schimba religia sau convingerea, precum şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu alţii, atât în mod public, cât şi privat, prin învăţătur, practici religioase, cult şi îndeplinirea riturilor. ART. 19 Orice om are dreptul la libertatea opiniilor şi exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum şi libertatea de a căuta, de a primi şi de a răspândi informaţii şi idei prin orice mijloace şi independent de frontierele de stat. ART. 20 1. Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire şi de asociere paşnică..."

Capitolul III

BINELE COMUN

Acesta este principiul de bază al vieții sociale și scopul activităților publice și spre care se îndreaptă și cele private, ale individului. Comunitatea publică și orice instituție a ei, orice componentă au ca scop tocmai favorizarea acestui bine, înlăturând obstacolele și antrenând toate persoanele în realizarea lui.

Modalitățile însă în care este înțeles și practicat acest bine diferă foarte mult, în funcție de orientările ideologice, de apartenențele religioase, de sistemele economice, sociale, politice sau culturale. De exemplu, orientarea *liberală* clasică reduce binele comun la o problemă a individului, fiecare trebuind să se gândească și să încerce să realizeze cum poate el mai mult binele său și nimeni nu trebuie să-l împiedice în aspirațiile sale. Acest bine comun propriu îl face pe om fericit, mulțumit. Lipsa gravă a acestei orientări constă în faptul că-l face pe individ individualist, egoist, lipsit de solidaritate cu semenii săi; este atacat grav un alt mare principiu al conviețuirii sociale și anume cel al solidarității. În viziunea liberală, binele comun nu este altceva decât suma bunurilor individuale.

Această orientare considerăm că este lipsită de dimensiunea etică obiectivă și transcendentă a binelui comun. Există și un bine al fiecăruia și al tuturor în același timp, care se poate realiza doar cu angajarea comună a membrilor societății, bine care transcende și realizează binele personal, al fiecăruia în

parte. Acest bine comun se concretizează în ansamblul acelor condiții sociale care permit și favorizează în ființele umane dezvoltarea integrală a persoanei lor[26]. Din această afirmație se deduce ușor primatul persoanei în realizarea binelui comun, un bine care este posibil doar în societate, omul însuși fiind social din natura lui. Realizarea lui este în grija întregii comunități civile, în special a instituțiilor statale, dar și a celor private. Binele comun se concretizează în ansamblul condițiilor de viață socială care permit grupurilor și indivizilor să își atingă mai ușor și mai deplin perfecțiunea[27]. Din repetările și precizările făcute de Magisteriul Bisericii reiese cu toată claritatea faptul că binele comun nu reprezintă simpla sumă a bunurilor particulare ale fiecărui subiect din societate. El este și rămâne comun pentru că este indivizibil și pentru că doar împreună poate fi realizat, păstrat și predat posterității.

Pentru a fi înțeles corect, binele comun trebuie pus în legătură directă cu ființa umană, a cărei identitate, demnitate și misiune este egală în toate persoanele, iar tot ceea ce se săvârșește în societate, toate acțiunile ei, concordând în realizarea binelui comun, se îndreaptă direct spre persoana umană, care este destinatara binelui comun. La rândul ei, persoana, individul nu își

---

[26]IOAN AL XXIII-LEA, *Mater et magistra,* 65: http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/it/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html.

[27]VATICAN II, *Gaudium et spes*, 26b: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_cons_19651207_gaudium-et-spes_en.html.

găsește realizarea, împlinirea doar în el însuși, neglijând dimensiunea socială a ființei lui care-l îndreaptă spre ceilalți, lucrând și pentru ceilalți și împreună cu ei. Persoana umană nu doar conviețuiește la diferite stadii de viață socială și relațională alături de semenii ei, ci ea trebuie să caute mereu în forme practice binele și sensul adevărat al tuturor formelor de viață socială[28].

În contextul actual marcat de individualism, binele comun își aproximează sensul și conținutul în cadrul deliberării publice și a consensului, conținut care devine relativ și evolutiv în același timp. El se definește așadar în public, în dezbaterea publică în care oamenii solidarizează și își actualizează mereu binele lor. El reprezintă o responsabilitate publică care are menirea de a garanta drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor și în același timp să-i integreze ca indivizi într-o întreprindere politică comună. El este definit și redefinit în fiecare moment al deliberării publice, reprezentând rezultatul confruntării dintre proiecte politice alternative, opinii divergente și conflicte de interese. Din aceste deliberări publice continui constatăm că binele comun nu este evident, nu se impune, nu este oferit din afara comunității politice, ci este rezultatul confruntărilor din ea.

Binele comun este orientat spre progresul persoanelor, întrucât ordinea lucrurilor trebuie să se subordoneze ordinii persoanelor și nu invers. Responsabilitatea pentru realizarea lui nu revin exclusiv Statului, ci societății în ansamblul ei și el redă

[28]CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPATE ȘI PACE, *Compendiu de Doctrină Socială* (trad. L. Farcaș), Sapientia, Iași 2007, p 143.

dinamismul spontan al societății. Dacă binele comun este mai prezent în măsură mai mică într-o societate, aceasta înseamnă că acolo sau statul este incapabil de a coordona realizarea acestuia, sau cetățenii sunt dezorientați, apatici în angajamentul lor pentru binele lor comun. În spațiul românesc, de multe ori cetățenii gândesc că Dumnezeu decide soarta lor, sau organismele centrale ale statului. Ca atare, marea masă a populației se angajează prea puțin pentru binele ei, rămânând într-un fel de letargie, confuzie sau fatalism care o menține la un nivel destul de scăzut de democrație și prosperitate.

Important pentru cetățeni și creștini este alegerea instrumentelor politice și apartenența la un partid sau la alte forme de participare publică la binele comun. Este necesară o coerență între valorile și principiile credinței și cele sociale și politice. Și este greu de crezut că doar un singur partid politic ar garanta o democrație matură și un bine comun care să favorizeze dezvoltarea individuală a oamenilor. Apartenența credincioșilor la un anume partid politic trebuie să fie predominant critică, filtrând programele politice prin prisma valorilor perene ale democrației și prin principiile creștine fundamentale. În felul acesta, partidul însuși va fi ajutat să se dezvolte și să nu devieze în direcții totalitare, contrare omului.

Conciliul al II-lea ecumenic din Vatican afirmă că „binele comun cuprinde totalitatea condițiilor de viață socială prin care oamenii, familiile și asociațiile se pot realiza mai deplin și mai ușor”[29]. În contextul unei lumi majoritar creștine, Biserica

[29]Gaudium et spes, 74.

Catolică a contribuit la dezvoltarea unei democrații creștine, care este mai mult decât o doctrină politică prezentă în grade diferite în partidele de pe continentul european, de exemplu. Întemeiată pe DS, acest model de democrație redă o imagine globală asupra raporturilor dintre persoana umană și comunitatea socială, publică. DS catolică pe care se construiește democrația creștină, este o reflecție bazată pe filosofia scolastică (și neoscolastică) și pe tradiția creștină, asupra implicațiilor sociale ale metafizicii creștine și este parte integrantă a concepției creștine despre viață. Această doctrină vrea să elaboreze norme de natură etică care să ajute partidele politice și instituțiile publice în general la crearea unui climat social general în care persoana umană să fie plasată în centrul oricărui demers teoretic și practic. Etica doctrinei sociale este ancorată în dreptul natural, iar antropologia ei se fundamentează în adevărul despre natura umană.

Societatea, în cadrul căreia sunt partidele și alte instituții publice, este orientată spre a promova binele persoanei umane, iar acest bine individual trebuie să fie orientat spre binele comun, al tuturor. Acesta din urmă înseamnă un ansamblu de condiții ale vieții sociale care permit persoanelor, familiilor și grupurilor de persoane să-și îndeplinească vocația lor specifică. Există o strânsă legătură între binele personal și cel public, comun, însă nu de puține ori se verifică contraste sau conflicte între binele persoanei și binele comun. În societatea actuală constatăm revendicări ale societății care nu sunt întotdeuna examinate după criterii de dreptate și moralitate, ci sunt determinate de opinii sau manipulări electorale și de interese financiare de grup. În definirea binelui comun lipsește o ierarhie de valori și principii în baza cărora să fie definit binele comun; lipsește, în fond, o înțelegere corectă a

demnității și drepturilor persoanei umane[30]. Binele comun înseamnă apoi și acceptarea obligațiilor sociale. Concomitent cu drepturile, omului îi revin și obligațiile atât pentru perfecționarea proprie, cât și ca participare activă la binele general, al tuturor. Fiind o ființă socială din natura sa, omul se perfecționează contribuind la perfecționarea societății. Și trebuie să se ajungă la o armonie între acțiunea individuală și cea comunitară, armonie care dă farmec și frumusețe atât persoanei cât și comunității din care face parte și pe care o construiește în mod responsabil împreună cu toți semenii săi.

Destinația universală a bunurilor se fundamentează în principiul solidarității și cel al binelui comun. Aceasta înseamnă responsabilizarea tuturor pentru a face să crească și să devină cât mai folositor tuturor patrimoniul cultural al omenirii ca un bine comun la care toți trebuie să aibă acces. Cultura în totalitatea ei, cunoașterea științifică, tehnologică, fac parte din binele comun. Acesta însă cuprinde nu doar valorile spirituale, dar și cele materiale și orice face parte din mediul în care omul trăiește și cu care vine în contact. Binele comun înseamă orice spațiu public și ceea ce există în el: curățenia localităților, traficul, serviciile publice, calitatea și puritatea aerului, apei și solului, corectitudinea și amabilitatea funcționarilor, liniștea, ordinea și siguranța publică, decența și buna creștere a tuturor cetățenilor, soliditatea și stabilitatea monedei, asigurarea unui loc de muncă pentru toți și o retribuție salarială conformă cu necesitățile

[30]Vezi IOAN PAUL AL II-LEA, *Centesimus annus*, 47.

persoanei și nu numai în raport cu munca depusă și cu randamentul ei.

Binele comun înseamnă și combaterea și eliminarea acelor realități și cauze care se opun lui, precum neîncrederea în oameni și în instituții, setea nepotolită de avere, nepăsare sau chiar dispreț pentru semeni și alte rele care au atât cauze, rădăcini în exteriorul omului, dar și în inima și conștiința lui, iar pe acestea Biserica le definește drept păcate. Lupta împotriva păcatului dusă cu harul lui Dumnezeu contribuie la edificarea spirituală a omului, ca și la crearea unui climat și unor condiții favorabile dezvoltării unui bine comun material, cultural și civilizator, proprietate a fiecăruia și a tuturor.

Și ultima enciclică a actualului pontif, Francisc, tratează problema binelui comun, insistând asupra anumitor aspecte particulare demne de reținut: "Ecologia umană este indispensabilă de noțiunea binelui comun, un principiu care desfășoară un rol central și unificator în etica socială. Este „ansamblul condițiilor de viață socială care permit grupurilor și indivizilor să-și atingă mai deplin și mai ușor perfecțiunea".

Binele comun presupune respectarea persoanei umane ca atare, cu drepturi fundamentale și inalienabile rânduite spre dezvoltarea sa integrală. Cere și dispozitivele de bunăstare și siguranță socială și dezvoltarea diferitelor grupuri intermediare, aplicând principiul de subsidiaritate. Între acestea se evidențiază în special familia, drept celulă primară a societății. În sfârșit, binele comun cere pacea socială, adică stabilitatea și siguranța de o ordine determinată, care nu se realizează fără o atenție deosebită față de dreptatea distributivă, a cărei încălcare generează mereu

violență. Toată societatea – și în ea în special statul – are obligația de a apăra și de a promova binele comun.

În condițiile actuale ale societății mondiale, unde se întâlnesc atâtea inegalități și sunt tot mai numeroase persoanele care sunt marginalizate, private de drepturile umane fundamentale, principiul binelui comun se transformă imediat, ca o consecință logică și inevitabilă, într-un apel la solidaritate și într-o opțiune preferențială pentru cei mai săraci. Această opțiune cere să se tragă consecințele destinației comune a bunurilor pământului, dar, așa cum am încercat să arăt în Exortația apostolică *Evangelii gaudium*, cere să se contemple înainte de toate demnitatea imensă a săracului în lumina celor mai profunde convingeri de credință. E suficient să se observe realitatea pentru a înțelege că astăzi această opțiune este o exigență etică fundamentală pentru realizarea efectivă a binelui comun."[31]

Spre o civilizație a iubirii. Gândirea și acțiunile omului sunt cu atât mai bune cu cât sunt inspirate din iubire, atât față de propria persoană cât și față de semenii săi. Sub multiplele ei forme de manifestare, iubirea dă sens persoanei și drumului ei în viață. Ca și creatură a lui Dumnezeu Iubire, omul se realizează participând la această iubire. Pentru creștini în primul rând, a gândi și acționa din iubire reprezintă împlinirea misiunii lor specifice în lume. Iubirea, deci, trebuie să pătrundă toate raporturile sociale, iar ea trebuie să alimenteze în primul rând gândirea și deciziile celor cu funcții de răspundere în societate. Această iubire poate fi numită și caritate socială sau politică, iar ea este opusul egoismului și individualismului. Iubirea în care

[31]*Laudato si*, 156-158: http://www.magisteriu.ro/laudato-si-2015.

persoana umană se regăsește și împlinește contribuie atât la dezvoltarea integrală a persoanei cât și la creșterea calitativă a vieții sociale. Acestei iubiri i se opune, cum am afirmat deja, egoismul; egoism care este dușmanul și obstacolul cel mai evident al unei societăți dezvoltate, armonioase. Atât prezentul cât și trecutul ne demonstrează cu toată claritatea câte rele a produs în om și omenire urmărirea doar a intereselor proprii și ignorarea sau desconsiderarea celorlalți. Egoismul sufocă omul, iar cel ce-și urmărește doar interesele proprii va fi distrus până la urmă tocmai de propriile lui dorințe și acțiuni. Dacă în societate este nevoie de dreptate care arbitrează între oameni și repartizează corect bunurile, iubirea este cea care-i descoperă omului cine este el și-l face să devină mai mult ceea ce este cu adevărat, adică creatură a lui Dumnezeu și frate în umanitate cu toți semenii săi.

Doar dreptatea nu poate reglementa just toate raporturile umane, întrucât iubirea reprezintă cea mai înaltă și nobilă formă a relațiilor dintre oameni. Iar un progres și o pace autentică și durabilă pe pământ pot exista doar atunci când oamenii, respectând normele dreptății, vor învăța să se iubească, adică să fie toleranți, iertători și solidari. Doar atunci vor fi capabili să vadă în semenii lor propriul chip și imaginea Prototipului, adică a lui Dumnezeu. O adevărată civilizație a iubirii este așadar și transcendentă, ancorată în absolutul pe care creștinii îl denumesc Dumnezeu. Promovarea umană reprezintă parte constitutivă a misiunii de evanghelizare a Bisericii iar creștinii își exercită angajarea lor în social și politic ca o parte integrantă a vocației lor primite la Botez. “Toți creștinii să fie conștienți de rolul specific și propriu care le revine în comunitatea politică, în cadrul căreia

au datoria să dea exemplu dezvoltându-și simțul de răspundere și de devotament pentru binele comun”[32].

Scopul ultim al omului și al creștinului în primul rând este mântuirea sufletului său; de aceea, angajamentul social și politic nu trebuie considerat un scop ultim și absolut, căruia să-i fie subordonate toate acțiunile omului. Angajamentul politic îi oferă creștinului posibilitatea de a arăta că nu există niciun domeniu al vieții în care valorile evanghelice să nu poată fi prezente și utile oamenilor, căci orice faptă a omului și omul însuși sunt îndreptate spre Dumnezeu, creatorul și scopul ultim al întregii creații. În acest mod se construiește civilizația iubirii, în care toți trebuie să se simtă ca într-o mare familie.

Bazată pe acest ideal, al edificării civilizației iubirii, Europa occidentală, de exemplu, trebuie să-și revadă strategiile față de progresul ei economic și să încerce o distribuire egală a bogățiilor ei, multe din ele acumulate prin exploatarea celor săraci și neputincioși. Iar dacă ne referim la tensiunile și confictele dintre etnii și popoare, acestea nu pot fi soluționate pe calea armelor, ci pe reconsiderarea demnității fiecărui om, iar suveranitatea unui stat nu poate trece peste demnitatea și dreptul la o viață cât mai bună, mai demnă a oricărei persoane umane. Statul, așadar, nu poate decide în mod autonom războiul, ci trebuie să respecte dreptul inviolabil la viață și bunăstare al fiecărei ființe umane.

[32]CONCILIUL ECUMENIC VATICAN II, *Gaudium et spes*, 75.

La nivel global, planetar, numai dreptatea nu este suficientă pentru a promova binele real al oamenilor și construirea unei civilizații a iubirii. Este necesară legalitatea și respectarea drepturilor omului, dar în același timp este nevoie și de iubire în om și în relațiile lui cu semenii, pentru că doar cu ajutorul ei se ajunge la reconciliere între oameni și la recunoașterea măreției lor, dincolo de limitele stabilite de legile dreptății. Omul, care prin rațiune, inventivitate și prin voința sa perfecționează viața pe acest pământ, are misiunea prin iubirea pe care o are ca dar al lui Dumnezeu, să insufle căldură și frumusețe în civilizația tehnologică pe care a creat-o. În fața progresului tehnic, omul parcă a devenit mic și neputincios, dependent și dominat de ceea ce el a creat, ba chiar alarmat de propriile cuceriri științifice, care se pot întoarce contra lui. În acest context, omul are nevoie de un plus de iubire cu care să privească toate realizările sale, dar mai ales pe semenii săi. Cu un plus de iubire, ancorat în Creatorul său și solidar cu toți semenii, omul reușește să creieze o civilizație a iubirii, întemeiată pe valorile universale ale păcii, solidarității, dreptății și libertății[33].

[33]IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs la ONU la 50 de ani de la înființare* (05.10.1995): http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1995/october/documents/hf_jp-ii_spe_05101995_address-to-uno.html

Capitolul IV

CRIZA LUMII CONTEMPORANE

1.**Aspecte generale**. Criza economică cu multiple fațete din lumea contemporană (ne referim mai mult la spațiul european) trebuie încadrată în acea ciclicitate în care, de altfel, a existat dintotdeauna. Ca și omul, și sistemele economice se nasc, cresc și se dezvoltă, pentru ca apoi să îmbătrânească și să dispară, fiind înlocuite cu altele. Să folosim un exemplu care ilustrează sugestiv tot acest proces. Un om inventează bicicleta și se dezvoltă o mică industrie în jurul acestui vehicul. Dar vine un moment când un alt om inventează automobilul, ceea ce pune în criză toată industria și economia care a construit și comercializat biciclete. Noua economie a automobilelor crează locuri de muncă, adică crește numărul salariaților, ceea ce înseamnă creșterea numărului cumpărătorilor, iar aceasta dezvoltă industria bunurilor de larg consum. Se dezvoltă și sectorul transporturilor, iar ciclul economic este în continuă ascensiune până când se ajunge la o saturație a pieței, întrucât toți oamenii și-au cumpărat una sau mai multe mașini. Din acest moment, achiziționarea de mașini scade, ceea ce duce la închiderea fabricilor, adică crește numărul șomerilor, ceea ce înseamnă scăderea cumpărării bunurilor de larg consum și așa tot angrenajul economic intră în colaps. Pentru deplasare intră însă în concurență industria avioanelor care generează alte rețele economice, toate depinzând într-un fel sau altul de industria aeronautică, până când și aceasta intră în regres, cu toate consecințele de rigoare pentru alte sectoare ale economiei, ca și ale vieții sociale în general. Criza, așadar, este un

fenomen ciclic necesar cumva pentru a trece de la o fază de dezvoltare inferioară la o alta, superioară. Criza în sine nu este doar negativă, păguboasă pentru om, ea purtând nu doar germenii, dar și energiile unei alte etape de dezvoltare a vieții omului, a culturii și civilizației în care el trăiește.

Progresul tehnicii și comunicarea pe multiple planuri determinată de acest progres a pus în criză vechile ierarhii sociale și de valori, lăsând un câmp deschis pentru noi orientări pe multiple planuri. Acest progres tehnic reprezintă una din cauzele crizei ideologice și a schimbărilor sociale actuale. Dezvoltarea continuă a industriei, masificarea ei în defavoarea agriculturii, marile mișcări (migrări) de populație de la sate la orașe sau dintr-o țară în alta au atras după ele și o criză în domeniul valorilor identitare, culturale, spirituale, dar și în alte domenii care privesc sănătatea și bunăstarea materială a oamenilor: mediul, resursele naturale, sănătatea, alimentația, educația, timpul liber. O altă cauză a actualei crize o reprezintă, pentru Europa, căderea cortinei de fier și a regimurilor totalitare din blocul est-european. Dar deja înainte de anii 1989, Europa avea propriile neliniști și convulsii ideologice, culturale, economice și de altă natură care îi puneau în criză ordinea stabilită după cel de-al Doilea Război Mondial. Economia socialistă nu a putut oferi alternative viabile pentru o dezvoltare echilibrată și armonioasă a drepturilor omului, pentru satisfacerea necesităților atât materiale (negând în bună parte dreptul la proprietate al individului), dar mai ales spirituale ale persoanei și ale societății în ansamblul ei, al respectării unei ordini morale și sociale bazate nu doar pe materie, ci și pe

principii transcendentale.[34] O altă cauză a crizei actuale se regăsește în gândirea și modul de viață al omului contemporan, emancipat de constrângeri ideologice și religioase, om care vrea să trăiască liber și nu recunoaște deasupra lui nicio instanță; cu greu le acceptă și pe cele statale, civile, ca cetățean care trebuie să respecte legile statului. În libertatea și independența sau autosuficiența la care a ajuns, simplul cetățean se consideră egal șefilor de state sau conducătorilor bisericilor, ceea ce, implicit pune în criză raportul lui cu instituțiile religioase, de exemplu.

Criza timpurilor actuale, accelerată de globalizare și privită doar în componenta ei etică este o criză morală, care în esența ei înseamnă scăderea simțului sacrului și al religiozității. Este evidentă ancorarea omului în imanent, a autosuficienței sale datorate progreselor tehnice și materiale în general. Simțindu-se din ce în ce mai stăpân pe materie și pe cunoștințele sale, este explicabil faptul că privirea și ancorarea doar pe orizontală a gândirii și faptelor sale reprezintă o convingere fermă a unei lumi care prin F. Nietzsche și adepții lui a declarat deja de mai demult că Dumnezeu a murit[35]. Omul însă nu poate trăi fără o ancorare în ceva absolut și fiindcă Dumnezeu nu mai este, locul lui rămas

[34]Cfr. JEFFREY, C.A.-SEIDMAN, S., *Cultură și societate. Dezbateri contemporane*, Institutul European, Iași 2001, p 207.

[35]Idee exprimată în *Știința voioasă*, traducere de Liana Micescu, traducerea versurilor de Simion Dănilă, ediția a II-a, Editura Humanitas, București 2006.

liber în ființa omului este luat de omul însuși, de Supraomul contemporan. Și dacă el a devenit măsura tuturor lucrurilor, iar în natura lui există și răul și limitele, iată că acestea se fac simțite și în acțiunile lui și în societate în ansamblul ei.

2.**Banii.** Dintre componentele mai evidente ale crizei morale le menționăm pe acelea care le considerăm mai evidente în gândirea și comportamentul oamenilor. Despuiat de conținutul și valoarea lui sacră, ca și posibilitate de împlinire spirituală a omului, valoarea timpului este gândită în funcție de câți *bani* poate produce, bani cu care omul să-și asigure un grad cât mai mare de confort și siguranță, de fericire. Banul, de la simplul rol de monedă de schimb, a devenit un scop în sine, considerat dacă nu izvor al fericirii, cel puțin mijloc prin care aceasta este întreținută. Actuala mobilitate a populației, generatoare de instabilitate în cuplul familial și superficialitate sau chiar anonimat între oameni, este cauzată de căutarea banului, iar marile burse sunt cele care antrenează mulțimi imense în angrenajele economice. Cine deține controlul banilor, deține cumva controlul lumii. Oamenii doresc să câștige mereu mai mult, pentru a cheltui mai mult, iar standardele înalte ale vieții sunt considerate din această perspectivă a câștigării de bani. Și nu există un standard etalon unanim recunoscut care să indice gradul suficient și mulțumitor de confort și civilizație; dimpotrivă, cu cât câștigă mai mulți bani, cu atât oamenii doresc să câștige și mai mult. Cursa după acumularea de capital financiar este una care nu se oprește niciodată.

3.**Individualismul**. Un alt aspect al crizei morale contemporane o reprezintă *individualismul,* generator de egoism. Omul este în centru, punct de referință pentru sine și pentru acțiunile sale. Scoțându-l din ecuație pe Dumnezeu, cum am afirmat deja, omul se absolutizează pe sine, căci din natura sa este înclinat spre repere sigure care să-i garanteze o siguranță dincolo de limitele sale, pe care chiar dacă uneori nu le declară, tacit le recunoaște. Influențat de laicitatea democrațiilor actuale, el se consideră egal în natură și în drepturi cu toți semenii săi, iar deasupra lui nu mai recunoaște decât frumusețea cerului înstelat, dar nicio altă ființă, nicio altă instanță. În baza egalității fundamentale a tuturor, egalitatea fiind una din marile cuceriri ale lumii moderne și contemporane, omul s-a plasat pe sine și chiar dacă este o ființă socială, relațională, relațiile lui sunt marcate de o egalitate totală și de negarea oricărei superiorități și a oricărei organizări piramidale a societății.

4.**Duplicitatea**. În societatea prezentă în care superficialitatea și exterioritatea, fragilitatea și instabilitatea sunt atât de frecevente, găsim condiții suficient de multe pentru a promova în om *duplicitatea* și lipsa de sinceritate și de coerență între ceea ce gândește și ceea ce spune, între ceea ce crede a fi valoare și ceea ce practică. Adevărat și bun este ceea ce slujește propriilor interese, iar pentru atingerea acestora, duplicitatea sau schimbarea atitudinilor reprezintă practici curente. Constrâns uneori să se adapteze la noi situații și cerințe pentru a-și găsi sau păstra un loc de muncă, pentru a câștiga bani sau bunuri materiale, oamenii nu consideră o mare greșeală renunțarea la principii și convingeri și adoptarea unui stil de viață în care niciun

adevăr și nicio valoare nu mai au valabilitate stabilă, continuă, ci totul se adaptează din mers, în funcție de interesele de moment. Această duplicitate duce la slăbirea relațiilor dintre oameni, la instabilitate, lipsă de profunzime și soliditate atât a individului cât și a societății, pornind chiar de la nucleul ei de bază, familia.

5.**Familia**. Privită ca un contract social și despuiată de conținutul ei sacru, *familia* este antrenată în malaxorul care frământă și amestecă indivizi și grupuri sociale pentru a forma din ei o masă anonimă, fără identitate, simple numere în calculele celor care dețin puterea economică și financiară în primul rând. Considerând și legiferând divorțul ca o cucerire a democrațiilor contemporane, familia nu mai este celula sacră a societății, fiindcă societatea este despuiată de sacru. Deși legile recunosc dreptul primordial al familiei în multe sectoare ale vieții, în practică familia este supusă schimbărilor și nesiguranței, instabilității și vulnerabilității de care suferă societatea. Socializându-se și laicizându-se din ce în ce mai mult gândirea, se socializează și laicizează și membrii familiei. De exemplu, nefiind susținuți suficient din punct de vedere financiar, ambii soți-părinți sunt constrânși să lucreze, iar creșterea și educarea copiilor lor să fie încredințate unor persoane și instituții (baby-sitter, creșe, grădinițe) care limitează în măsură credem nepermisă rolul mamei mai ales în creșterea și educarea copiilor. Iar apoi, școlile și toată mass media în afară de rolul lor de educație și informare, au și un rol mai puțin pozitiv, acela de a sustrage copilul din ambientul familiei și de a-l transforma într-un cetățean supus vicisitudinilor unei societăți căreia nu-i pasă prea mult de ceea viața și

problemele pe care fiecare familie le are. De mic aşadar, copilul devine un număr din masa de manevră a societății.

Afirmându-se absolutul persoanei şi libertatea ei totală de a se asocia cu cine dorește, ignorându-se legea naturală și cea divină, familia formată din bărbat și femeie este contestată și se cere legalizarea cuplurilor homosexuale. Sau identitatea de gen a bărbatului şi femeii este considerată doar una biologică, organică și funcțională. Această gândire a devenit o idelogie numită ***gender***[36] care alături de educația sexuală riscă să devină obiect obligatoriu de studiu în școli. Familia se bazează pe unirea fidelă a bărbatului şi a femeii în căsătorie, care dăruiesc copiilor viaţa şi pe care îi educă din toate puterile ca indivizi sănătoşi şi capabili. Toate acestea sunt puse astăzi sub semnul întrebării printr-o nouă viziune a omului, a identităţii de gen a bărbatului şi femeii şi a normelor comportamentului sexual. Termenul-cheie al acestei revoluţii este «gender».” Deşi în „Declaraţia Universală a Drepturilor Omului” din 1948 s-a stabilit că „Familia constituie elementul natural şi fundamental al societăţii şi are dreptul la ocrotire din partea societăţii şi a statului” (art. 16,3), nu e greu de observat că societatea se află într-un proces rapid de schimbare, mai ales cât privește stabilitatea căsătoriei şi a familiei şi a valorilor purtate de acestea. Neliniştea interioară a multor contemporani duce la diverse forme de refuz al realităţii. Una dintre acestea e lupta împotriva naturii, pe care o promovează şi ideologia gender. Realitatea dată de natură, care diferenţiază cele

[36]Vezi GUBY, G., *Gender-o ideologie nouă distruge familia*, Sapientia, Iaşi 2014.

două sexe urmează a fi înlocuită cu aşa-numitul „sex neutru”. Din bărbat şi femeie urmează a rezulta o sterilă uniformitate de sex. Ceea ce se urmăreşte în definitiv este să se uniformizeze diferenţa antropologică fundamentală între bărbat şi femeie. „Gender Mainstreaming” nu propagă egalitatea sexelor în faţa legii, fapt care este de mult reglementat, ci „egalitatea sexuală”, care înseamnă nu doar depăşirea unor prejudecăţi legate de orientarea sexuală a cetăţenilor, ci şi desfiinţarea sexelor naturale. Gender Mainstreaming vrea să creeze un om nou, care să-şi aleagă singur sexul şi orientarea sexuală, adică să decidă aleatoriu, dacă vrea să fie bărbat sau femeie, hetero-, homo-, bi-, sau transsexual[37].

Multe persoane aleg uniunile libere, concubinajul gândind că așa se pot pregăti mai bine pentru căsătorie. În realitate însă mulți nu se mai căsătoresc, iar copiii rezultați din aceste uniuni măresc rândurile acelora care rămân cu un părinte, mai mult cu mama sau măresc rândurile centrelor de plasament sau ajung în familii substitut, la un asistent maternal. Cauzele acestei realități sunt multiple: lipsa unui serviciu stabil și bine plătit, lipsa altor condiții materiale, lipsa posibilității unei educații adecvate, lipsa curajului de a-și lua un angajament sau greutatea identificării partenerului de căsătorie și altele. Divorțul a devenit o practică generală, prezentă peste tot și foarte simplă acolo unde lipsesc copiii și implicit obligațiile față de ei. Separarea soților este un simptom al unei societăți în care singurătatea are deja proporții îngrijorătoare, în pofida socializării de suprafață pe care o

[37]Vezi http://www.catholica.ro/2014/10/31/gabriele-guby-gender-o-ideologie-noua-distruge-familia/

favorizează tehnica comunicațiilor. Familia ar trebui să fie locul de întâlnire a generațiilor, de la străbunic la nepot; ar trebui să fie locul unde se învață virtuțile esențiale pentru a trăi în armonie și dragoste, iar acest lucru este pus în pericol de practica divorțurilor, prin care este promovat egoismul și solitudinea, mai ales cea interioară. O altă problemă a societății actuale o reprezintă scăderea continuă a natalității, care este cauzată de nesiguranțe economice și sociale, dar dincolo de acestea, cauzele sunt de natură morală și spirituală; există un deficit grav de credință, speranță și iubire, deficit care nu poate fi rezolvat prin politici economice, ci prin reîntoarcere la rădăcinile umane și la credința în Dumnezeu, creatorul omului.

Familia a devenit tema principală a noii evanghelizări a Bisericii Catolice, întrucât în sânul ei omul se naște, crește și este educat pentru viață, se maturizează, este pregătit pentru relații interpersonale sănătoase; aici se pun bazele morale ale societății și de sănătatea ei etică depinde și sănătatea socială.

6.**Nesiguranța**. Aspectele morale ale crizei lumii contemporane cauzează neliniște, tensiuni și chiar conflicte între indivizi, între aceștia și societate, ca și între generații. *Instabilitatea, nesiguranța* și confuzia atât în idei, principii și idealuri (sau lipsa acestora) din gândirea oamenilor au repercursiunile în spațiul public, simțindu-se acut lipsa unei scări de valori și principii unanim recunoscute și acceptate. Bazându-ne doar pe științele raționale, în mod implicit suntem limitați la ceea ce ele pot să ne spună, ceea ce nu este suficient pentru conștiința, psihicul, gândirea și libertatea omului. Știința empirică are limitele ei, iar acest fapt este recunoscut de către orice om de

știință onest. Întrebarea care se pune este unde și cum poate găsi omul o cale de ieșire din criză, cu ce metode și prin ce mijloace? Răspunsul este greu de găsit și de acceptat.

7. **Absența modelelor.** Ceea ce-i sigur este faptul că omul are capacități încă necunoscute de cunoaștere de sine ca și a realităților ce-l înconjoară. Bazându-ne pe acest potențial uman bogat și care cu siguranță va fi și mai bine cunoscut și folosit în viitor, putem afirma că omul este capabil să iasă din criza morală în care se află acum și să dea un curs mai ascendent istoriei sale. Lipsesc însă *modele* care să atragă și spre care omenirea să devină convergentă. În societatea actuală dominată de mass media și de tehnică, nu este spațiu și timp suficient pentru ca indivizii să interacționeze cu persoane care să coaguleze în jurul lor cât mai mulți semeni. Ar trebui ca creștinii prin credința și idealul lor inspirat din Evanghelie să devină mai mult sare a pământului și lumină a lumii pentru contemporanii lor; să devină modele credibile de urmat. Creștinismul, dincolo de limitele confesionale, trebuie să redevină ferment și motor propulsor al societății, generator de pasiuni și idealuri așa cum a fost pentru antichitatea din Imperiul Roman, transformând-o într-o lume nouă din care, de exemplu, a dispărut sclavagismul.

8. **Științele socio-umaniste și teologice.** Considerăm apoi că trebuie regândite rolul și *importanța științelor socio-umaniste și teologice* într-o gândire marcată de științele exacte și de tehnicile de comunicare care trimit în umbră, în plan secund persoana umană. Criza societății este una care pornește și din invățământ, atât cel primar, obligatoriu, cât și cel universitar. Credem că științele umaniste au un rol esențial într-o cultură și

civilizație care se dorește a fi spre binele integral al omului, iar astăzi se simte din ce în ce mai mult necesitatea regândirii conținutului și importanței lor în educarea și formarea oamenilor. Este ușor de observat cum mulți mai ales din actuala generație sunt prea mult informați și formați de o cultură slabă, a mass mediei și mai puțin de către lecturile serioase, profunde din biblioteci și de către lecțiile și prelegerile din sălile de cursuri.

Fiecare epocă istorică își are specificul și particularitățile sale. Perioada actuală este una a științelor și tehnicii care îl domină pe om. Percepțiile despre om și viață s-au schimbat profund de la o generație la alta și aceasta într-un ritm destul de alert. Această accelerare care crește în intensitate îl smulge pe om din solul în care a crescut, a fost ancorat și-l propulsează într-o zonă în care nu mai știe bine cum s-o definească și în care se simte și el străin, un anomim. Ordinea socială este vagă și confuză, fiindcă societatea în ansamblul ei nu are profunzime, bazându-se pe utilitarism, pragmatism, pe îndeplinirea unor obligații profesionale și a unor datorii cetățenești, civice și acestea puse sub semnul îndoielii și al întrebării. Economia este în așa fel gândită încât nu mai este în slujba tuturor, ceea ce cauzează un număr îngrijorător de mare de șomeri, iar cei care au un loc de muncă se consideră norocoși și fericiți, ca și cum li s-ar fi făcut un privilegiu. Viața oamenilor este marcată de muncă sau de lipsa locului de muncă și devine din ce în ce mai stresantă și mai nesigură pentru mulți.[38] Trăind în aceste condiții, omului nu-i mai

[38]Dominarea omului de către tehnică este genial prezentată deja din anul 1936 în celebrul film scris și regizat de C. Chaplin *Timpuri noi*.

rămâne timp suficient pentru cultivarea spiritului său, pentru gândire profundă despre el însuși și despre sensul vieții lui pe pământ.

Progresul și perfecționarea științelor a atras cu sine și o izolare a acestora, fiecare în propriile spații de competență, ceea ce este bine pe de o parte, dar pe de altă parte are rezultate negative pentru om. Științele exacte domină scena, iar umanioarele sunt trecute în plan secund. Economia este separată de etică, politica de cultură, iar religia este cantonată tot mai mult în spațiul privat al persoanelor. In afaceri nu trebuie să ne lăsăm călăuziți de principii morale, iar politica reprezintă interesele grupurilor de persoane și mai puțin ale polisului[39]. Clasa politică se dovedește adesea a fi ignorantă în ceea ce privește criteriile valorice ale ideologiilor de partid din care fac parte, iar cei care dețin puterea economică nu au un set de valori etice care să-i ghideze în relațiile cu angajații; ei urmăresc prevalent eficiența economică și mărirea capitalului și plasează pe un plan secundar salariul angajaților și respectarea drepturilor și demnității acestora.

Toate aceste aspecte ale crizei contemporane fac ca angrenajele societății noastre să nu funcționeze în parametri optimi și nici chiar mulțumitori. Dezechilibrele, corupția, ilegalitățile îi determină pe oameni să nu mai recunoască nicio autoritate în ordinea spirituală și nicio putere legitimă în societatea civilă. Toate sunt puse sub semnul întrebării și

[39]Cfr. BALAHUR, P., *Personalitate și creație în etica modernă*, Editura Universității Al.I.Cuza, Iași 2004, p 76.

relativizate. Realităţile sacre sunt contestate, negându-li-se chiar existenţa, iar profanul tinde spre absolut, luând forme totalitare. În planul gândirii şi al aplicării principiilor în activităţile practice, faptele au prioritate iar principiile sunt considerate relative şi schimbătoare, în funcţie de conjuncturi. Ignoranţa şi eroarea au drept de cetăţenie, iar înţelepciunea este tratată ca o prerogativă a unor persoane care oricum nu au un rol public recunoscut important în destinele polisului. Cerul şi viaţa de dincolo devin simple metafore, iar pământul este considerat singurul spaţiu în care omul există.[40]

În sistemul educaţional se pune întrebarea dacă există valori, principii şi norme care să devină aplicabile. Cel mai adesea oamenii urmăresc succesul, indiferent prin ce mijloace şi metode, fără principii şi valori universal valabile, ceea ce poate leza demnitatea, libertatea sau sănătatea semenilor. Trăind în aceste condiţii, omul nu mai percepe lumea şi viaţa ca o armonie, ci ca un spaţiu al dezordinii şi relativismului. Nici conştiinţa omului nu mai are principii apriorice şi absolute, ci reprezintă un rezultat istoric plin de diferenţe. În conştiinţa lui, omul apare împărţit, iar prin eforturi deosebite reuşeşte să interpreteze faptele, să refacă punţi de legătură între ceea ce credea ieri şi crede astăzi, să dea sens şi valoare vieţii, dar totul într-un proces istoric în care schimbările şi înlocuirile de sens şi valoare sunt mereu posibile.[41]

---

[40]GUENON, R., *Criza lumii moderne*, Humanitas, Bucureşti 1993, p 121.

[41]BUNESCU, G., *Şcoala şi valorile morale*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti 1998, p 112.

Nesiguranța și relativismul în care trăiește omul contemporan accentuează în el dorința de a se raporta la modele credibile și sigure prin valorile pe care le transmit, modele care să favorizeze însă originalitatea și personalitatea individului. Trebuie însă să fie analizate semnificația și conținutul valorilor propuse de modele, dar criteriile după care se face această analiză sunt greu de stabilit și de acceptat la nivel comunitar, public. Domeniile și instituțiile principale care reprezintă gândirea și viața oamenilor trebuie să ofere modele viabile, iar unul din domeniile principale ale vieții îl considerăm a fi religia, iar una din instituțiile centrale considerăm a fi Biserica.

Convingerea noastră însă se lovește de o gândire și o lume care vede realitățile diametral opus, laicitatea fiind nota de bază a gândirii și vieții omului contemporan, chiar dacă în esența sa el va rămâne mereu un homo religiosus. Separarea celor două sfere, civilă și religioasă, crează în om o sciziune generatoare de confuzii în gândire, în crezul despre el însuși și despre viață în general. Religia fiind cantonată în sfera privată, științele filosofice ca și psihologia încearcă să răspundă la întrebările și neliniștile omului, om care se găsește singur și gol, lipsit de repere și adesea obiect al manipulărilor și victimă a antimodelelor care-i adâncesc și mai mult criza în care se zbate. Nemaiavând modele spirituale viabile, recunoscute și instituțional, omul începe să creadă că lumea în ansamblul ei este relativă și lipsită de valori și renunță să

mai dorească ceva de la această lume în afară de satisfacerea necesităților de bază din piramida lui Maslow[42].

9. **Non sens și angoasă**. Adesea, frământările omului contemporan nu mai sunt de natură socratică, adică o formă de căutare a adevărului și de dezbatere pe tema lui între indivizi, în forma dialectică întrebare-răspuns, pentru a stimula gândirea critică și pentru a clarifica ideile. *Frământările* lui nu mai sunt nici de natură faustică, aspirând spre infinit și spre depășirea propriilor limite printr-o atitudine activă și printr-o intervenție creatoare, benefică asupra naturii. Criza omului contemporan este un fel de angoasă a disperării din cauza absenței oricărei perspective. El nu mai este capabil să înțeleagă nici de ce a venit

[42]1. Pe nivelul cel mai jos sunt plasate nevoile fiziologice: Nevoia de hrană, de apă, de adăpost, chiar nevoia de transport. 2. Nivelul următor, al doilea, este dedicat așa numitor nevoi care țin de siguranța personală: Siguranța financiară (un venit minim garantat, un plan de pensii decent), siguranța locului de muncă, siguranța care-ți permite acel confort psihic necesar funcționării eficiente, eliberat de angoasele traiului de zi cu zi. 3. Al treilea nivel este dedicat nevoilor sociale, de apartenență. Omul simte acest imbold de a intra în relații cu ceilalți, de a încadra în grupuri sociale extinse. Și vorbim aici de grupuri religioase, organizații profesionale, echipe sportive, grupuri de simpatizați ai unei persoane sau cauze, sau chiar grupuri aflate la limita legii. În forma lor restrânsă, grupurile sociale ce satisfac nevoia de aparență sunt familia, partenerul de viață, colegii apropiați sau confidenții. 4. Pe nivelul al patrulea sunt: Recunoaștere socială, încrederea în sine, respectul de sine. 5. Ultimul nivel, al cincilea, este rezervat dezvoltării personale, autorealizării. Abraham Maslow și-a expus teoria sa în cartea *A theory of human motivation* (1943).

în această lume, nici care-i sensul vieții lui; de unde lipsa unui ideal catalizator al minții și voinței lui. Se mulțumește cu ceea ce-i oferă ziua de astăzi și încearcă să o stoarcă de toată plăcerea ei, căci ziua de mâine nu se știe dacă va veni și nici ce-i va rezerva. Totul se reduce la aici și acum, iar la capătul tunelului nu mai există nicio lumină. Nimic nu merită efort pe termen lung, căci nimic nu este sigur în viitor, iar pentru astăzi, lucrurile nu au profunzime, căci nu au nici durată. Lipsa de perspectivă generează lipsa de profunzime, aceste lipsuri condiționându-se reciproc. Modelele actuale sunt așadar superficiale: gloria obținută ușor sau trișând, câștigul cât mai mare cu muncă cât mai puțină, îmbogățirea rapidă indiferent de metodele și mijloacele folosite, strălucirea exterioară. Cu cât aceste modele sunt mai prezente în rândul maselor, cu atât mai mult se constată necesitatea unor modele corespunzătoare demnității persoanei umane, iar propunerea acestor modele revine în primul rând în sarcina instituțiilor care au vocații și meniri profunde, precum școala și biserica. Condiționate atât de mult istoric, întrebarea care se pune este: Cine și cum va reuși să revitalizeze aceste două instituții, eliberându-le de condiționările istorice în care au fost antrenate cu și fără voia lor? Reformarea lor, adică readucerea la carisma și vocația lor specifică, reprezintă una din cele mai importante probleme, ținând cont de faptul că spiritul și sufletul omului sunt superioare, cel puțin ca menire, trupului omului.

România fiind o țară încă în fază de tranziție, adică de instabilitate și schimbare, este greu de realizat aici o stabilitate socială și o democrație autentică care să favorizeze și să ofere un consens asupra unui set de valori unanim recunoscute și practicate. De la valorile colectiviste (cooperare, apartenență) s-a

trecut la valori individualiste (libertate, exprimare personală), păstrându-se însă și valori sau false valori din perioada anterioară, ceea ce crează tensiuni în interiorul țării. De la valori promovate de comunism, precum supunerea față de statul atotputernic și partidul unic, s-a trecut la alte valori specifice liberalismului precum pluralismul politic și libertatea de inițiativă. Ceea ce se cere românilor este spiritul creativ prin care să participe la o reconstrucție umană a societății din care fac parte, care să nu fie nici comunistă, nici capitalistă, ci în primul rând umană, fără neapărat o apartenență ideologică sau economică, fiindcă ambele ideologii și sisteme s-au dovedit și se dovedesc a fi destul de problematice când este vorba de promovarea binelui integral al omului. Este nevoie de construirea unei noi orânduiri sociale pe care Biserica o numește civilizația iubirii, o cale care pleacă de la omul care-și oglindește chipul în cel al lui Dumnezeu.

10. **Despre familie, mai pe larg**. Toate tensiunile și conflictele sociale, căutările și frământările din spațiul public se reflectă și în cel domestic, în *familie*, care este celula și baza societății. În formulări de bază conceptuale și legislative familia este prezentată ca "forma socială de bază, întemeiată prin căsătorie, și care constă din soț, soție și din descendenții acestora"[43], iar Declarația fundamentală a drepturilor omului afirmă că "bărbatul și femeia, fără nicio restricție în ceea ce privește rasa, naționalitatea sau religia, au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie, iar aceasta constituie elementul natural

[43] *Dicționarul explicativ al limbii române*, Univers Enciclopedic, București 1998, p 366.

și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului”[44]. În toate țările europene, familia este recunoscută și protejată prin legi și multe alte norme și dispoziții (constituții, coduri, legi particulare), dar în realitatea cotidiană se constată cu ușurință recunoașterea uniunilor de fapt, non-matrimoniale ca și lipsa unor politici adecvate îndeplinirii propriei meniri a familiei, la care adăugăm presiuni sau mentalități ale societății contrare unității și indisolubilității familiei (acestea sunt deja legiferate prin legalizarea divorțului).

Ancorată în societate, ”Biserica are îndatorirea permanentă de a cerceta semnele timpurilor și de a le interpreta în lumina Evangheliei, astfel încât să poată răspunde într-un mod adaptat fiecărei generații”[45]. Astăzi, în activitatea ei de evanghelizare, trebuie să cunoască bine situațiile în care se dezvoltă și trăiește familia, întrucât ”nu rareori bărbatului și femeii de astăzi, în căutarea sinceră și profundă a unui răspuns la problemele zilnice și grave ale vieții lor matrimoniale și familiale, le sunt oferite viziuni și propuneri chiar seducătoare, dar care compromit în diferite feluri adevărul și demnitatea persoanei umane. Adesea, această ofertă este făcută de organizarea puternică și capilară a mijloacelor de comunicare socială, care subminează în mod subtil libertatea și capacitatea de judecare obiectivă a lucrurilor. Mulți sunt conștienți deja de acest pericol în care se află persoana umană și lucrează pentru adevăr. Biserica,

[44]*Declarația Universală a Drepturilor Omului*, art 16: http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php

[45]CONCILIUL ECUMENIC VATICAN II, *Gaudium et spes*, 4.

ajutată de discernământul evangheliei, se unește cu aceștia, punându-se în slujirea adevărului, a libertății și a demnității fiecărui bărbat și a fiecărei femei."[46]

Este interesant de constatat în UE faptul că sunt multe forme de tutelare a drepturilor familiei, a materinității și paternității, a drepturilor copilului. În același timp, însă, chiar drepturile fundamentale ale familiei și statutul ei sunt atacate de recunoașterea crescândă a drepturilor unor alte forme de coabitație și a altor modele care vor să aibă paritatea juridică cu familia. În același timp sunt mulți alți factori care îngreunează viața familiei: încălcarea drepturilor ei prin politici fiscale greu de suportat, absența unor ajutoare care să susțină familiile în dificultate, lipsa de locuințe adecvate, o economie contrară stabilității și unității familiale și care îi constrânge pe soți la emigrare sau la muncă departe de domiciliu, locuință și copii.

Situația familiei actuale este plină de lumini și umbre: "pentru unii familia este semn al mântuirii pe care Cristos o desăvârșește în lume, iar pentru alții familia este semn al refuzului pe care omul îl opune dragostei lui Dumnezeu. Pe de o parte, într-adevăr, se constată cea mai vie conștiință a libertății personale, o mai mare atenție la calitatea relațiilor interpersonale în viața matrimonială, la promovarea demnității femeii, la procreare responsabilă și la educarea copiilor. La fel, găsim conștiința necesității că trebuie să se dezvolte relații între familii pentru ajutor spiritual și material reciproc, pentru redescoperirea misiunii

[46]IOAN PAUL AI II-LEA, *Familiaris consortio*, 4: http://www.magisteriu.ro/familiaris-consortio-1981/

ecleziale proprie familiei și pentru construirea unei societăți mai drepte. Pe de altă parte, totuși nu lipsesc semne de degradare îngrijorătoare a unor valori fundamentale: o concepție teoretică și practică greșită despre independența soților, unul față de altul; grave ambiguități față de raporturile de autoritate între părinți și copii; greutăți concrete pe care familia adesea le întâmpină în transmiterea valorilor; numărul crescând al divorțurilor, plaga avorturilor și recurgerea mereu tot mai crescândă la sterilizare; instaurarea unei adevărate mentalități anticoncepționale.

La baza acestor fenomene negative stă adesea o idee coruptă a sensului și experienței libertății, concepută nu ca o capacitate de realizare a adevărului planului lui Dumnezeu despre Căsătorie și familie, ci ca o forță autonomă de afirmare, nu rareori împotriva altora, pentru propria bunăstare egoistă.

Merită atenția noastră și faptul că în țările din așa-zisa lume a treia, familiilor le lipsesc fie mijloacele fundamentale de viață, cum sunt hrana, locul de muncă, locuința, medicamentele, fie chiar libertățile cele mai elementare. În țările mai bogate, în schimb, bunăstarea excesivă și mentalitatea consumistică, paradoxal unită cu o oarecare îngrijorare și nesiguranță pentru viitor, toate acestea le iau soților generozitatea și curajul de a dărui noi vieți omenești. În felul acesta viața este concepută nu ca o binecuvântare, ci ca un pericol de care omul trebuie să se apere.

În felul acesta istoria nu este un simplu progres necesar către mai bine, ci un efect al libertății; mai mult, o luptă între libertăți care se lovesc între ele, adică, după cunoscuta expresie a sfântului Augustin, un conflict între două iubiri: iubirea de

Dumnezeu împinsă până la disprețul de sine și iubirea de sine însuși împinsă până la disprețul lui Dumnezeu. Urmează că numai educarea pentru iubirea bazată pe credință poate să ajute la dobândirea capacității de interpretare a "semnelor timpurilor", care sunt expresia istorică a acestei duble iubiri."[47]

În rândul generației tinere, sunt încă multe persoane și familii care dau o mărturie socială și creștină în favoarea familiei, trăind în armonie și dragoste conjugală și care consideră familia o valoare indispensabilă pentru împlinirea personală și pentru așteptările vitale ale societății. De cealaltă parte, sunt mulți tineri care exclud din planul lor de viață căsătoria și procreerea, trăind singuri sau în uniuni libere. Din aceste puncte de vedere, pozitive și negative în același timp, Europa este un mozaic în care în țările sau regiunile majoritar catolice există un procent mai mare de familii după modelul tradițional creștin, iar în țările și regiunile de alte confesiuni sau departe de orice convingere religioasă se verifică existența unui număr mare de persoane și cupluri pentru care modelul ideal, normal familial a scăzut în importanță.

Își fac loc alte modele, precum "familia monoparentală", "familia recompusă", "uniunea de facto" și chiar "familia homosexuală"."Echivalarea căsătoriei cu alte forme de coabitare umbrește sacralitatea căsătoriei și violează valoarea ei prețioasă în

[47]IOAN PAUL AI II-LEA, *Familiaris consortio*, 6: http://www.magisteriu.ro/familiaris-consortio-1981/

planul lui Dumnezeu pentru omenire”[48]. În legislația românească există formula de ”familie monoparentală” formată dintr-o ”persoană singură și copii în vârstă de până la 18 ani aflați în întreținere și care locuiesc împreună”[49]. Expresia ”familie monoparentală” conține un non-sens întrucât un copil are doi părinți; ea susține și creditează modelul matriarhal care este în creștere. Familiile monoparentale sunt rezultatul divorțurilor în creștere sau provin din existența de la început a unui singur părinte alături de copil sau copii. Este în creștere și concepția falsă feministă a fetelor-mamă care vor să aibă propriul copil ca pe un fel de bun personal, fără sprijinul tatălui. Alături de acest nou model, crește numărul ”familiilor recompuse”, rezultat al divorțurilor. Ele sunt formate dintr-un cuplu conjugal sau neconjugal în care cel puțin unul dintre membri a fost căsătorit, căsătorie ”întreruptă” prin divorț. În spatele ”familiei recompuse” rămâne prima familie, fapt care complică viața copiilor, familia importantă fiind cea din prima căsătorie. ”Uniunile de fapt” sunt

[48]https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2003/october/documents/hf_jp-ii_spe_20031023_bishops-england-wales.html

49Art. 2 (2) Beneficiaza de alocatie si familia formata din persoana singura si copiii aflati in intretinerea acestora si care locuiesc impreuna cu aceasta, denumita in continuare familie monoparentala: Legea 277/2010 privind alocatia pentru sustinerea familiei republicata 2012. Lege nr. 277/2010 republicata 2012. Vezi: http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_277_2010_alocatia_sustinerea_familiei.php

convieţuirea unui bărbat şi a unei femei fără un contract civil sau un legământ religios. Ele ignoră şi resping angajamentul conjugal, invocând diferite cauze care din motive economice pot fi justificate, dar din punct de vedere religios reprezintă un atentat la planul lui Dumnezeu cu oamenii.[50] Între noile modele de ”familie” întră şi ”cuplurile homosexuale”, care reprezintă o violare a adevărului despre om şi sunt contrare binelui comun al societăţii.

Referitor la populaţia continentului nostru şi a familiilor, se constată o scădere a populaţiei active şi o creştere a celei inactive, iar cauzele acestui fenomen sunt cunoscute: Scăderea fertilităţii (în mai multe state europene sporul natural este negativ), mărirea speranţei de viaţă şi îmbătrânirea populaţiei (creşterea ponderii celor de peste 65 de ani), prelungirea perioadei de studii, de formare şi reorientare profesională. Asistăm şi la cazuri de depopulare a unor mari teritorii datorită migrării în căutarea unui loc de muncă. Experienţele legate de migrare au efecte grave, traumatice asupra familiilor, mai ales asupra copiilor; însă nu sunt privaţi de suferinţe nici părinţii. Absenţa unuia sau altuia din căminul familial produce dureri şi chiar traume copiilor şi favorizează instabilitatea cuplului, ducând chiar la divorţ.

Instabilitatea căsătoriei este o caracteristică a lumii actuale şi reflectă slăbiciunile ei interioare multiple, greu de înţeles şi mai greu de depăşit. Nu a existat în istorie vreo epocă în care soliditatea nucleului familial să fi reprezentat o realitate generală,

[50]http://www.intratext.com/x/fra0116.htm

însă perioada contemporană se remarcă printr-un fel de primat al dezintegrării nucleului societății numit familie. Falsa idee de libertate, teama de angajamente pe viață, condițiile sociale și ideologice defavorabile, scăderea convingerilor religioase sunt unele din cauzele principale ale acestei dezintegrări progresive a celulei de bază a Bisericii și societății civile.

Legiuitorii proclamă în modul cel mai solemn grija pentru om și pentru familie, dar gândirea lor referitoare la om sau la familie este una laică, fără nicio referire la Dumnezeu și la voința sa cu omul. Lipsa sensului lui Dumnezeu în conținutul legilor derivă din gândirea secularizată ridicată la rang de lege. Biserica nu combate statul laic, ci, dimpotrivă îi respectă statutul și legitimitatea, însă nu poate să nu reafirme faptul că omul în afară de a fi cetățean, este și creatură a lui Dumnezeu, creat de El cu o anumită identitate și demnitate pe care nicio autoritate umană nu trebuie să o neglijeze sau să o combată.

Se verifică în istoria recentă a Bisericii și a lumii în relațiile ei cu aceasta o dialectică a raporturilor uneori mai senine, alteori mai tensionate, dar avem impresia că nicicând în istoria ei bimilenară Biserica nu și-a exprimat cu mai multă convingere și claritate evanghelică dar și științifică convingerile despre om și sanctuarul său domestic numit familia, așa cum a făcut-o începând cu prima enciclică socială (Rerum novarum-1891) și până la ultima a actualului papă Francisc. Redăm un text ilustrativ pentru cele afirmate despre familie din enciclica Centesimus annus a sfântului Ioan Paul al II-lea din anul 1991: ”Prima structură fundamentală pentru „ecologia umană” este familia, în sânul căreia omul primeşte cele dintâi noţiuni hotărâtoare despre

adevăr şi despre bine, învaţă ce înseamnă a iubi şi a fi iubit şi, prin urmare, ce înseamnă în mod concret a fi o persoană. Ne gândim aici la familia întemeiată prin căsătorie, în care dăruirea de sine reciprocă dintre bărbat şi femeie creează un mediu de viaţă în care copilul poate să se nască, să-şi dezvolte capacităţile, să devină conştient de demnitatea sa şi să se pregătească să facă faţă destinului său unic şi de neînlocuit. Dimpotrivă, se întâmplă adesea ca omul să se descurajeze de la împlinirea condiţiilor autentice ale reproducerii umane şi ajunge să se considere pe sine şi propria-i viaţă ca pe un ansamblu de senzaţii de experimentat şi nu ca pe o lucrare de îndeplinit. De aici se naşte o lipsă de libertate care îl face să renunţe la datoria de a se lega în stabilitate cu o altă persoană şi de a zămisli copii, sau care îl face să-i considere pe aceştia ca pe unul din numeroasele „lucruri" pe care poţi să le ai sau să nu le ai, după plac, şi care intră în concurenţă cu alte posibilităţi.

Trebuie să ne întoarcem la considerarea familiei drept sanctuarul vieţii. Într-adevăr, ea este sacră: e locul în care viaţa, darul lui Dumnezeu, poate fi primită aşa cum se cuvine şi apărată de numeroasele atacuri la care e expusă, locul unde ea se poate dezvolta conform exigenţelor unei creşteri umane autentice. Împotriva a ceea ce se numeşte cultura morţii, familia constituie locul culturii vieţii.

În acest domeniu, ingeniozitatea omului pare a se orienta mai degrabă spre limitarea, suprimarea sau anularea izvoarelor vieţii, recurgând chiar şi la avort, din nefericire foarte răspândit în lume, decât spre apărarea şi lărgirea posibilităţilor vieţii înseşi. În Enciclica *Sollicitudo rei socialis* au fost denunţate campaniile sistematice împotriva natalităţii care, pe baza unei concepţii false

asupra problemei demografice şi într-un climat de „totală lipsă de respect pentru libertatea de decizie a persoanelor interesate”, le supun adeseori „unor presiuni intolerabile [...] pentru a le determina să se supună acestei noi forme de oprimare”[51]. Este vorba de politici care îşi extind, cu ajutorul noilor tehnici, raza de acţiune ajungând, ca într-un „război chimic”, să otrăvească viaţa a milioane de fiinţe umane lipsite de apărare.”[52]

[51]*Sollicitudo rei socialis*, 25.

[52]IOAN PAUL AL II-LEA, *Centesimus annus*, 39: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html

Capitolul V

DEZVOLTARE INTEGRALĂ.

PACEA. CASA COMUNĂ

Dezvoltarea integrală a omului și pacea

Este deja cunoscut de toți faptul că actualul papă încă de la începutul pontificatului său a știut să declanșeze un nou orizont al speranței și al unei culturi a dialogului cu toți oamenii, note personale asumate de Biserică și propuse lumii întregi ca măsură a raporturilor sociale, pornind de la cele interpersonale până la cele la nivel internațional și mondial. O atare notă a culturii actuale se fundamentează în recunoașterea concretă a valorii celuilalt, atât a individului cât și a grupurilor sociale și a statelor, iar totul se bazează pe recunoașterea demnității și transcendenței omului, indiferent de apartenența lui statală, confesională, de sex, stare economică sau poziție socială. O astfel de recunoaștere a demnității și valorii omului își are izvorul în revelația biblică și în credința Bisericii, iar de aici deducem importanța credinței în discursul despre om, credință care în anumite sectoare ale civilizației contemporane este privită cu teamă și acuzată pe nedrept că ar reprezenta începutul intoleranței, dar care de fapt devine motorul înțelegerii, al unirii și unității popoarelor și al păcii. Credința creștină și convingerile ei despre om au fost motivul pentru care deja din anul 1986 sfântul Ioan Paul al II-lea a inițiat la Assisi Întâlnirea mondială a religiilor, pentru a promova unitatea și concordia între toți oamenii de pe pământ, construind astfel o pace mai puternică și mai durabilă în lume.

Inițiativa religioasă a Bisericii se încadrează în politica noului mileniu (Millenium Development Goals)[53] care-și propune scopuri comune pentru toți membrii comunității internaționale, fie că este vorba despre Națiunile Unite sau despre Agenții specializate în domeniu, sau despre State și Organizații regionale. Scopurile comune internaționale se inspiră din principiile fundamentale care stau la baza Organizației Națiunilor Unite și care trebuie să rămână neschimbate și pentru următorii ani. Aceste principii care vizează dezvoltarea integrală a omului, trebuie să pornească de la tutelarea familiei fondată pe bărbat și femeie și de la protejarea drepturilor ei, ca celulă de bază și fundament al oricărei dezvoltări durabile și sustenabile. Aplicarea principiilor trebuie ”să asigure o viață demnă pentru toți și pentru fiecare locuitor al pământului, de la cei mai bătrâni la copiii încă în sânul matern, nu numai cetățenilor Statelor membre G20[54], dar

[53]http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf

http://www.un.org/millenniumgoals/ Millenium Development Goals are opt obiective: înlăturarea sărăciei extreme și a foamei; accesul tuturor la școala și educația primară; promovarea parității sexelor și autonomia femeilor; reducerea mortalității infantile; combaterea SIDA, a malariei și a altor boli; garantarea sustenabilității ambientale și dezvoltarea unui parteneriat mondial pentru dezvoltare.

[54]Grupul celor 20 este un forum al miniștrilor de finanțe și guvernatorilor băncilor centrale a 20 dintre cele mai industrializate țări ale lumii (19+UE): https://g20.org/

fiecărui locuitor al Pământului, chiar și acelora care se găsesc în situațiile sociale cele mai dificile sau în locurile cele mai îndepărtate”[55]. Acest proiect planetar este realizat doar parțial datorită limitelor și ambiguităților, unele de natură etică, prezente în formulările unora dintre obiective, dar mai ales datorită dificultăților de a focaliza și a găsi un consens asupra mijloacelor de folosit mai ales în al optulea obiectiv, referitor la resursele economice necesare pentru a le realiza pe celelalte șapte. Mai ales după criza declanșată în anul 2008, gestionarea resurselor financiare și mersul economiei mondiale a favorizat țările membre ale G20, unde nu intră statele mai sărace sau mai puțin numeroase. O atare manieră de a proceda poate avea consecințe importante asupra altor membri ai ONU care nu participă direct și nici indirect la G20. Este necesară așadar o reorganizare și reorientare a mecanismelor juridice internaționale care să permită tuturor statelor participarea la alcătuirea și actualizarea marilor decizii economice comune.

Pe de altă parte, ar fi insuficientă o structură financiară și comercială recunoscută ca dreaptă și egală pentru toate statele, dacă nu s-ar confrunta mereu rezultatul obținut cu obiectivele, cu scopul de a garanta creșterea continuă a condițiilor de viață pentru cei aflați în diferite dificultăți. În această direcție intră eradicarea foamei din lume și reducerea mai mare a numărului celor care

[55]Scrisoarea adresată de papa Francisc președintelui Putin în anul 2013: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/letters/2013/documents/papa-francesco_20130904_putin-g20.html

trăiesc în condiții de sărăcie extremă, accesul generalizat la apa potabilă, îmbunătățirea condițiilor sanitare și altele.

Toate aceste obiective sunt imposibil de realizat dacă nu se acordă suficientă atenție unei condiții esențiale pentru existența tuturor celorlalte, și anume a păcii. Dacă pe de o parte este adevărat că nedreptățile, dezechilibrele economice și sociale care alterează relațiile dintre oameni, atacă pacea și declanșează războiaele, este la fel de adevărat că războiul, terorismul, criminalitatea organizată și orice formă de violență armată, națională sau internațională, constituie obstacole majore în drumul de dezvoltare a oamenilor și popoarelor. Din acest motiv, o întrebare majoră de extremă actualitate se referă la situația din Siria. În fața unor astfel de orori și războaie este absolut necesar ca toate comunitățile internaționale să se angajeze în politicile lor de dezvoltare cu o hotărâre mai fermă și fără a ceda în fața amenințărilor și pericolelor.

Pacea reprezintă condiția sine qua non pentru dezvoltarea umană integrală și este necesar acum o reîntoarce la principiile de bază care au format Organizația Națiunilor Unite în anul 1948, după ororile celui De-al Doilea Război Mondial. Atunci, această organizație s-a constituit pentru a salva generațiile viitoare de flagelul războiului și pentru a asigura prin acceptarea principiilor și instituirea sistemelor, ca forța armelor să nu mai fie folosită decât în cazul unui interes comun. Dreptul de a recurge la război care autoriza până atunci folosirea politică și autonomă a forței militare a fost înlocuit cu atribuirea Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite a unei puteri referitoare la folosirea forței, la care

Carta Organizației a adăugat o singură excepție: legitima apărare în modalitățile și limitele prevăzute de articolul 51.[56] În felul acesta, după dramele celor două războaie mondiale, omenirea a găsit posibilitatea de a fi garantată juridic și instituțional pacea la nivel planetar. Limitarea forței și controlul ei la nivel internațional constituie primul și cel mai important principiu, ca și scopul ultim al oricărui sistem juridic pentru protejarea persoanei și a drepturilor sale fundamentale.

În teorie, la nivel de legislație lucrurile stau bine, dar în practică se constată nerespectarea principiilor de bază ale ONU, ajungându-se la conflicte civile și regionale, chiar și la războaie, în care cei mai loviți sunt cei săraci. Continentul african prezintă încă numeroase situații de conflict în act sau potențial, cu multe grupări armate care împrăștie moarte și suferință în populații. În Orientul Mijlociu sunt focare de profundă îngrijorare la nivel internațional, iar în unele țări ale Americii, traficul de droguri a devenit la fel de periculos ca și un război. Și în Asia sunt zone de

[56]" Nici o dispozitie din prezenta Carta nu va aduce atingere dreptului inerent de autoaparare individuala sau colectiva in cazul in care se produce un atac armat impotriva unui Membru al Natiunilor Unite, pina cind Consiliul de Securitate va fi luat masurile necesare pentru mentinerea pacii si securitatii internationale. Masurile luate de Membri in exercitarea acestui drept de autoaparare vor fi aduse imediat la cunostinta Consiliului de Securitate si nu vor afecta in nici un fel puterea si indatorirea Consiliului de Securitate, in temeiul prezentei Carte, de a intreprinde oricind actiunile pe care le va socoti necesare pentru mentinerea sau restabilirea pacii si securitatii internationale.": http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf

tensiuni și conflicte, aplanate din fericire de intervenții ONU și coordonate de Organizații regionale. Cu trecerea anilor, se constată faptul că atunci când mijloacele nu sunt suficiente sau când prevalează interesul național sau internațional, intervenția ONU are mai puțin succes sau recere mai mult timp decât cel prevăzut.

În pofida dificultăților și rezultatelor nu totdeauna conform așteptărilor, activitatea ONU pentru menținerea și consolidarea păcii este pozitivă, întrucât exprimă două principii mari ale dreptului natural, adică ale drepturilor intrinsec legate de demnitatea omului. Primul cere ca să se facă tot ceea ce rațional este posibil pentru a evita războiul, care cauzează atâta rău și nedreptate. Al doilea enunță validitatea permanentă a legii morale pe durata conflictelor armate. Ca atare, practicile contrare drepturilor popoarelor și principiilor lor universale sunt crime, iar în cazuri mai grave pot fi considerate crime contra umanității.

În viața popoarelor este cunoscut faptul că războaiele și conflictele armate produc răni profunde care recer mulți ani pentru a se vindeca. Astăzi, cazul care consternează lumea întreagă este cel al Siriei, cu peste o sută de mii de morți, milioane de persoane care nu mai au casă și un loc stabil și sigur și mai mult de două milioane de refugiați în statele vecine, mai ales în Liban și Iordania, sau în alte state din UE. Acest conflict, în afară că înseamnă pierderi enorme de vieți omenești, distruge un bogat patrimoniu istoric, cultural și de convietuire a oamenilor legat de cele trei religii monoteiste și de cultura europeană. Iar pentru creștini, atitudinile fundamentaliste care lovesc în ei, îi constrâng

la părăsirea țării și la exil. In afară de complicata situație internă, din exterior sunt forțe și interese care obstaculează căile de rezolvare a conflictelor pe cale pașnică. Ca și în oricare alt conflict major sau mai mic, Sfântul Scaun intervine și acum pentru a-i îndemna pe cei responsabili să găsească soluții de pacificare a Siriei care să evite alte suferințe, altă vărsare de sânge, iar toți oamenii de bunăvoință să-și dea aportul umanitar pentru cei care suferă fie în țară, fie în afara ei.

Grija pentru casa noastră comună

Despre grija pentru casa noastră comună, actualul papă Francisc a scris o enciclică foarte importană Laudato si[57] care deja a atras atenția atât a lumii catolice, cât și a multora din afara bisericii, întrucât acest document abordează probleme care sunt în interesul tuturor. Nu ne propunem acum o analiză și o prezentare a acestui text, ci mai mult o prezentare generală a creației luminată de credință, ținând cont în același timp de contribuția foarte importantă a multor persoane și organisme cărora le este la fel de scumpă și de importantă această planetă ca și creștinilor.

Pacea și bunăstarea lumii nu sunt atacate, combătute doar de către arme și războaie, de conflictele regionale sau de nedreptățile dintre popoare sau din interiorul lor, dar și de lipsa de respect față de natură, de exploatarea greșită a resurselor și de declinul progresiv al calității vieții. Constatăm cum avansează distrugerea ambientului vital, ceea ce a început să-i alarmeze pe

[57]FRANCISC, *Laudato si*, (trad. M. Pătrașcu), Presa Bună, Iași 2005; http://www.magisteriu.ro/laudato-si-2015/

oameni și să-i facă să înțeleagă mai bine că în folosirea bunurilor pământului nu mai pot proceda așa cum au făcut-o în trecutul recent[58]. Dumnezeu a încredințat omlui pământul cu tot ce este pe el, iar acesta, cu iubire și responsabilitate pentru darurile primite, trebuie să se folosească cu înțelepciune de bunurile pământului și să nu dăuneze creației, căci în ea este prezentă iubirea lui Dumnezeu, de la care omul vine și spre care se îndreaptă.

Vom prezenta sintetic în opt teme ceea ce Biserica gândește despre ambientul în care trăim. Sănătatea planetei este în strânsă legătură și cu mersul economiei, cu problemele sociale și vom încerca să surprindem legăturile dintre ele. Oamenii și spațiul vital în care trăiesc sunt opera creației lui Dumnezeu și a răscumpărării omului din păcat prin Isus Cristos, de unde derivă cu ușurință afirmația că în cele ce urmează, gândirea biblică și antropologia creștină vor avea un rol important.

Oamenii sunt creaturi după chipul lui Dumnezeu. Oamenii fac parte din această lume, pe care însă o transcend prin sufletul lor nemuritor. Omul nu este Dumnezeu, iar în acțiunile

[58]Cu ocazia Zilei Mondiale a Păcii, celebrată de Biserică în fiecare an la 1 ianuarie, în mesajele lor, papii iau mereu atitudine pentru păstrarea cu grijă a creației și pentru combaterea relelor și pericolelor care o amenință. Consiliul pontifical Iustitia et Pax (http://www.iustitiaetpax.va/content/giustiziaepace/it.html), Conferința Comisiilor Europene Dreptate și Pace (http://www.juspax-eu.org/en/home/index.shtml?navanchor=1110000), sunt doar două din nenumăratele organisme naționale sau internaționale care se ocupă și cu problemele care privesc sănătatea planetei și salvgardarea ei.

sale el nu trebuie să domine creația, ci mai degrabă să recunoască în ea un dar pe care l-a primit de la Creator. Dintre toate creaturile, doar omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu, pentru care motiv se bucură de o demnitate foarte mare. Pentru o relație corectă cu lumea și tot ceea ce există, primul lucru care trebuie făcut este recunoașterea oamenilor ca ființe create. Omul nu este Dumnezeu; el este imaginea Lui. Din acest motiv, el trebuie să fie cât se poate de atent pentru a surprinde prezența lui Dumnezeu în tot ceea ce-l înconjoară. In toate creaturile, dar mai ales în ființele umane, există o manifestare a lui Dumnezeu. Insă omul, ca imagine a Lui, are o mai mare și o adevărată afinitate cu Creatorul său. Pe baza acestei învățături, dezvoltarea nu poate însemna doar folosirea, dominarea și posedarea lucrurilor create și a produselor industriei, ci mai degrabă subordonarea posedării, dominării și folosirii bunurilor conform cu voința lui Dumnezeu și cu vocația omului pentru nemurire. Între om și Dumnezeu există un raport de reciprocitate: atunci când el are grijă de creație își dă seama mai bine că prin creație, Dumnezeu are grijă de om. Pe de altă parte, o înțelegere corectă a relației dintre om și mediul înconjurător nu se sfârșește prin absolutizarea naturii sau prin a considera că mediul este mai important decât omul. Biserica își exprimă îngrijorarea atunci când constată înțelegeri greșite ale noțiunii de mediu inspirate din ecocentrism sau biocentrism, deoarece acestea elimină diferențele identitare și lingvistice dintre ființa umană și lucrurile create. În numele unei așa-zise viziuni egalitariste a demnității tuturor creaturilor se poate ajunge la eliminarea diferenței de identitate în concepte și cuvinte dintre persoana umană și lucrurile create. O atare viziune a demnității egale a tuturor lucrurilor create ar aboli rolul superior al ființelor

umane în raport cu întreaga creație. Aceasta ar deschide calea unui nou panteism și care ar vedea salvarea omului doar în natura creată, salvare înțeleasă în termeni pur naturaliști.

Din partea ei, Biserica își dă seama că o astfel de problematică nu este ușor de înțeles și interpretat și din acest motiv încearcă să înțeleagă cu respect și admirație ”gramatica” scrisă de Creator în lucrarea sa, în care acordă omului rolul de servitor și administrator responsabil al creației, rol de care omul nu trebuie să abuzeze, dar nici să abdice de la îndeplinirea sarcinilor primite. Din cealaltă direcție, absolutizarea tehnologiilor și a puterii umane ar însemna un atentat contra naturii, dar și contra demnității înseși a omului.

Creația are o ordine interioară proprie. Universul creat este rodul iubirii lui Dumnezeu, iubire care a creat ființele umane după chipul său, ființe care pot să recunoască ordinea inteligentă a creației. Pentru poziția lor privilegiată în creație, ființele umane trebuie să-și recunoacă responsabilitățile de a fi păzitori ai creației și să asigure o balanță echilibrată între ecosistemele de care ei depind. Legea scrisă de Dumnezeu în natură pe care omul este capabil să o citească cu ajutorul rațiunii, îl îndeamnă la respect față de planul Creatorului, plan care este gândit în folosul omenirii. Această lege stabilește o anumită ordine interioară prin care omul se descoperă și se păstrează. Orice activitate în contradicție cu această ordine îi dăunează mai întâi lui însuși. Căci ceea ce noi numim natură, înțelegând cosmosul întreg, își are originea într-un plan de iubire și adevăr al Creatorului. Atunci când natura, inclusiv ființele umane, este văzută ca un simplu rezultat al unui determinism evoluționist, responsabilitatea omului

dispare. În natură, omul credincios recunoaște rezultatul minunat al activității creatoare a lui Dumnezeu, natură pe care noi trebuie să o folosim cu responsabilitate pentru satisfacerea necesităților noastre legitime, materiale sau de altă natură, cu respect pentru păstrarea echilibrului creației.

”Ecologia umană” și relația ei cu ecologia mediului. Dacă ecologia implică un sistem de relații și interacțiuni, atunci putem spune că păstrarea unei adevărate ecologii a mediului natural în care trăim este posibilă doar atunci când cultivăm o adevărată ”ecologie umană”, adică atunci când promovăm relații umane care respectă demnitatea persoanei, binele comun și natura. Aceasta datorită locului unic pe care umanitatea o are în creație. Central în această ecologie umană este dreptul la viață al oricărei ființe umane din momentul conceperii până la moartea ei naturală. Biserica are o responsabilitate față de creație și trebuie să-și îndeplinească această responsabilitate și în spațiul public. Procedând astfel, ea apără pământul, apa și aerul ca și daruri ale creației, daruri care aparțin tuturor și fiecăruia în parte. Ea trebuie să apere omenirea de pericolul auto-distrugerii. Aceasta înseamnă o ecologie umană bine înțeleasă. Deteriorarea naturii este strâns legată de cultura care marchează coexistența oamenilor: atunci când ”ecologia umană” este respectată în societate, are de câștigat și mediul în care oamenii trăiesc. Așa cum există o strânsă legătură între virtuțile umane, așa și sistemul ecologic este bazat pe respectul pe un plan care leagă sănătatea societății de o bună relație cu natura. Ființa umană devine capabilă să respecte celelalte creaturi numai dacă este perfect conștientă de ce înseamnă viața pe acest pământ. Altfel ea își va face rău sieși și mediului în care trăiește, nu-l va respecta și în general nu va

respecta creația din care face parte. Din acest motiv, prima ecologie care trebuie apărată este cea umană. Aceasta înseamă apărarea vieții omului de la conceperea ei până la moartea naturală; apărarea familiei bazată pe căsătoria dintre un bărbat și o femeie; apărarea celor care sunt excluși sau marginalizați de societate, a celor care au fost loviți de calamități, de războaie sau alte nenorociri. Doar apărând toate acestea putem vorbi despre o autentică protejare a mediului.

Administrare responsabilă. Natura își atinge desăvârșirea în ființele umane, care au primit misiunea de a mulțumi pentru natură și de a se îngriji de ea. Această îngrijire nu înseamnă dominare, ci mai degrabă administrare responsabilă. Ca administratori, ființele umane recunosc că mediul nu le aparține, ci este un dar încredințat care înseamnă responsabilitate activă și continuă. Ele discern rolul încredințat lor de Dumnezeu folosindu-se de inteligență și de o judecată etică. Lumea creată, structurată de Creator într-un sistem inteligent, este încredințată responsabilității oamenilor, care sunt capabili să o analizeze și chiar să o transforme, dar fără a se considera prin aceasta ca și stăpâni absoluți ai creației. Oamenii sunt chemați mai degrabă să-și exercite administrarea responsabilă a creației cu scopul de a o proteja, de a se bucura de roadele ei, spre a o cultiva, pentru ca astfel fiecare să găsească în ea resursele necesare unei vieți demne. Cu ajutorul naturii, cu o muncă asiduă și prin creativitate, omenirea este cu adevărat capabilă să se îngrijească de creație și este o mare datorie a ei să ofere generațiilor viitoare condiții demne de viață, iar acestea la rândul lor să continuie lucrarea antecesorilor cu aceeași demnitate și respect unii față de alții și cu toții față de tot ceea ce Dumnezeu a lăsat. Cu toată legitimitatea,

ființa umană își exercită o administrare responsabilă a naturii, pentru a o proteja folosindu-se și de tehnică și tehnologii. Dacă analizăm cu atenție crizele mediului și cele sociale cu care omenirea se confruntă, înțelegem ușor de ce se întâmpla acestea: fiindcă oamenii au abandonat planul lui Dumnezeu și au părăsit rolul lor de administratori credincioși ai bunurilor primite în dar.

Îngrijirea mediului este o misiune morală. Datorită locului ființei umane în natură, grija pentru mediu nu reprezintă doar o misiune economică sau tehnică; înainte de toate este una morală. Orice soluție am încerca pentru a rezolva problemele mediului și care s-ar baza doar pe considerente utilitariste, nu s-ar dovedi soluții adevărate. Aceasta deoarece atât activitatea economică cât și folosirea tehnologiilor sunt acte umane și din acest motiv conțin și o componentă morală. Distrugerea mediului se datorează neglijării ecologiei, neglijare din cauza unor interese economice și a unui profit egoistic, iar în ultimă instanță înseamnă o disprețuire a voinței Creatorului și a valorilor evanghelice. Limitarea impusă de la început de către Creatorul însuși și exprimată simbolic prin interdicția de a nu mânca fructele din pomul oprit (Gn 2, 16-17) ne arată cu claritate că atunci când este vorba despre bunurile acestei lumi, noi nu trebuie să respectăm doar legile biologice, dar și pe cele morale, iar violarea lor atrage imediat și consecințe. Cu alte cuvinte, o soluție adecvată nu poate fi găsită doar într-o mai bună administrare sau o folosire mai rațională a resurselor pământului, indiferent cât de importantă ar fi aceasta. Noi trebuie să mergem mai în profunzime, la rădăcina problemei și să înțelegem că criza morală și distrugerea mediului sunt două fețe ale aceluiași rău.

Tehnologiile sunt atractive deoarece ele ne conduc dincolo de limitele noastre fizice și ne lărgesc orizontul. Însă libertatea umană este autentică doar atunci când răspunde fascinației tehnologiilor cu decizii care sunt rodul unei responsabilități morale. De aici decurge necesitatea presantă a unei folosiri responsabile și pe criterii etice a tehnologiilor. În activitățile economice trebuie să ne gândim și la consecințele morale și că acestea trebuie să respecte și mediul în care omul trăiește și activează. Iar atunci când ne folosim de resursele naturale, trebuie să ne gândim și la protejarea lor și să calculăm ce înseamnă ele pentru mediu și pentru societate.

Solidaritatea. Deoarece creația a fost încredințată întregii rase umane și nu doar unei persoane, grup sau națiune, toate resursele ei și responsabilitatea pentru ele îi privesc pe toți. Aceasta înseamnă o implicare solidară a indivizilor, popoarelor și națiunilor pentru a proteja mediul pentru ei și pentru generațiile care vor veni. Aceasta înseamnă solidaritate cu cei săraci ca și cu cei care nu au un acces complet la resursele pământului. Întrucât adesea degradarea ambientală derivă din sărăcie, solidaritatea cere ca structurile formelor de sărăcie să fie înlăturate. Iar aceasta înseamnă că cei care folosesc sau exploatează resursele să calculeze bine costurile folosirii lor și să pună în calcul repercursiunile ambientale pentru generațiile viitoare. Pe scurt, solidaritatea care respectă mediul se bazează pe cerințele dreptății și ale binelui comun, bine care îi cuprinde nu doar pe cei în viață, dar și pe cei care nu s-au născut încă.

Întrucât lumea aceasta trebuie să fie primitoare și pentru cei care vor veni, toți trebuie să se întrebe asupra atitudinilor lor

zilnice și asupra deciziilor lor, care nu trebuie să fie dictate de o nestăvilită dorință de acumulare de bunuri materiale. Toți trebuie să privească și în jurul lor, spre cei cu care trăiesc împreună și împreună cu aceștia să răspundă necesităților vitale ale tuturor celor de astăzi, pregătind condițiile unei vieți demne și pentru generațiile viitoare. Această atenție constituie o dimensiune esențială a solidarității între generații. Iar a gândi corect problemele ecologice de astăzi înseamnă a fi atenți și față de toate formele de sărăcie care există în lumea întreagă. Costurile economice și sociale ale folosirii resurselor mediului trebuie să fie recunoscute cu transparență și suportate de către cei care le folosesc și nu plasate pe spatele altora sau pe generațiile viitoare. Protejarea mediului și salvgardarea resurselor și a climatului îi obligă pe toți liderii internaționali să-și unească eforturile și acțiunile respectând legea și promovând solidaritatea cu cele mai sărace regiuni ale lumii. În această direcție este urgentă o solidaritate mai mare decât cea din prezent.

Creația și spiritualitatea. Minunata frumusețe a creației ne îndreaptă privirea spre Creatorul ei, pentru a-l preamări pentru opera pe care ne-a oferit-o spre binele nostru, al tuturor. Lumea creată nu este doar un simplu loc unde locuim sau o materie pe care o folosim; ea conține un element estetic care ridică mințile noastre spre Dumnezeu. În ea vedem gloria Sfintei Treimi care se cere contemplată și lăudată mereu. În societatea contemporană, cuprinsă prea mult de vraja lucrurilor materiale, există multă indiferență față de Cel care se ascunde în creația sa. Pentru cel credincios, contemplarea creației înseamnă ascultarea mesajului ei și lăudarea Creatorului. Pentru el, natura devine o evanghelie care-i vorbește despre Dumnezeu. Prin persoana umană,

capodopera creației, orice ființă vie îl laudă pe Domnul. Respirațiile ființei noastre care înseamnă autocunoaștere, conștientizare și libertate, devin cântec și rugăciune pentru toată viața care vibrează în noi și în univers.

Concluzii. Biserica, care este expertă în umanitate, nu propune și nu evaluează soluțiile tehnice pentru problemele actuale ale mediului. Misiunea ei este de a aminti popoarelor relația dintre creație, ființele umane și Creatorul a toate. Cu toate acestea, ea are anumite principii generale fără de care aceste probleme nu pot fi rezolvate.

De multe ori, acțiunile națiunilor, guvernelor, ale industriilor și ale altor organizații nu au respectat relația corectă dintre ființa umană și pământ. Adesea, nici indivizii nu au un respect adevărat pentru mediu și nu se îngrijesc de el, degradându-l fie lovind în el, fie neglijându-l. Din aceste motive este absolută nevoie de o nouă cultură bazată pe centralitatea persoanei umane în creație și inspirată dintr-un comportament etic față de mediu care să rezulte din tripla noastră relație față de Dumnezeu, de noi înșine și față de creație. Fiecare dintre noi are misiunea de a-și aduce aportul la această cultură, care trebuie să fie a vieții în orice sens al cuvântului. Însă această nouă cultură poate fi dezvoltată numai dacă recunoaștem calea cea mai adecvată spre Dumnezeu, spre noi înșine și spre creație.

BIBLIOGRFIE

BALAHUR, P., *Personalitate și creație în etica modernă*, Editura Universității Al.I.Cuza, Iași 2004.

BUNESCU, G., *Școala și valorile morale*, Editura Didactică și Pedagogică, București 1998.

CAMPANINI, G., *La Dottrina sociale della Chiesa*, EDB, Bologna 2007.

CATEHISMUL BISERICII CATOLICE, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993.

Conciliul Ecumenic Vatican II. Constituții, decrete, declarații, Arhiepiscopia Romano-Catolică, București 2000.

CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de Doctrină Socială a Bisericii*, (Traducere Lucian Farcaș), Sapientia, Iași 2007.

Dialog teologic, nr. 19, 20, 21, Sapientia, Iaşi 2007-2008.

Dizionario di dottrina sociale della Chiesa, Vita e Pensiero, Milano 2004..

GIORDANI, I., *Il messaggio sociale del cristianesimo*, Città Nuova, Roma 2001.

GUBY, G., *Gender-o ideologie nouă distruge familia*, Sapientia, Iași 2014.

GUENON, R., *Criza lumii moderne*, Humanitas, București 2008.

HOFFNER, J., *La dottrina sociale cristiana,* Edizioni Paoline, Milano 1986.

I documenti sociali della Chiesa. Da Pio IX a Giovanni Paolo II (1864-1982), Massimo, Milano 1983.

JEFFREY, C.A.-SEIDMAN, S., *Cultură și societate. Dezbateri contemporane*, Institutul European, Iași 2001.

LAUBIER, P., *Il pensiero sociale della Chiesa,* Massimo, Milano 1994.

LOSSKY, V., *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, Humanitas, București 2006.

MARX R., *Capitalul. O pledoarie pentru om*, Editura ARCB, Bucureşti 2013.

PITTA, A. – VITALI, D., *La gioia del dare*, Tau Editrice, Todi 2008.

SCOLA, A., *La dottrina sociale della Chiesa: risorsa per una società plurale*, Vita e Pensiero, Milano 2007.

SORGE, B., *Introducere în doctrina socială a Bisericii*, traducere Mihai Patraşcu, Sapientia, Iaşi 2010.

TOSO, M., *Umanesimo sociale. Viaggio nella dottrina sociale della Chiesa e dintorni*, LAS, Roma 2002.

http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf

http://www.catholica.ro

http://www.intratext.com

http://www.magisteriu.ro

http://www.vanthuanobservatory.org

http://www.vatican.va